

ACFC/SR (2003) 001

**REPORT SUBMITTED BY BULGARIA
PURSUANT TO ARTICLE 25, PARAGRAPH 1
OF THE FRAMEWORK CONVENTION FOR
THE PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES**

(Received on 9 April 2003)

(Bulgarian version)

**ДОКЛАД НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
СЪГЛАСНО ЧЛЕН 25, АЛИНЕЯ 1 ОТ
РАМКОВАТА КОНВЕНЦИЯ НА
СЪВЕТА НА ЕВРОПА ЗА ЗАЩИТА
НА НАЦИОНАЛНИТЕ МАЛЦИНСТВА**

Част първа - общи изложения

Част втора - конкретно по отделни членове

Член 1	Член 7	Член 13	Член 19
Член 2	Член 8	Член 14	Член 20
Член 3	Член 9	Член 15	Член 21
Член 4	Член 10	Член 16	Член 22
Член 5	Член 11	Член 17	Член 23
Член 6	Член 12	Член 18	Член 30

Приложения

- 1. Конституция на Република България**
- 2. Решения на Конституционния съд на Република България:**
- 3. Закони**
- 4. Последни периодични доклади на Република България по международни конвенции по правата на човека:**
  - 14-и периодичен доклад на Република България по изпълнението на Международната конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация
  - Заклучителни бележки на Комитета за премахване на расовата дискриминация
  - Доклад на Република България по изпълнението на Международния пакт за икономически, социални и културни права;
  - Заклучителни бележки на Комитета на ООН за икономическите, социалните и културните права
  - Заклучителни бележки на Комитета на ООН срещу изтезанията
- 5. Последни доклади за България на Европейската комисия срещу расизма и нетолерантността**
- 6. Международни договори в областта на правата на човека, ратифицирани от Република България**
- 7. Преброяване на населението през 2001 г.**

Част първа

Общо изложение на съвременната държавна политика по отношение на защитата на националните малцинства

Република България провежда политика на зачитане и спазване на основните права и свободи на човека. За тази цел тя твърдо е решена да се ръководи от принципите, залегнали в Рамковата конвенция за защита на националните малцинства.

След началото на демократичните промени през 1989 г. Република България трябваше да решава два основни типа предизвикателства в областта на правата на човека. Първият - да се ликвидира с политиката на потъпкване на основни права и свободи на човека. Вторият - да се гарантира пълно спазване и съблюдаване на тези права на основата на новата конституция на страната, промененото законодателство, хармонизирано с нормите на международните инструменти по правата на човека, реформираните институции, усъвършенстваната административна практика.

Към това следва да се прибавят и процесите на изграждане и укрепване на гражданското общество и запознаването му с изискванията на международните стандарти по правата на човека и необходимостта от тяхното спазване.

България се придържа към разбирането, че защитата на малцинствата се осъществява чрез пълноценно гарантиране на индивидуалните права и свободи на лицата, принадлежащи към тях.

Въпреки тежкото наследство на провежданата до 1989 г. от комунистическото ръководство на страната асимилационна политика към малцинствата, през последните 13 години в Република България се утвърди успешен модел на междуетнически отношения, основаващ се на принципите на гражданското общество и плуралистичната демокрация. Същността му е да се решават малцинствените проблеми по пътя на баланса и хармонизирането между принципа на интеграция на малцинствата в гражданското общество и принципа на защита на тяхната етническа, религиозна и езикова идентичност.

В Конституцията на Република България е възприето разбирането за нация като гражданска нация, при което националната общност се разглежда като състояща се от гражданите на държавата. За това сочат редица конституционни текстове. Така например според Член 92 на Основния закон президентът “олицетворява единството на нацията”, според Член 116 “държавните служители са изразители на волята и интересите на нацията”, държавното знаме е наречено “национално знаме” (Член 167), в Член 10 се говори за “национални референдуми”, които “се произвеждат въз основа на общо, равно и пряко избирателно право” и т. н.

Същевременно, Конституцията отчита съществуващото в държавата етническо, религиозно и езиково разнообразие. За това сочат две решения на Конституционния съд. В Решение № 4 от 21 април 1992 г. се посочва следното:

“Като е изградена върху идеята за единството на българската нация Конституцията на Република България същевременно признава съществуването на религиозни, езикови и

етнически различия, респ. на носители на такива различия. Указания в тази насока съставляват редица конституционни текстове (вж. чл. 37, ал. 1, в който се говори за “търпимост и уважение между вярващите от различни изповедания”; чл. 36, ал. 2, в който се споменава за “гражданите, за които българският език не е майчин”, чл. 29, ал. 1, който забранява организации, чиято дейност е насочена “към разпалване на национална, етническа или религиозна вражда”; чл. 54, ал. 1, който установява правото на личността “да развива своята култура в съответствие с етническата си принадлежност”).”

Същата теза се потвърждава отново от Конституционния съд в неговото Решение №2 от 18 февруари 1998 г.

На тази конституционна основа и доколкото съществуването на дадено етническо, религиозно и езиково малцинство в Република България не зависи от решение на който и да е държавен орган, но изисква да бъде установено на основата на обективни критерии, по смисъла на Рамковата конвенция нейни субекти като защитени лица са всички граждани на Република България, които принадлежат към етническите, религиозните и езиковите малцинства в страната.

Нещо повече, основните права и свободи на човека са едни и същи не само за всички български граждани, но и за чужденците, живеещи в Република България (чл. 26 и чл. 27 от Конституцията).

Този модел е характерна черта на съвременното българско общество. И държавни, и неправителствени институции се отнасят с необходимото уважение към нея и съдействат за утвърждаването ѝ.

Конституционна рамка

Конституцията на Република България (1991 г.) провъзгласява и гарантира основните права и свободи на човека и утвърждава общочовешките ценности за свобода, мир, хуманизъм, равенство, справедливост и търпимост. Конституцията издига във върховен принцип правата на личността, нейното достойнство и сигурност. Заедно с това, Конституцията прокламира като неотменим дълг запазването на националното и държавно единство на Република България, провъзгласява решимостта да се създаде демократична, правова и социална държава.

В глава първа на Конституцията, са изложени основните положения, между които са и тези, имащи пряко отношение към проблематиката на настоящия доклад:

България е република с парламентарно управление (чл. 1), като цялата власт произтича от народа (чл. 1, ал. 2) и никоя част от народа, политическа партия или друга организация, държавна институция или отделна личност не може да си присвоява осъществяването на народния суверенитет (чл. 1, ал. 3);

Република България е единна държава с местно самоуправление. В нея не се допускат автономни териториални образувания (чл. 2, ал. 1);

Официалният език на републиката е българският (чл. 3);

Конституцията е върховен закон и другите закони не могат да ѝ противоречат (чл. 5, ал. 1). Разпоредбите на Конституцията имат непосредствено действие (чл. 5, ал. 2);

Всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права (чл. 6, ал. 1). Всички граждани са равни пред закона. Не се допускат никакви ограничения на правата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход,

религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние (чл. 6, ал.2);

Не могат да се образуват политически партии на етническа, расова или верска основа, както и партии, които си поставят за цел насилствено завземане на държавната власт (чл. 11, ал. 4);

Вероизповеданията са свободни (чл. 13, ал. 1). Религиозните институции са отделени от държавата (чл. 13, ал. 2); Традиционната религия в Република България е източноправославното вероизповедание (чл. 13, ал. 3); Религиозните общности и институции, както и верските убеждения не могат да се използват за политически цели (чл. 13, ал. 4).

В глава втора на Конституцията, озаглавена “Основни права и задължения на гражданите”, се съдържат постановките, утвърждаващи тези права и свободи, които са изцяло съобразени с буквата и духа на международните инструменти по правата на човека:

Никой не може да бъде подлаган на мъчение, на жестоко, безчовечно или унижаващо отношение, както и на насилствена асимилация (чл. 29, ал. 1, а също и чл. 4, ал. 2 и чл. 6, ал. 2);

Изучаването и ползуването на българския език е право и задължение на българските граждани (чл.36, ал. 1); Гражданите, за които българският език не е майчин, имат право наред със задължителното изучаване на българския език да изучават и ползват своя език (чл.36, ал. 2);

Свободата на съвестта, свободата на мисълта и изборът на вероизповедание и на религиозни или атеистични възгледи са ненакърними. Държавата съдейства за поддържане на търпимост и уважение между вярващите от различните вероизповедания, както и между вярващи и невярващи (чл. 37, ал. 1). Свободата на съвестта и вероизповеданието не може да бъде насочена срещу националната сигурност, обществения ред, народното здраве и морала или срещу правата и свободите на други граждани (чл. 37, ал. 2);

Гражданите могат свободно да се сдружават (чл.44, ал. 1);

Забраняват се организации, чиято дейност е насочена срещу суверенитета, териториалната цялост на страната и единството на нацията, към разпадане на расова, национална, етническа или религиозна вражда, към нарушаване на правата и свободите на гражданите, както и организации, които създават тайни или военизирани структури, или се стремят да постигнат целите си чрез насилие (чл.44, ал. 2);

Всеки има право да се ползува от националните и общочовешките културни ценности, както и да развива своята култура в съответствие с етническата си принадлежност, което се признава и гарантира от закона (чл. 54, ал. 1);

Основните права на гражданите са неотменими (чл. 57, ал. 1);

Религиозните и другите убеждения не са основание за отказ да се изпълняват задълженията, установени от Конституцията и законите (чл. 58, ал. 2).

Конституцията прокламира равенството като общочовешка ценност наред със свободата, мира и хуманизма. В чл. 6, ал. 2 е формулиран принципа за равенството на гражданите пред закона. Този принцип е един от фундаментите на гражданското общество и държавата. Той е общ за цялата правна система на Република България - равенство на гражданите пред закона и недопустимост на ограничения на правата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние.

Равенството пред закона, като основно право на гражданите, е гарантирано и в редица други конституционни разпоредби. То е конкретизирано и отнесено към определени права и свободи, като напр. еднакви правни условия за стопанска дейност на всички граждани и юридически лица (чл. 19, ал. 2), равни права и задължения на съпрузите в брака и семейството (чл. 46, ал. 2), равни права на децата, родени извън брак с тези, родени в брак (чл. 47, ал. 3), забрана за създаване на извънредни съдилища (чл. 119, ал. 3), задължение на съдилищата да осигуряват равенство на страните в съдебния процес (чл. 121, ал. 1).

Национално законодателство

От 1990 година насам българското национално законодателство претърпя възможно най-съществените промени с приемането на нови закони, поправки към съществуващи такива и подзаконовни актове, които имат пряко отношение към основните права и свободи на лицата, принадлежащи към национални малцинства. Вж. Приложение №3.

След парламентарните избори на 17 юни 2001 г. беше съставено коалиционно правителство от Национално движение Симеон Втори (НДСВ) и Движението за права и свободи (ДПС).

В раздел VIII “Българската национална култура в епохата на глобализация” на предизборната платформа на НДСВ държавната културна политика е представена като интегрална част от политиката на българското правителство по отношение на различните етнически и религиозни общности, живеещи съвместно в нашата страна. Именно в културния диалог и гарантирането на правото на публична изява на културното многообразие тази политика допринася за съвременното състояние на отношенията и потенциала за сътрудничество между различните етно-културни общности в България. В тази връзка в платформата е записано изрично: “Съхраняване и насърчаване на културата на различните етноси и религии”.

В предизборната програма на другия коалиционен партньор - ДПС, има специален раздел, посветен на малцинствата, в който се декларира, че “първостепенна цел на политиката на ДПС е защитата на малцинствата и тяхната интеграция в гражданското общество и на тази основа - утвърждаването на добри междуетнически отношения, като необходимо условие за просперитета на страната и по-специално за успешното интегриране на България в европейския и евроатлантическия интеграционен процес. Тази цел е национален приоритет, което налага изработването и осъществяването на основата на широк обществен консенсус на национална стратегия за нейното постигане.” По-нататък в програмата на ДПС се формулират три основни направления на конкретна практическа дейност:

“Първо. Довеждане докрай на процеса за възстановяване на правата, нарушени в резултат на провежданата в продължение на дълги години на асимилационна и дискриминационна политика.

Второ. Възстановяване и създаване на подходящи условия за изразяване, съхранение и развитие на етническата, културната, езиковата и религиозната самобитност на националните малцинства.

Трето. Осъществяване на подходящи мерки за повишаване на образователния, културния и социално-икономическия статус на малцинствата, с оглед на постигане на пълно и ефективно равенство между тях и мнозинството.”

На 22 януари 2002 г. встъпиха в длъжност новоизбраните президент и вицепрезидент на Република България Георги Първанов и Ангел Марин. В предизборната платформа на господата Първанов и Марин се заявява: “Президентът е длъжен да отстоява българския етнически модел, който се основава на етническата и религиозната толерантност”.

През октомври 2001 г. Министерският съвет оповести Управленска програма на правителството на Република България, озаглавена “Хората са богатството на България”. В тази програма има специален раздел “Интеграция на малцинствата”, в който се поставят следните цели:

- синхронизиране на вътрешното законодателство с европейските стандарти в областта на правата на човека и на защитата на малцинствата,
- политическа, социално-икономическа и културна интеграция на малцинствата в българското общество,
- изграждане на адекватен институционален механизъм, който да обхваща всички равнища на различните видове власти с ясно очертани отговорности и правомощия,
- последователно и ефективно прилагане на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства.

Информация за статута на международното право във вътрешния правов ред

Според чл. 5, ал. 4 на Конституцията “Международните договори, ратифицирани по конституционен ред, обнародвани и влезли в сила за Република България, са част от вътрешното право на страната. Те имат предимство пред тези норми на вътрешното законодателство, които им противоречат.”

Информация дали държавата е унитарна или федерална

Конституцията постановява, че Република България е единна държава с местно самоуправление и че в нея не се допускат автономни териториални образувания - чл. 2, ал. 1.

Съгласно чл.1, ал. 2 на Основния закон цялата държавна власт произтича от народа. Тя се осъществява от него непосредствено и чрез органите, предвидени в Конституцията. Следва да се отбележи също така, че Конституцията забранява осъществяването на суверенитета от част от народа, политическа партия или друга организация, държавна институция или отделна личност (чл. 1, ал. 3).

Кратко изложение на историческото развитие на страната по отношение на малцинствата

Българската държава на Балканския полуостров е била създадена около 680 – 681 г. на основата на държавното обединение на български и славянски племена. Юридическото признаване на българската държава е било сключването през лятото на 681 г. на мирен договор между оглавилния обединението български хан

Аспарух и византийския император Константин IV Погонат. Развилият се в следващите десетилетия национално-образуващ процес е обхванал установилите се на север и на юг от р. Дунав българи и намиращите се на териториите на новата държава славянски племена, както и тракийското население. Същевременно, по Черноморието и в тогавашните южни български земи е имало гръцки градове-колонии.

Християнството (източното православие) е прието от българите около 863 г., а през 855 г. е била създадена славянската писменост, която през следващите десетилетия се е утвърдила в просветно книжовната и административната дейност и в обучението на църковния клир.

Към X век българската държава е вече консолидирана, с хомогенно население, споделящо общи характеристики като език, писменост и религия, с богата национална култура, с формирано пазарно пространство.

През 1396 г. България е завладяна от Османската империя. В този период, през XV – XVII век, в българските земи се заселват като колонисти изповядващите ислям турци, които са основното население на Османската империя.

Също от XV век по завладените български земи постепенно започват да се заселват роми. Тази ромска общност не е била еднородна – различията са се обуславяли от времето на заселване, езика, религията, традициите и т.н. Голяма част от ромите, които през тези столетия са се заселили в големите градове (Пловдив, Пазарджик, Бургас, Варна и др.) са приели като религия исляма. Други роми са приели православно християнство. Една малка част от тези роми християни принадлежат към т.нар. група на румъноезичните.

1. От Освобождението до края на Втората световна война (1878-1944)

През 1878 г. след Руско-турската война българската държава е възстановена като Княжество България със столица София върху територии, населявани основно от етнически българи. Заедно с тях обаче, във всички периоди от нейното развитие, са живели различни етнически и религиозни групи.

През 1885 г. към Княжество България се присъединява Източна Румелия, останала дотогава като автономна област със силно самоуправление в Османската империя. През 1908 г. е обявена независимостта на българската държава и тя приема името Царство България.

От Освобождението до Втората световна война правната уредба, регулираща отношението на държавата към малцинствата, е основана върху Конституцията на Княжество България от 1879 г. (изключително демократична за времето си, създадена по образец на белгийската), Берлинския договор от 1878 г., Истанбулския българо-турски договор от 1913 г. и Ньойския договор от 1919 г.

Конституцията от 1879 прокламира равенството пред закона (чл.57) и свободното изповядване на религията за всички български граждани и за чужденците. Тя дава свобода на самоуправлението на малцинствените религиозни общности, но също така установява върховен надзор над тях от страна на изпълнителната власт. Той се осъществява от Министерството на външните работи и изповеданията.

Въз основа на тази конституционна и международно-правна уредба, основните актове, които уреждат отношението на държавата към малцинствата са статутите на съответните вероизповедни общности.

През периода от Освобождението до края на Втората световна война турското малцинство разполага с вътрешна автономия. Тя се изразява преди всичко в редица самоуправляващи се институции, с които се уреждат важни аспекти на социалния

живот на мюсюлманите, като например частното училищно дело, вероизповедните дела, представителствата пред държавната власт и културните и образователните институции. Най-важната институция за мюсюлманите е Главното мюфтийство. В българския парламент в този период редовно има депутати- турци¹.

През целия период от Освобождението до Втората световна война се запазва компетенцията на духовните съдилища да разглеждат дела, засягащи основно личния статус (бракове, разводи, упражняване на родителски права и издръжки). Мюсюлманските духовни съдилища, в допълнение към това, запазват правото си да разглеждат и спорове по имуществени отношения между родители и деца, между съпрузи, както и спорове за наследство. През 1938 г. тези техни допълнителни правомощия са отнети и те са приравнени към останалите духовни съдилища.

Образованието на малцинствата непосредствено след Освобождението е уредено чрез широка и автономна мрежа от частни училища. Такива е имало за повечето малцинства и на всички образователни нива с изключение на университетите. В малцинствените училища изучаването на българския е задължително, като постепенно се въвежда преподаването на български език и на някои други предмети като история и география. Материалните условия и равнището на образование в турските училища е на изключително ниско равнище, което предизвиква недоволството на малобройната турска интелигенция. През учебната 1894-1895 година средните годишни разходи за едно турско училище са близо 12 пъти по-малко от тези за едно българско училище. Неграмотността сред турците през периода 1878 г. - 1944 г. е много висока (88% през 1926 г.).

Подобрение настъпва в периода 1919 - 1923 г. по време на управлението на Българския земеделски народен съюз, което предприема реални стъпки в полза на турското население, което е предимно селско. Дейността на земеделското правителство е и в съответствие със задълженията, поети от България по отношение на малцинствата с подписването на Ньойския договор. В изпълнение на новоприетия през 1921 г. Закон за просветата се предприемат енергични действия за подобряване статута и материалното положение на турските училища с оглед на повишаване на качеството на преподаване в тях. За подобряване на образователното дело допринася и откритото през 1918 г. двугодишно Държавно турско педагогическо училище за подготовка на учителски кадри, което до закриването му през 1928 г. има ежегодни випуски от около 50 души. През 1920 г. се открива и специален инспекторат за турските училища. Най-значителното учебно заведение се открива през 1923 г. в Шумен - духовно-мюсюлманско училище "Нюваб". То е единственото по рода си на Балканите и има два отдела: среден - с петгодишно обучение и висш - с тригодишно обучение.

След военния преврат през 1923 година финансовото положение на частните училища и общото състояние на турските образователни институции се влошава, а след преврата през 1934 година броят на турските училища рязко намалява. В средата на 20-те години има над 1480 основни и средни турски училища. През 1936/37 учебна година техният брой вече е само 585, а до края на Втората световна война остават 460 начални училища и 29 прогимназии.

През 1934 година кръгът "Звено" осъществява преименуване на редица селища. Само за половин година са българизирани 1900 турски имена на селища в цялата страна. Преди всичко това става в области с висок дял на турското население, като Лудогорието в Североизточна България и Кърджалийския регион в Югоизточна България. Същото

---

¹ Тук и по-нататък в доклада употребата на наименованията "турци", "роми", "евреи", "арменци" и т.н., се обозначават българските граждани (поданици), принадлежащи към съответното етническо малцинство в България.

правителство забранява съществуващите културно-просветни и спортни дружества, както и редица турски вестници.

През периода до 1944 г. се правят няколко опита за преименуване и покръстване на българи мюсюлмани и роми. Най-масовата насилствена кампания за преименуване и покръстване на българи мюсюлмани е тази от 1912-1913 г. То е отменено няколко години по-късно. Нова кампания за преименуването им с по-ограничен обхват се провежда през 1942 г., но и тя завършва с провал две години по-късно. През същата година на насилствено преименуване са подложени и роми-мюсюлмани.

Октомврийската революция и последвалата я гражданска война в Русия предизвикват масова емиграция. През 1922 г. около 50 000 руснаци- белоемигранти се установяват в България.

Гръцко-турската война от 1919-1922 година, завършила с неуспех за Гърция, предизвиква поток от арменски бежанци. Около 25 хиляди от тях биват приютени в България. По този начин техният брой нараства до около 36 хиляди според преброяването от 1926 г.

По време на Втората световна война се приемат няколко акта, с които се ограничават гражданските и политически права на българските евреи. Законът за защита на нацията поставя ограничителни условия спрямо тяхното участие в редица сфери на обществения живот като изборите, държавната и военната служба, участието в нестопански организации и др. Законът и последвалите го подзаконовни нормативни актове установяват “еврейски” квоти в търговията, индустрията и свободните професии. От окупираните от Германия и администрирани от България така наречени “нови български земи” са депортирани и загиват в лагерите на смъртта повече от 11 300 евреи от Тракия и Македония. Опитите обаче да се депортират евреи от така наричаните по онова време “стари земи” срещат решителна съпротива сред влиятелни среди на българската общественост, в която активно се включва и Българската православна църква. В резултат на това и на успешното развитие на военните действия в полза на съюзниците около 50 000 български евреи избягват лагерите на смъртта. След септември 1944 г. антисемитските закони и мерки са незабавно отменени, а правата на българските евреи – възстановени.

2. От 1944 г. до 1989 г.

През този период властите, доминирани от Комунистическата партия, се стремят да приобщят малцинствата на основата на установената като господстваща идеология на марксизма-ленинизма.

С идването на власт през 1944 г. на правителството на Отечествения фронт, който скъсва съюза с Германия и включва България в антихитлеристката коалиция в заключителния етап на Втората световна война, за турското малцинство възниква двойствена ситуация. От една страна за тази дотогава пренебрегвана и на моменти дори ощетявана група от населението се предлага възможност да си възстанови загубените през изминалите години права и да напредне в развитието си благодарение на изявените модернизационни стремежи на доминираните от комунистите Отечествен фронт. В същото време новото правителство проявява недоверие към турското население. В началото на 1948 на заседание на ЦК на БКП Георги Димитров поставя задачата да се изсели мюсюлманското население от южната граница и да се засели там българско население, което се привежда в изпълнение. През август 1950 година във връзка с масовите изселнически настроения сред турското население Политбюро на ЦК на БКП взима решение за изселване в Турция в най-кратък срок (3 месеца) на 250 000

души. По време на изселническата кампания, завършила през ноември 1951 година се изселват около 155 000 души.

Двата основни законодателни акта, обозначаващи и уреждащи отношението между държавата и малцинствата са Конституцията от 1947 г. и Конституцията от 1971 г. Конституцията от 1947 г. гарантира равенството пред закона и защитата от дискриминация на основата на народност, произход и вяра, свободата да се изповядва религия, правото всеки сам свободно да определя своята народност, правото на националните малцинства да се учат на своя майчин език и да развиват националната си култура. В Конституцията от 1971 г. вече не се говори за “национални малцинства”, а за “граждани от небългарски произход”. На тях им се дава право да изучават своя език. Конституцията от 1971 г. съдържа разпоредба, която защитава от дискриминация на основата на “народност, произход, религия, пол, раса, образование и обществено положение”. Тя също така гарантира свободата на съвестта и на религиозните обреди и ритуали. И двете конституции забраняват политическите партии на верска основа.

В края на 40-те около 32 000 евреи емигрират в Израел. Около 5 000 арменци се изселват в Армения през 1946 г., а в периода 1965-1968 г. около 5000 арменци се изселват в САЩ. Не е уточнен броят на изселените в Съветския съюз белоемигранти. Полагат се специални усилия в областта на образованието и борбата срещу неграмотността. Държавата одържавява малцинствените училища, като чувствително увеличава техния брой - в началото на 50-те години турските училища са повече от 1000 на брой.

Комунистическата партия през 40-те и 50-те години, следвайки политиката на Комунистическия интернационал, активно насърчава македонската идентичност и декретира записването на македонци по време на преброяванията през 1946 г. и през 1956 г., включително и чрез насилие. В изпълнение на решение на X закрит пленум на ЦК на БРП (к) се провежда политика на насилствено вписване в статистическите данни на около 200 000 души, живеещи преимуществено в Югозападна България.

Държавата насърчава печата и културата на малцинствата чрез финансиране на техни издания и културни институции. През април 1951 г. ЦК на БКП взема специално решение за подобряване на цялостното положение на турското малцинство. В изпълнение на това решение се въвеждат специални квоти и стипендии за приемане на турци в много просветни институции.

Ако към етническите малцинства политиката на тоталитарния режим допуска, макар и за кратък период от време, насърчаване на тяхната етническа идентичност, спрямо религиозните общности тя е от самото начало репресивна. През този период официално признати в страната са само три вероизповедания - Българската православна църква, мюсюлманското и израилтянското вероизповедание. Тяхното съществуване обаче се маргинализира. Католиците и протестантите са сведени до символично съществуване след показните съдебни процеси от края на 40-те и началото на 50-те години, когато техните ръководства са обезглавени с избиването и вкарването в затвора на духовните им ръководители.

Политиката на насърчаване на етническата идентичност на малцинствата през тоталитарния период обаче много скоро се променя радикално. Това става след 1956 г., когато идва на власт новото ръководство на БКП начело с Тодор Живков, което управлява страната през целия период до 1989 г. През 1958 г. Политбюро взема решение за смесване на турските и българските училища. Постепенно спират регионалните издания на малцинствените езици, а по-късно и някои от централните. Процесите се усилват, когато през 1967 г. Тодор Живков формулира тезата си за етнически хомогенната българска социалистическа нация. През 1968 г. се закрива

отделът за националните малцинства в ЦК на БКП. Последва решение на Политбюро през 1969 г., което дава сигнал за широкомащабни ограничения на турската култура.

Въпреки че официално се подчертава, че за изселване в Турция не може да се мисли, защото българските турци са “неделима част от българския народ”, от друга страна българското държавно ръководство от средата на 60-те години води преговори с турското правителство за евентуална изселническа спогодба. През 1968 година съответното споразумение е подписано. В периода 1968 - 1978 година в Турция се изселват около 130 000 души.

През юли 1971 г. Секретариатът на ЦК на БКП взема решение, което дава старт за преименуване на българомохамеданите. Кампанията приключва четири години по-късно, като през 1975 г. са обхванати и няколко турски села в Централните Родопи – Борино, Гьоврен, Грохотно и други. В нея са включени местните партийни структури, както и МВР. На някои места в страната, особено в районите на Гоце Делчев и Якоруда, тя е съпроводена от насилия довели до убийства на хора от органите на реда.

Усилията за асимилация от властите на българските роми са по-постепенни. Те започват през 50-те години с преименувания на роми-мюсюлмани, които се осъществяват на етапи. Кулминацията е през 1981 г., когато са преименувани най-много роми. През 1958 г. е издадено постановление, с което ромите-чергари са заставени да уседнат. На много места властите предприемат усилия да подобрят бита на ромското население, които нерядко са неефективни, недостатъчно последователни и обмислени.

Безспорно най-сериозното нарушение на малцинствените права през периода на тоталитарния режим е кампанията за насилствено преименуване на турците от 1984г. - 1989 г. Тя започва по решение, взето в най-тесен кръг на партийната върхушка, с промяна на документите за самоличност през зимата на 1984-85 г. на около 850 000 души. В кампанията са включени войска и милиция, както и всички местни партийни активи. Тя е съпроводена с изселвания, побои, убийства и с многобройни издевателства над мюсюлманския бит и култура. Хиляди хора са лишени от свобода за различни периоди от време, някои от тях без съд и присъда. Стотици са хвърлените в концентрационния лагер в Белене. Преименуването е съчетано с разрушаване на мюсюлмански гробища, унищожаване на болнични картони на пациенти с турски имена, строга забрана срещу глобяване да се говори турски. Въведени са задължителни списъци с “български” лични имена, само по които могат да бъдат избирани имената на новородените. Процесът се излива в яростна идеологическа пропаганда, която цели да убеди както българската, така и международната общественост, че става дума за доброволно преименуване. Кампанията предизвиква масово изселване в Турция на около 370 000 български турци след отваряне на границата през юни 1989 г. Една част от тях (около 155 000 души) впоследствие се връщат обратно в България.

3. След началото на демократичните промени.

Първите стъпки на демократичното развитие след падането на тоталитарния режим през ноември 1989 г. бяха свързани с възстановяването на етническите и религиозните права на основните малцинствени общности в България. През декември 1989 г. партийното и държавно ръководство на страната взе решение за връщане на имената на всички насилствено преименувани в годините на тоталитарната власт. Това стана първоначално чрез съдебна процедура по силата на Закона за имената на българските граждани от март 1990 г., а впоследствие - чрез по-облекчена административна процедура. Паралелно с това бяха приети няколко закона за амнистия, по силата на които осъдените във връзка с кампанията за промяна на имената бяха освободени.

Проблемът с тяхната реабилитация бе решен окончателно през юни 1991 г. със Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресирани лица. С този закон се реабилитираха и всички съдени и репресирани по друг начин по време на тоталитарния режим. На тях им бе изплатено еднократно парично обезщетение.

Близо две години продължиха усилията да се уредят имуществените и други социални проблеми на заминалите за Турция и впоследствие завърнали се български турци, чиито имущества бяха продадени под административен натиск. Окончателно този въпрос бе уреден със закон от юни 1992 г., с който собствеността върху недвижимите имоти се възстанови на бившите собственици във всички случаи, в които е била налице продажба, като новите им обитатели бяха обезщетени с жилища или пари.

След началото на демократичните промени бяха премахнати пречките за упражняване на правото на свободно сдружаване от етническите малцинства. Почти всички те формираха свои граждански сдружения. Някои от тях постигнаха известни успехи с възстановяването на отнетата им в миналото собственост. Появиха се и печатни издания на езиците на малцинствата. Първоначално някои радиостанции, а впоследствие и няколко телевизии започнаха да излъчват предавания на турски език.

След 1994 г. правителствата на Република България формираха специални структури в Министерския съвет, занимаващи се с проблемите на етническите малцинства. Понастоящем това е Националният съвет по етническите и демографските въпроси към Министерския съвет (НСЕДВ).

От 1991 г. в общинските училища на България започна изучаването на някои майчини езици на етнически малцинства. Този процес не винаги се осъществяваше с нужната ефективност (виж по-подробно текста към Член 14).

Прогрес бе постигнат и по отношение на упражняването на религиозните права. Възстановени бяха забранените от тоталитарния режим религиозни общности и бяха създадени законови предпоставки за връщането на техните конфискувани имоти. Допълнително бяха регистрирани още няколко десетки по-малки вероизповедания, сред които нови религиозни движения като Обществото за Кришна съзнание, Бахайската общност, Свидетели на Йехова и др. Едно от неблагоприятните развития в посттоталитарния период в тази насока бяха опитите на държавата за намеса във вътрешните работи на големите религиозни общности. Най-сериозна намеса на държавните власти в делата на вероизповеданията бе разколът в Българската православна църква, който и досега не е напълно преодолян. В резултат на намесата във вътрешните работи на мюсюлманското вероизповедание бе образувано и делото на Хасан и Чауш срещу България, по което Европейският съд по правата на човека в Страсбург се произнесе с решение през октомври 2000 г. С това решение съдът постави ефективна бариера пред подобни намеси и препоръча на България цялостна реформа на законодателството, уреждащо отношенията между държавата и религиозните общности.

Острата икономическа криза в страната се разпредели неравномерно сред различните групи от населението. Сред най-засегнатите са ромското и турското малцинства, чиито образователен и социално-икономически статус е под средния за страната, което ги постави в неравностойно положение. Турското малцинство пострада от общата икономическата рецесия в планинските и полупланинските райони. Ромите бяха сред първите, които станаха безработни след реструктуриране на предприятията. И двете общности бяха засегнати негативно от поземлената реформа, с която кооперираната земя беше върната на бившите ѝ собственици (виж по-подробно текстовете към чл. 4, ал. 1, *Факти*, II., а също така специализираните изследвания: ООН 2000, България, Обща оценка за страната, с. 24-25, с. 60-61; UNDP 2000, Development Cooperation Report. Bulgaria 1999, p. 162-163; UNDP 2001, Early Warning Report, Bulgaria, p. 9, 31:

Ringold, Dena 2000, Roma and the transition in Central and Eastern Europe: Trends and Challenges. The World Bank, Washington D.C., p. 11)”.
Ситуацията търпи положително развитие след последните парламентарни и президентски избори през 2001 г.

Информация за етнодемографското състояние на страната

Етнодемографските признаци, с които се характеризира населението на България, са традиционни за преброяванията в нашата страна. В 120-годишната история на преброяванията в България само веднъж (при преброяването през 1985 г.) тези признаци не са били включени в програмата на наблюдението.

Още при първите преброявания (1887 г. и 1892 г.) са наблюдавани признаците “вероизповедание” и “матерен език”. При преброяването в края на 1900 г. е включен и признакът “народност” (в смисъл на етническа група).

При преброяването в края на 1946 г. отпада признакът “вероизповедание”, докато другите два фигурират до 1975 г.

При преброяването в края на 1992 г. са включени признаците “етническа група”, “майчин език” и “вероизповедание”. Същите признаци са включени и при последното преброяване към 1 март 2001 г., като по този начин се осигурява сравнимост на данните. Новият момент, който трябва да се подчертае е, че съгласно чл.5, ал. 3 от Закона за преброяване на населението, жилищния фонд и земеделските стопанства в Република България, през 2001 г. данните по тези въпроси се предоставят доброволно, т.е., ако лицата пожелаят, може и да не отговорят, което е различно от всички предишни преброявания, когато отговорите на тези въпроси са били задължителни.

В издадените от Националния статистически институт “Инструкции за попълване на преброителните карти” във връзка с преброяването на населението и жилищния фонд към 4 декември 1992 г. се дават следните определения:

“Етническата група представлява общност от лица, родствени по произход и език и близки по бит и култура”.

“Майчиният език е езикът, който едно лице говори най-добре и който се използва обичайно за общуване в семейството (домакинството) му.”

“Вероизповеданието е исторически обусловена принадлежност на лицето или на родителите и предците му към дадена група с определени религиозни възгледи.”

В инструкциите се указва, че преброяваните сами определят етническата си група, майчиния си език и към какво вероизповедание принадлежат, като се правят съответните уговорки за глухонемите, умствено увредените лица и малките деца.

В изготвените за преброяването към 4 декември 1992 г. преброителни карти бяха предвидени като възможни следните отговори на трите етнодемографски въпроса:

“Етническа група: българска, турска, циганска, татарска, еврейска, арменска, черкезка, гагаузка, друга.”

“Майчин език: български, турски, цигански, друг.”

“Вероизповедание: източно-православно, католическо, протестантско, мюсюлмано-сунитско, мюсюлмано-шиитско (всъщност става дума за обособената група на алевитите), юдейско, армено-грегорянско.”

Представители на ромски организации възразиха срещу използването на наименованията “цигани” и “цигански език”, настоявайки, че трябва да се използват наименованията “роми” и “ромски език”.

Окончателните официално публикувани данни за етнодемографските характеристики на населението от преброяването към 4 декември 1992 г. са дадени в приложение.

Информация за българските граждани, които са по вероизповедание мюсюлмани и говорят като майчин език български се съдържа в писмо от 15 март 1993 г. на Националния статистически институт до президента на Републиката.

Приведените в писмото данни се базират на 2% репрезентативна разработка на материалите от преброяването на населението и следователно са обременени със стохастични (случайни) грешки. Те показват нехомогенност при етническото самоопределение в групата на мюсюлманите, чийто майчин език е българският. Според приведените данни на НСИ от тях 70 251 се самоопределят като българи, 63 595 като българомохамедани и 25 540 като турци.

На 10 февруари 2000 г. Народното събрание прие Закон за преброяване на населението, жилищния фонд и земеделските стопанства в Република България през 2001 г. Според Член 5, ал. 3 от закона данните за етническата група, вероизповеданието и майчиния език се предоставят доброволно от лицата. Лицата, ангажирани със събирането, обработката, анализа и разпространението на информацията са длъжни да пазят поверителността на данните, като задължението за запазване на конфиденциалността продължава и след приключването на преброяването.

В инструкциите на Националния статистически институт във връзка с преброяването от 2001 г. се дават същите определения за етническа група, майчин език и вероизповедание, както в инструкциите във връзка с преброяването от 1992 г., като сега и за трите етнодемографски въпроса се допуска отговор: “Не се самоопределя.” (в останалото методиката се запазва от предишното преброяване).

В изготвените за преброяването към 1 март 2001 г. преброителни карти бяха вписани като възможни следните отговори за трите етнодемографски въпроса:

Етническа група: българска, турска, ромска (циганска), друга, не се самоопределя.

Майчин език: български, турски, ромски (цигански), друг, не се самоопределя.

Вероизповедание: източноправославно, католическо, мюсюлманско-сунитско, мюсюлманско-шиитско (всъщност става дума за силно обособената група на алевитите), друго, не се самоопределя.

Националният статистически институт подчертава, че не съществуват ограничения за самоидентификация на преброяваните в графа “други”.

За първи път през 2001 г. бяха привлечени като преброители лица от различните етнически малцинства и по-специално турци и роми в населени места и квартали с преобладаващо население от тези две етнически групи.

Данните от преброяването са дадени в приложение.

Според тези данни **общият брой** на населението в Република България е 7 928 901 души.

Българската етническа група (6 655 210 души или 83,9%) е най-многочислената в етническия състав на населението на Република България.

На второ място е **турската етническа група** (746 664 души или 9,4%).

На трето място е **ромската (циганската) етническа група** (370 908 души или 4,6%).

Броят на лицата от **всички останали етнически групи** е 69 204 души.

Броят на **лицата, които не са се определили** е 62 108 души.

Непоказали – 24 807.

Българският е майчин език за преобладаващата част от населението - 6 697 158 души, или 84,5% от населението. **Турският** е майчин език на 762 516 души, или 9,6%. **Ромският (циганският)** е посочен като майчин език от 327 882 души, или 4,1%. **Друг майчин език**, различен от указаните три, са обявили 71 084 души и; 45 454 души или **не са посочили майчин език; непоказали** 24807.

Християнството в Република България включва източноправославното, католическото и протестантското (евангелисткото) вероизповедание. То обхваща 6 638 870 души, или 83,7% от населението.

Мюсюлманското вероизповедание включва сунитското и алевитското вероизповедание. То обхваща 966 978 души, или 12,1%.

Друго вероизповедание са посочили 14 937 души. При преброяването 283 309 души, **не са посочили вероизповедание**. При ромите този процент е най-голям - 16,5%, докато при българите той е 2,33%, а при турците - 3,1%. **Непоказали** – 24 807.

Информация за съществуването на така наречените малцинства в рамките на малцинствени ситуации в някои области

Съгласно получените при преброяването към 1 март 2001 г. данни в две от 28-те области на България - Кърджали и Разград, турците са мнозинство, а всички останали етнически групи са в малцинство. Турците са мнозинство и в някои общини на Североизточна България - в областите Шумен, Силистра, Търговище, Добрич, Русе, както и в областите Бургас и Хасково. Мюсюлманите, чиито майчин език е българският, са концентрирани главно в планината Родопи в областите Смолян (там те са над 50% от населението и следователно българите християни са малцинство), а също така в по-малка степен в областите Кърджали, Благоевград, Пазарджик и Пловдив; те населяват и няколко селища в областите на Ловеч и Велико Търново.

Основни икономически данни като брутен вътрешен продукт (БВП) и доходи на глава от населението

Брутен вътрешен продукт за **2001**
година

N	2001 година		
	Стойностен	Относителен дял	Индекс на

		обем		Физич. обем -	
		в текущи цени			2000 година =100
			в БДС	в БВП	
ХИЛ.ЛВ.	%	%	%		
1	Брутна добавена стойност (2+3+4=5+6)				
	по икономически сектори:	26203965	100,0	88,5	103,7
2	Аграрен	3578633	13,66	12,1	100,5
3	Индустрия	7457556	28,46	25,2	104,2
4	Услуги	15167776	57,88	51,2	104,2
	по форма на собственост:				
5	<i>Частен</i>	18781062	71,7	63,4	107,3
6	<i>Обществен</i>	7422903	28,3	25,1	95,5
7	Корективи	3414125		11,5	106,7
8	Брутен вътрешен продукт (1+7=9+12+15+18)	29618090		100,0	104
	по елементи на крайното използване:				
9	крайно потребление (10+11)	25825194		87,2	104,5
10	Индивидуално	22920064		77,4	104,5
11	Колективно	2905130		9,8	104,7
12	Бруто капиталобразуване (13+14)	6034693		20,4	.
13	в основен капитал	5259400		17,8	119,9
14	Изменение на запасите	775293		2,6	.
15	Външнотърговско салдо (16-17)	-2218153		-7,5	.
16	износ на стоки и услуги	16494176		55,7	108,5
17	внос на стоки и услуги	18712329		63,2	113,0
18	Статистическа разлика	-23644		-0,1	.

По данни на Националния статистически институт

Усилия за запознаване на обществеността и държавните органи с Рамковата конвенция

Рамковата конвенция за защита на националните малцинства беше публикувана преди нейното ратифициране в някои вестници, между които - издания на самите малцинства, като например турския вестник "Права и свободи", арменския "Ереван", влашкия "Време", а също така - в някои специализирани списания като "Демократически преглед", "Международни отношения" и "Правата на човека". През 2000 г. конвенцията и обяснителния доклад към нея бяха публикувани в отделна книжка от Информационния център на Съвета на Европа, а през 2001 г. те бяха включени в сборника от документи "Защита на малцинствата", издаден от Института за изследване на интеграцията (в тираж 3000 броя). Фондацията за реформа в местното самоуправление също издаде и разпространи текста на Рамковата конвенция. Независимо от тези усилия конвенцията все още не се познава достатъчно от българската общественост. В периода на подписването и впоследствие на ратифицирането на конвенцията темата беше дискутирана в обществото. Така

например през 1997 г. списание “Международни отношения” посвети на тази тема цял брой. В страната се проведе дискусия чрез медиите, чрез семинари, конференции, интервюта, дебати сред политическите партии и обществените организации, и по-специално сред етническите малцинства. В тази дискусия намериха отражение различни политически виждания, включително и срещу присъединяването на Република България към Рамковата конвенция.

Процесът на обсъждане във връзка с ратифицирането на Рамковата конвенция от Народното събрание се превърна в измерител за достигната степен на откритост и демократичност на българското общество. Ратификацията е показател за ангажираността на държавните институции, политическите партии, представени в Народното събрание, неправителствените организации и огромната част от обществото с целите и разпоредбите на Рамковата конвенция. Ратифицирането на Рамковата конвенция от Република България определено динамизира официалната политика за изпълнение на нейните разпоредби.

Някои виждания на неправителствени организации на малцинствата относно прилагането на принципите на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства

В този раздел са представени обобщено вижданията на Обществения съвет на етническите малцинства в България, Турския културен център, Обединен ромски съюз, Конфедерация на ромите – Европа, Съюза на руските белогвардейци и техните потомци в България, Координационния съвет на арменските организации в София и Епархийския съвет на Арменската апостолическа църква в България, Асоциацията на власите в България, Центъра за аромънски език и култура в България и Дружеството на армъните, Федерацията на културно-просветните дружества на каракачаните в България, Националната федерация на културно-просветните дружества на гърците в България. Според тях е необходимо:

По-цялостно запознаване на обществото с Рамковата конвенция за защита на националните малцинства.

По-ефективна борба с проявите на дискриминация и с предразсъдъците в обществото и медиите.

Предприемане на ефективни конкретни действия за изпълнението на Рамковата програма за равноправно интегриране на ромите в българското общество

Създаване на държавна агенция за малцинствата.

По-значително присъствие на лица, принадлежащи на малцинствата, в държавната администрация.

Реализиране на повече съвместни проекти на правителството и организациите на малцинствата. По-добро съгласуване с организациите на малцинствата относно изразходване на средствата по проекти, финансирани от Световната банка, Програма ФАР на Европейския съюз и други донори.

Предвиждане на повече средства за съхранение и развитие на културата на малцинствата.

Подпомагане издаването на учебни помагала за изучаването на майчиния език, както и за изучаване на историята и културата на малцинствата.

Повече предавания и по-голямо участие на представители на малцинствата в различните медии.

Увеличаване на броя на експлицитно записаните етнически групи в преброителните карти. Цялата документация във връзка с преброяванията да бъде изготвяна с участието на етническите малцинства в България, както и етнодемографските въпроси да не бъдат “доброволно попълняеми”. (Националният статистически институт даде разяснение, че “не може да става дума за каквато и да е ограниченост на възможните опции и че в случаите, когато за етническата група на лицето няма изписан отговор, преброителят записва ясно и четливо в позиция 04 “Друга...” декларираната от преброяваното лице етническа група (напр. арменска, еврейска, влашка, руска и т. н.” (стр. 53 от “Инструкция за попълване на преброителните карти”).)

+ + +

Част втора

Член 1

Защитата на националните малцинства и на правата и свободите на лицата, принадлежащи към тези малцинства, е неделима част от международната защита на правата на човека, и като такава представлява област от международното сътрудничество.

Като страна-членка на ООН (от 1955 г.) Република България участва активно в работата на световната организация, особено в нейните главни органи по правата на човека - Трети главен комитет на Общото събрание, ИКОСОС и неговия Социален съвет, Комисията по правата на човека и др. Тя участва активно и в ЮНЕСКО, МОТ и другите специализирани организации в системата на ООН.

България участва активно в Съвета на Европа (от 1992 г.) и Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (от 1975 г.) и в техните органи и форуми по правата на човека.

България взе дейно участие във всички международни форуми, организирани от ООН по въпросите на правата на човека и расовата дискриминация, като трите Световни конференции по въпросите на расовата дискриминация, расизма и ксенофобията, Световната конференция по правата на човека, Виена, 1993 г.

България е страна по основните международни инструменти по правата на човека на ООН и на Съвета на Европа. (вж. Приложение)

Република България се придържа стриктно към принципите и правата, провъзгласени от Всеобщата декларация по правата на човека, Декларацията на Общото събрание на ООН за правата на лицата, принадлежащи към национални или етнически, религиозни

и езикови малцинства (1992 г.), Декларацията на Общото събрание на ООН за премахване на всички форми на нетърпимост и дискриминация, основани на религиозна принадлежност или убеждения, (1981 г.), Декларацията на ЮНЕСКО за расата и расовите предразсъдъци (1978 г.)

Поетите международни задължения от страна на Република България са в съответствие с основния конституционен принцип, който задължава българската държава да съдействува “за установяване на справедлив международен ред.” (Член 24, ал. 2 от Конституцията).

Достъпът до правосъдие за българските граждани е правно регламентиран в редица законодателни актове. Според **Конституцията** (чл. 56) “Всеки гражданин има право на защита, когато са нарушени или застрашени негови права или законни интереси. В държавните учреждения той може да се явява и със защитник.” Според чл. 97. (1) от **Гражданско-процесуалния кодекс** (ГПК) “Всеки може да предяви иск, за да възстанови правото си, когато то е нарушено, или за да установи съществуването или несъществуването на едно правно отношение или на едно право, когато има интерес от това.” Законът задължава съдилищата “да разгледат и разрешат всяка подадена до тях молба за защита и съдействие на лични и имуществени права” (чл.2, ал.1 от ГПК). Конституцията, Законът за МВР и Наказателно-процесуалният кодекс дават право на адвокатска защита на всеки още от момента на задържане или на предявяване на обвинение.

Законово са регламентираны условията на безплатна адвокатска защита. Член 5 от Закона за държавните такси регламентира освобождаването от държавни такси по граждански дела на определена категория лица в затруднено материално положение и за някои искове с определени от закона основания; Член 35 от Закона за адвокатурата визира случаите на безплатна адвокатска защита:

(1) Адвокатите оказват безплатна правна помощ на:

1. материално затруднени лица;
2. лица, които имат право на издръжка.

(1) Адвокатите могат да оказват безплатна правна помощ на близки и роднини и на друг юрист.

От решаващо значение за достъп до съд на гражданите е размерът на съдебните и деловодните разноски. Размерът на таксите, който е нормативно определен в Република България, е в разумни граници. Законът позволява на съда да освобождава изцяло или отчасти лицата, които са в затруднено положение. Разработват се и програми за пълен достъп до правната помощ чрез създаването на така наречените ”правни клиници”.

Член 70, ал.1 от Наказателно-процесуалния кодекс регламентира задължителното участие на защитник в процеса:

Член 70. (1) Участието на защитник в наказателното производство е задължително, когато:

1. обвиняемият е непълнолетен;
2. обвиняемият страда от физически или психически недостатъци, които му пречат да се защитава сам;
3. делото е за престъпление, за което се предвижда доживотен затвор или лишаване от свобода не по-малко от десет години;
4. обвиняемият не владее български език;
5. интересите на обвиняемите са противоречиви и един от тях има защитник;
6. когато делото се разглежда в отсъствието на обвиняемия;

7. обвиняемият не е в състояние да заплати адвокатско възнаграждение, желае да има защитник и интересите на правосъдието изискват това.
- (2) В случаите на точки 4 и 5 на предходната алинея участието на защитник не е задължително, ако обвиняемият заяви, че не желае да има защитник.
- (3) Когато участието на защитник е задължително, съответният орган е длъжен да назначи за защитник лице, което упражнява адвокатска професия.
- (4) Назначеният защитник се отстранява от наказателното производство, ако обвиняемият упълномощи друг защитник.

Член 2

Разпоредбите на тази Рамкова конвенция се прилагат добросъвестно, в дух на разбирателство и търпимост, и в съответствие с принципите на добросъседство, приятелски отношения и сътрудничество между държавите.

Добросъвестното прилагане на разпоредбите на Рамковата конвенция произтича както от Конституцията така и от международноправните задължения на Република България.

Съгласно чл. 24, ал. 1 от Конституцията “външната политика на Република България се осъществява в съответствие с принципите и нормите на международното право”. Един от тези принципи е всеобщо признатия принцип *pacta sunt servanda*. Като държава – страна по Виенската конвенция за правото на договорите, Република България е обвързана с нормата на нейния член 26: “Всеки действащ договор е задължителен за страните по него и трябва добросъвестно да се изпълнява от тях.” Такава воля е изразила Република България с акта на ратификация на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства през 1999 г.

В чл. 24, ал. 2 от Конституцията е указано, че “основни цели на външната политика на Република България са ... благоденствието и основните права и свободи на българските граждани, както и съдействието за установяване на справедлив международен ред”. Република България провежда последователна и конструктивна външна политика на добросъседство, приятелски отношения и сътрудничество, основана на принципите и целите на Устава на ООН, на нормите на международното право, както и на задълженията ѝ като членка на Съвета на Европа.

Член 3

- 1 Всяко лице, принадлежащо към национално малцинство, има правото на свободен избор дали да бъде третирано като такова или не, като нито от този избор, нито от упражняването на правата, свързани с този избор, не могат да произтекат каквито и да било неблагоприятни последици.**
- 2 Лицата, принадлежащи към национални малцинства, могат да упражняват правата и да се ползват от свободите, произтичащи от принципите, провъзгласени в тази Рамкова конвенция, както индивидуално, така и съвместно с други лица.**

Алинея 1

Описание

В Република България всяко лице, принадлежащо към етническо, религиозно или езиково малцинство има правото да избере дали да бъде третирано като принадлежащо към дадено малцинство или не, без от това да произтичат каквито и да било неблагоприятни последици. Това право намира своята материална реализация по-специално при преброяванията, при които всеки доброволно посочва своята етническа принадлежност, майчин език и вероизповедание, а ако желае – може и да не направи това. Също така, част от лицата, които по някакъв обективно установим признак предполагаемо принадлежат към дадено етническо или езиково малцинство, при преброяванията не се самоопределят като принадлежащи към тази група. (Вж. Също Част Първа) Конституцията на Република България (чл. 6, ал. 1) прокламира, че “Всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права”. Чл. 6, ал. 2 от Конституцията изрично гарантира: “Всички граждани са равни пред закона. Не се допускат никакви ограничения на правата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние”. Като допълнителна гаранция за защита идентичността на лицата, принадлежащи към етнически, религиозни или езикови малцинства срещу посегателства от страна на властта, каквито бяха извършени например в периода 1984-1989 г. спрямо турското етническо малцинство в България, законодателят е въвел и изрична конституционна гаранция срещу насилствената му асимилация. Съгласно чл. 29, ал. 1 от Конституцията: “Никой не може да бъде подлаган на мъчения, на жестоко, безчовечно или унижаващо отношение, както и на насилствена асимилация”.

Правна рамка

В своето решение № 2 от 18 февруари 1998 г. (Държавен вестник, бр. 22 от 24 февруари 1998 г.) Конституционният съд констатира, “че действително в българското и международното право липсва юридически задължително, обвързващо Република България определение на термина “национални малцинства”. “В самата Конвенция - продължава Съдът своя анализ - определение на термина “национални малцинства” не е дадено. Като “най-важни елементи” на идентичността на лицата, принадлежащи към национални малцинства, чл. 5, ал. 1 от Конвенцията сочи религията, езика, традициите и културното наследство, но това не е счтено за достатъчно за изработването на определение.”

Същевременно Конституцията постановява, че международните договори, ратифицирани по конституционен ред, са част от българското законодателство и имат приоритет пред тези норми на вътрешното законодателство, които им противоречат (чл. 5, ал. 4 - Част първа). По този начин понятието “национално малцинство” следва да се счита за инкорпорирано в българското право посредством чл. 14 на Европейската конвенция за правата на човека, както и посредством Конвенцията за борба срещу дискриминацията в областта на образованието (чл. 5, ал. 1, буква “в” - “лица, принадлежащи към национални малцинства”), а също така и посредством Рамковата конвенция за защита на националните малцинства и Европейската социална харта.

Конституционният съд категорично заяви в своето решение № 2 от 18 февруари 1998 г., че макар в българското и международното законодателство да липсва юридически

задължително за Република България определение на термина “национални малцинства” и макар че в самата Рамкова конвенция такова определение не е дадено, “волята на договарящите държави на този етап на международноправна уредба е да предостави определянето на съдържанието на термина “национални малцинства” на преценката на всяка договаряща държава.” Същевременно, Конституционният съд отбелязва, че терминът “национално малцинство” не е чужд на българското право. В конституционно правната традиция на България този термин е употребен в чл. 79, ал. 1, изр. 2 от Конституцията на Народна република България от 1947 г. Съдът подчертава още, че “терминът национално малцинство” е конвенционен термин и че не е необходимо всеки конвенционен термин да съществува и в Конституцията, за да се признава неговата конституционност.

В заключителната част на своето решение № 2 от 18 февруари 1998 г. Конституционният съд посочва:

а) “В Конвенцията са уредени права и свободи, които имат всеобщ характер.”

б) “Изброените в Конвенцията права и свободи са надлежно уредени, съответно защитени и в Конституцията на Република България. Всеобщият им характер се определя на първо място от обстоятелството, че те са признати за всяко човешко същество, независимо от неговата национална принадлежност.”

В Закона за ратифициране на Рамковата конвенция се говори за ангажимента на правителството за “толерантност към лица, принадлежащи към малцинства”.

В Правилника за устройството и организацията на работата на Националния съвет по етническите и демографските въпроси към Министерския съвет на този орган се дават правомощия да “разработва и предлага на Министерския съвет... конкретни мерки за запазване на толерантността и разбирателството между българските граждани от различни етнически и религиозни групи” (чл. 2, ал. 1, б). Съветът също така “координира с държавните органи и неправителствените организации конкретни мерки в изпълнение на поети международни задължения от страна на Република България в областта на правата на българските граждани, принадлежащи към малцинствени групи, и тяхната интеграция в обществото”(чл. 2, ал. 2).

Законът за народната просвета дава право на учениците, чийто майчин език не е български, “да изучават своя майчин език в общинските училища” (чл. 8, ал. 2).

Законът за радиото и телевизията дава възможност на радио- и телевизионните оператори да излъчват програми на език, различен от българския, когато те са “за български граждани, за които българският език не е майчин”. Чл. 49, ал. 1 дава възможност на Българското национално радио и Българската национална телевизия да излъчват програми “за българските граждани, за които българският език не е майчин”.

Законът за степента на образование, образователния минимум и учебния план определя: “В задължително-избираемата подготовка се включва и изучаването на майчиния език съгласно чл.8, ал.2 от Закона за народната просвета.” (чл.15, ал.3)

Правилникът за прилагане на Закона за народната просвета определя, че учениците, за които майчиният език не е български, могат “да изучават майчиния

си език в общинските училища” (чл.8, ал.3). Там майчиният език се определя като “езикът, на който детето общува в семейството си”. (чл.8, ал.4)

Постановление № 183 от 5.09.1994 г. на Министерския съвет за изучаване на майчин език в общинските училища на Република България определя, че “учениците, за които майчиният език не е български, могат да го изучават от I до VIII клас в общинските училища в рамките на определените с учебния план часове за свободно избираема подготовка.”

Постановление № 86 на МС от 12.03.1997 г. за утвърждаване на Държавен регистър на специалностите по образователно-квалификационни степени във висшите училища на Република България определя степен по “майчин език (турски, арменски, иврит, ромски)”.

Държавни органи за управление

Държавният орган, който е отговорен за събирането на етнодемографски данни, е Националният статистически институт (НСИ), който по закон провежда периодичните преброявания на населението. В съответствие с чл. 12 от Закона за преброяване на населението, жилищния фонд и земеделските стопанства в Република България, през 2001 г. Националният статистически институт организира и проведе поредното XVI преброяване на населението на страната от 1 до 14 март 2001 г. Преброяването бе съобразено с методологията на ООН, като в него са събрани и данни за етнодемографските характеристики етническа група, майчин език и вероизповедание.**(Част първа)**

Факти

Информация за броя и местоживеенето на българските граждани, които се различават от мнозинството по своята етническа принадлежност, по своя език и по своята религия се събира и обобщава от Националният статистически институт. В съответствие с чл. 12 от Закона за преброяване на населението, жилищния фонд и земеделските стопанства в Република България през 2001 г. НСИ организира и проведе поредното XVI-то преброяване на населението на страната. Преброяването бе съобразено с методологията на ООН като в него са събрани и данни за етно-демографските характеристики, етническа група, майчин език и вероизповедание (Вж. и Част Първа).

Във връзка с принципа, прокламиран в чл. 3, ал. 2 от Рамковата конвенция следва изрично да се подчертае, че при гарантирането на основните права и свободи, Конституцията и законодателството на България не правят разлика между отделните граждани от гледна точка на раса, етническа принадлежност или на верски принцип. В допълнение към чл. 6, (вж. по-горе) Конституцията гарантира свободата на вероизповеданията (чл. 13, ал. 1), еднакви правни условия за стопанска дейност (чл. 19, ал. 2), изучаваното и ползването на майчин език (чл. 36, ал. 2), свободата на съвестта и на мисълта и изборът на вероизповедание и на религиозни или атеистични възгледи (чл. 37, ал. 1), правото да търси, получава и разпространява информация (чл. 41, ал. 1), свободата на сдружаване (чл. 44, ал. 1), правото на всеки да развива своята култура в съответствие с етническата си принадлежност (чл. 54, ал. 1) и др.

Алинея 2

При гарантирането на основните права и свободи Конституцията и законодателството не правят разлика между отделните граждани от гледна точка на расов произход, етническа принадлежност или на верски принцип.

Конституцията прокламира (чл. 6): “Всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права. Всички граждани са равни пред закона. Не се допускат никакви ограничения на правата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние.” (За конституционните гаранции за правата на човека и основните свободи виж **Част първа**).

Основните права и свободи на човека са едни и същи не само за всички български граждани, но и за чужденците, живеещи в Република България (чл. чл. 26 и 27 на Конституцията).

Член 4

- 1 Страните по конвенцията се задължават да гарантират на всяко лице, принадлежащо към национално малцинство, правото на равенство пред закона и на равна защита от закона. В това отношение се забранява всякаква дискриминация, основана на принадлежност към национално малцинство.**
- 2 Страните по конвенцията се задължават да приемат, ако е необходимо, подходящи мерки за утвърждаване във всички области на икономическия, социалния, политическия и културния живот на пълно и ефективно равенство между лицата, принадлежащи към национални малцинства, и тези от мнозинството. В това отношение те надлежно отчитат специфичните условия, в които се намират лицата, принадлежащи към национални малцинства.**
- 3 Мерките, приети в съответствие с алинея 2 не се считат за проява на дискриминация.**

Алинея 1

Описание

Конституцията на Република България и много български закони съдържат антидискриминационни разпоредби, които се прилагат чрез няколко различни правни механизми (виж по-долу към този член **Държавна инфраструктура**). През 1992 г. Конституционният съд изтъква антидискриминационната разпоредба на Конституцията, като даде точни указания за нейния обхват и начин на прилагане. Към правната рамка за защита от дискриминация следва да се добавят и антидискриминационните разпоредби на международното право, които могат да се прилагат пряко от българските правоприлагащи органи по силата на чл.5, ал.4 от Конституцията.

Защитата от дискриминация на етническа, расова и религиозна основа в българското право е по-силна, отколкото защитата на някои други основания (политически убеждения, език, сексуална ориентация и др.). Нейното прилагане е гарантирано от всичките налични в българското право типове механизми.

Правна рамка

Основополагаща за защитата от дискриминация е разпоредбата на чл.6, ал.2 от Конституцията. Тя гласи: “Всички граждани са равни пред закона. Не се допускат никакви ограничения на правата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние.”

През 1992 г. Конституционният съд, по искане на президента, обсъди въпроса дали равенството пред закона представлява равенство и пред всички нормативни актове, дали основанията за недискриминация в тази разпоредба са изчерпателно изброени и дали привилегиите представляват нарушение на принципа на недискриминация. По първия въпрос Конституционният съд прие, че равенството пред закона означава и равенство пред всички останали нормативни актове. По втория въпрос съдът прие, че основанията за недискриминация, изброени в чл.6, ал.2, са изброени изчерпателно, а не примерно. Тоест, Конституцията предлага защита от дискриминация само на основата на изброените в нея основания. Това не означава, че с други закони не могат към тези основания да се добавят и други. В действителност, много български законодателни актове и международни инструменти, по които България е страна, предлагат защита от дискриминация и на други, различни от конституционните основания (Виж по-долу към този член). По третия въпрос Конституционният съд прие, че привилегиите, основани на признаците, изрично посочени в чл.6, ал.2, са нарушения на принципа за равенство пред закона. С това обаче съдът не отхвърли възможността за вземане на специални мерки за осъществяване на пълно и ефективно равенство. Напротив, той прие, че в определени случаи те са “обществено допустими и социално оправдани” и цитира възможността за специална закрила за “децата, останали без грижата на близките си, за старите хора, които нямат близки и не могат да се издържат от своето имущество, както и за лицата с физически и психически увреждания. Привилегиите, които се предоставят на тези граждани, са компенсаторни блага с оглед неизгодното социално положение, в което са изпаднали.”

Българското законодателство наред с конституционната норма (чл.6, ал.2) съдържа редица антидискриминационни разпоредби, като в част от тях е прецизирано, че се отнасят до пряка и непряка дискриминация:

Закон за социалното подпомагане

Чл. 3. При осъществяване на социалното подпомагане не се допускат дискриминация, привилегии или ограничения, основани на раса, народност, политическа или етническа принадлежност, произход, пол, възраст, религиозни убеждения и обществено положение.

Закон за защита на потребителя и за правилата на търговия

Чл. 34. Непочтена е всяка реклама, която:

1. съдържа елементи на дискриминация по отношение на пол, раса, религия, националност, политически убеждения, възраст, физически или умствени способности или която накърнява човешкото достойнство;

Закон за народната просвета

Чл. 4. (1) Гражданите имат право на образование. Те могат да повишават непрекъснато своето образование и квалификация.

(2) Не се допускат ограничения или привилегии, основани на раса, народност, пол, етнически и социален произход, вероизповедание и обществено положение

Закон за радиото и телевизията

Чл.76, ал.2. Не се допуска разпространяването на реклами, които са основани на национална, етническа, религиозна, расова, пола или друга дискриминация.

Закон за убежището и бежанците

Чл. 20. Не се допускат ограничения на правата или привилегии на чужденците, търсещи или получили закрила в Република България, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние.

Наказателно-процесуален кодекс

Чл. 10. (1) Всички граждани, които участват в наказателното производство, са равни пред закона. Не се допускат никакви привилегии и ограничения, основани на народност, произход, религия, пол, раса, образование, обществено или материално положение.

Закон за насърчаване на заетостта

Чл. 2. При осъществяване на правата и задълженията по този закон не се допускат пряка или косвена дискриминация, привилегии или ограничения, основани на народност, произход, пол, сексуална ориентация, раса, цвят на кожата, възраст, политически и религиозни убеждения, членуване в синдикални и други обществени организации и движения, семейно, обществено и материално положение и наличие на психически и физически увреждания.

Закон за отбраната и въоръжените сили на Република България

Чл. 97. (1) Всички мъже, граждани на Република България, годни за военна служба, без разлика на раса, народност, вероизповедание, образование, социален произход и семейно положение, които са навършили 18 години, подлежат на наборна военна служба.

Закон за допълнително доброволно пенсионно осигуряване

Чл. 78. (2) Работодателят не може да откаже осигуряване на работници и служители на основание на раса, народност, етническа принадлежност, произход, пол, възраст, религиозни убеждения, политическа принадлежност, членуване в синдикални организации и движения, обществено положение, материално и здравословно състояние.

Закон за закрила и развитие на културата

Чл.2 Основните принципи на националната културна политика са: ... 6. насърчаване на културното многообразие при съхраняване на единството на националната култура.

Чл.18. (1) Общините формират и реализират своя политика за закрила и развитие на културата, като съчетават принципите на националната културна политика с местните условия и традиции.

(2) Общинските съвети приемат решения за: ... 8. подпомагане развитието на любителското изкуство, краезнанието и родознанието; 9. Създаване на програми за съхраняване на народното творчество.

Чл. 24. Създава се Национален фонд "Култура";

Чл. 31. (2) Средства от фонда се изразходват за : ... 6. Програми и проекти за защита на свободата на културните изяви на гражданите в това число на етническите, религиозните и езиковите общности.

Чл. 33. (1) За получаване на средства от фонда могат да кандидатстват всички културни организации, включително и организации с нестопанска цел както и отделни културни дейци.

Закон за народните читалища

Чл. 2. (1) Народните читалища са традиционни самоуправляващи се български културно-просветни сдружения в населените места, които изпълняват и държавни културно-просветни задачи. В тяхната дейност могат да участват всички физически лица без оглед на ограничения на възраст и пол, политически и религиозни възгледи и етническо самосъзнание.

Закон за държавния служител

Чл. 7. (4) При заемане на държавна служба не се допускат дискриминация, привилегии или ограничения, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, убеждения, членуване в политически, синдикални и други обществени организации или движения, лично, обществено и имуществено положение.

Данъчен процесуален кодекс

Чл. 9. (1) Органите на данъчното производство и публичния изпълнител прилагат законите точно и еднакво спрямо всички данъчни субекти.

(2) Не се допускат никакви привилегии и ограничения, основани на народност, произход, етническа принадлежност, религия, пол, раса, образование, убеждения, служебно, обществено, политическо или материално положение.

Закон за висшето образование

Чл. 4. Във висшето образование не се допускат привилегии и ограничения, свързани с възраст, раса, народност, етническа принадлежност, пол, социален произход, политически възгледи и вероизповедание, с изключение на случаите, изрично посочени в Правилника за дейността на висшето училище в съответствие с особеностите на обучението и бъдещата професия.

Закон за закрила на детето

Чл. 10. (1) Всяко дете има право на закрила за нормалното му физическо, умствено, нравствено и социално развитие и на защита на неговите права и интереси.

(2) Не се допускат никакви ограничения на правата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, имуществено състояние, религия, образование и убеждения.

Закон за вероизповеданията

Чл. 3. (1) Никой не може да бъде преследван или ограничаван в своите права поради религиозните си убеждения. Недопустими са ограничения или привилегии, основани на принадлежност или отказ от принадлежност към вероизповедание.

Закон за физическото възпитание и спорта

Чл. 41. (1) Държавата, специализираните държавни органи и спортните организации:
(...)

5. предприемат мерки срещу проявите на насилие по време на спортни състезания, употребата на допинг и всички форми на социална дискриминация.

Наредба за държавните изисквания за признаване на придобито висше образование и завършени периоди на обучение в чуждестранни висши училища

Чл. 3. При признаването на придобито висше образование и на завършени периоди на обучение в чуждестранни висши училища не се допуска дискриминация на основание на възраст, пол, раса, инвалидност, език, религия, политически или други убеждения, национален, етнически или социален произход, принадлежност към национално малцинство, имуществено, родословно или друго състояние или на основата на каквото и да е обстоятелство, което не е свързано с образованието, за което се иска признаване.

Национален рамков договор между Националната здравноосигурителна каса и Българския лекарски съюз и Съюза на стоматолозите в България (2002)

Чл. 24, (1) Всички ЗЗОЛ (задължително здравно осигурени лица) имат равни права и достъп при получаване на извънболнична и болнична медицинска и стоматологична помощ независимо от тяхната раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние.

Кодекс на професионалната етика

Член 7. Всеки лекар има равни възможности за медицинска дейност, подготовка и усъвършенстване, наемане на работа и право на практика без разлика на раса, религия, произход, пол, възраст или политическа принадлежност.

В последно време българският законодател проявява чувствителност както към пряката, така и към непряката дискриминация. В два от приетите в последните години закони се предвижда защита както от пряка, така и от непряка дискриминация:

Кодекс на труда

Чл. 8. (3) При осъществяване на трудовите права и задължения не се допускат пряка или непряка дискриминация, привилегии или ограничения, основани на народност, произход, пол, раса, цвят на кожата, възраст, политически и религиозни убеждения, членуване в синдикални и други обществени организации и движения, семейно, обществено и материално положение и инвалидност.

Кодексът на труда определя “непряката дискриминация” като “дискриминацията, при която се използват привидно допустими от закона разрешения при осъществяване на трудовите права и задължения, но се прилагат с оглед на критериите по чл. 8, ал. 3 по начин, който реално и фактически поставя едни работници и служители в по-неблагоприятно или привилегировано положение спрямо другите. Не представляват дискриминация различията или предпочитанията, които се основават на квалификационните изисквания за извършване на определена работа, както и специалната закрила на някои работници и служители (непълнолетни, бременни и майки на малки деца, инвалиди, трудоустроени и други подобни), установени с нормативни актове.” По подобен начин непряката дискриминация е определена и в **Закона за насърчаване на заетостта**.

Тежките форми на дискриминация са обявени за престъпления в българското законодателство. В Глава трета от **Наказателният кодекс** “Престъпления против правата на гражданите” се предвижда наказателна отговорност в следните случаи:

“Престъпления против националното и расовото равенство”

Чл. 162. (1) Който проповядва или подбужда към расова или национална вражда или омраза, или към расова дискриминация, се наказва с лишаване от свобода до три години и с обществено порицание.

- (2) Който употреби насилие срещу другото или повреди имота му поради неговата народност, раса, религия или поради неговите политически убеждения, се наказва с лишаване от свобода до три години и с обществено порицание.
- (3) Който образува или ръководи организация или група, която си поставя за цел извършването на деяние по предходните алинеи, се наказва с лишаване от свобода от една до шест години и с обществено порицание.
- (4) Който членува в такава организация или група, се наказва с лишаване от свобода до три години и с обществено порицание.
- (5) За престъпленията по предходните алинеи съдът може да постанови и задължително заселване

Чл. 163. (1) Лицата, които участват в тълпа, събрана за нападение на групи от населението, отделни граждани или техни имоти във връзка с националната или расовата им принадлежност, се наказват:

1. подбудителите и предводителите – с лишаване от свобода до пет години;
2. всички други – с лишаване от свобода до една година или с поправителен труд.
- (2) Ако тълпата или някои от участниците са въоръжени, наказанието е:
  1. за подбудителите и предводителите – лишаване от свобода от една до шест години;
  2. за всички други лишаване от свобода до три години.
- (3) Ако е извършено нападение и от него е последвала тежка телесна повреда или смърт, подбудителите и предводителите се наказват с лишаване от свобода от три

до петнадесет години, а всички останали – с лишаване от свобода до пет години, когато не подлежат на по-тежко наказание.

“Престъпления против изповеданията”

Чл. 164. Който проповядва омраза на религиозна основа чрез слово, печат, действие или по друг начин, се наказва с лишаване от свобода до три години или с поправителен труд.

Чл. 165 (1) Който със сила или заплашване пречи на гражданите свободно да изповядват своята вяра или да извършват религиозните си обреди и служби, с които не се нарушават законите в страната, общественият ред и добрите нрави, се наказва с лишаване от свобода до една година.

(2) Същото наказание се налага и на онзи, с който по същия начин принуди друго да участва в религиозни обреди и служби.

(3) За деянията по чл. 163, извършени против групи от населението, отделни граждани или техни имоти във връзка с религиозната им принадлежност, се прилагат предвидените в него наказания.

“Престъпления против трудовите права на гражданите”

Чл. 172. (1) Който съзнателно попречи на някого да постъпи на работа или го принуди да напусне работа поради неговата народност, раса, религия, социален произход, членуване или нечленуване в политическа партия, организация, движение или коалиция с политическа цел или поради неговите или на ближните му политически или други убеждения, се наказва с лишаване от свобода до три години или глоба до тридесет хиляди лева.

Държавни органи за управление

Българското законодателство предвижда следните правни механизми за прилагане на антидискриминационните разпоредби:

1. *Системата на гражданското правосъдие, съответно, гражданските съдилища* - по този ред се прилагат по-голямата част от антидискриминационните разпоредби. Тази система се задейства чрез исковете и жалбите, които жертвите на дискриминация представят пред съдилищата по общия гражданскоправен, трудовоправен или административноправен ред. В тези искове или жалби трябва да се посочи конкретното нарушение на конкретната законова разпоредба. Ищецът или жалбоподателят може да поиска съдът да отмени решение, да присъди обезщетение или други, предвидени от закона удовлетворения.

2. *Административно-наказателният ред, съответно, административните органи* - по този ред административният орган, когато е сезиран или по своя инициатива, когато установи нарушение на една или няколко законови разпоредби, може да наложи предвидените в закона санкции, които са най-често парични глоби. По този ред може да се получи защита само в случаите, когато има установен със закон орган, който има правомощия да налага санкции. Примери за подобен орган, който може да налага санкции за нарушаване на горните разпоредби е Съветът за електронни медии, установен със Закона за радиото и телевизията. Той може да налага глоби на радио и телевизионни оператори за нарушаване на редица разпоредби на закона, сред които е и цитираната, а при системното им нарушаване - да заличи регистрирания оператор. Друг

подобен орган е Държавната агенция за осигурителен надзор към Министерския съвет, която може да налага глоби на физически и юридически лица за нарушения на Закона за допълнителното доброволно пенсионно осигуряване, включително за нарушение на цитирания по-горе чл.78, ал.2. Санкциите подлежат на обжалване по реда на Закона за административните нарушения и наказания.

3. *Наказателно-правен ред, съответно, наказателните съдилища* - по този ред се прилагат разпоредбите на наказателното право, които предвиждат наказателна отговорност за тежки форми на дискриминация. В цитираните по-горе случаи наказателното преследване се осъществява по общия ред, чрез прокуратурата, която може да бъде сезирана с жалба или сигнал, но може да започне наказателното преследване и по своя инициатива, когато узнае, че има данни за извършено престъпление.

3. *По реда на общия надзор за законност, съответно, прокуратурата* - Съгласно Конституцията на Република България (чл.127) и Закона за съдебната власт (чл.118) прокуратурата предприема действия за отмяна на незаконосъобразни актове и за възстановяване в бързи и неотложни случаи на самоуправно нарушени права. Тя може да протестира и да иска отменяне или изменяне на незаконосъобразни актове в срока и по реда, предвидени в закона, както и да спре изпълнението на акта до разглеждането на протеста от съответния орган.

Предприети мерки

Българският законодател, особено през последните години системно включва в отделните законодателни актове антидискриминационни разпоредби. Обхвата на защита от етническа и религиозна дискриминация в България все повече се разширява. В Управленската програма на правителството от 2001 г. се съдържа констатацията, че “Антидискриминационното законодателство и механизмите за неговото прилагане не са достатъчно ефективни”. Така например в Рамковата програма за равноправно интегриране на ромите в българското общество, приета през 1999 г., се казва, че “елиминирането на дискриминацията спрямо ромите” е “един от основните политически приоритети на българската държава”. В изпълнение на този приоритет Рамковата програма предвижда серия от мерки за защита от дискриминация. Предприемането им в тяхната пълнота ще предложи защита от дискриминация не само на ромите, но и на всички други български граждани, принадлежащи към етнически малцинства. Тези мерки са два типа: такива, свързани с промяна на действащото законодателство и такива, свързани с приемането на специален антидискриминационен закон, който да установи специализиран държавен орган за борба с дискриминацията. Във връзка с това Министерският съвет през септември 2002 г. прие проект на Закон за предотвратяване на дискриминацията. Предстои разглеждането му от Народното събрание.

Факти

(Фактите и изводите в този раздел са на основата на специализирани проучвания, някои от които са цитирани в текста, като пълният им списък е даден в края на раздела.)

Преходът към пазарно стопанство и болезненото икономическо реструктуриране превърнаха редица групи от обществото в рискови и уязвими, в това число ромското и турското малцинства. Според изследвания на Световната банка 25%

от бедните в България принадлежат към етнически малцинства и от тази група две трети са от ромски произход. Икономическата несигурност продължава да бъде основна пречка пред пълноценното осъществяване на правото на труд, образование и достоен стандарт на живота на уязвимите групи от населението - възрастни хора, деца, жени, хора с увреждания, лица, принадлежащи на малцинства. В редица случаи по-ниския социално-икономически, образователен и квалификационен статус на някои малцинства и особено на ромското и турското води до неравнопоставеност на лица, принадлежащи на тези малцинства.

В сферата на трудовата заетост: Значителна част от ромите, регистрирани в бюрата по труда, са продължително безработни лица, с престой над една година. По данни на Световната банка (World Bank, Poverty Assessment Update, 2002, www.worldbank.bg/press/2002-04-eccbg.phtml) безработицата сред ромската общност достига до 70 %. По данни на Агенцията по заетостта в някои общини с преобладаващо турско население безработицата е два пъти по-висока от средната за страната. Неравнопоставеността на ромите на пазара на труда е свързана главно със сравнително по-ниското им образование и квалификация. Във връзка с това в специален раздел на Рамковата програма за равноправно интегриране на ромите в българското общество се подчертава необходимостта от разработване и реализация на програми за квалификация и трудова заетост (за прогреса при разработването и реализацията на такива програми виж текста към следващата ал. 2 в раздел “Факти и предприети мерки”). В Рамковата програма се предвижда и създаването на специален фонд с държавно участие, който да отпуска заеми и да изисква те да бъдат употребявани за наемане на роми на работа (предлага се представители на ромската общност да участва в управлението на фонда).

Рязкото намаляване на производството на тютюн след 1991 г. се отрази неблагоприятно върху положението на голяма част от турците и другите мюсюлмани, тъй като отглеждането и обработката на тютюн е един от основните им източници на доход.

В областта на образованието - съществува наследена от предишния режим система на фактическа сегрегация на ромските деца. (Томова, И., 1995. Циганите в преходния период. МЦПМКВ.; Ringold, Dena 2000, Roma and the transition in Central and Eastern Europe: Trends and Challenges. The World Bank, Washington D.C.; ФОО 2001. Ромските училища в България; Организация за сътрудничество и икономическо развитие 2001. България. Тематичен преглед на националната образователна политика.). Ниското качество на образованието, което децата получават при тези условия, бедността, липсата на програми, компенсирани недостатъчното владеене на българския език, довеждат до нарастване броя на децата, непосещаващи училище. Висок е относителният дял от ромските ученици, които са насочвани към специални помощни училища. В Рамковата програмата за равноправното интегриране на ромите в българското общество (РПРИРБО) се подчертава необходимостта тази практиката незабавно да бъде премахната, да се предприемат мерки за премахване на расизма в класната стая и за ограмотяване на възрастните хора (РПРИРБО, с. 8-10). Решителна стъпка за преодоляването на посочените проблеми е утвърденото от министъра на образованието и науката през септември 2002 г. “Указание за интегриране на децата и учениците от малцинствата”. (виж текста след **Член 14, алинея 2, Описание**). Някои етнически малцинства като например ромското, влашкото и други не изучават своя майчин език в общинските училища (виж текста след **Член 14, алинея 2, Описание**).

В общинските служби за социално подпомагане няма информация за етническия произход на подпомаганите лица и семейства, но една от основните групи, подпомагани със социални помощи, са ромите. Достъпът до социални помощи и услуги не е в зависимост от етническата принадлежност на хората. В много случаи изплащането на социалните помощи е силно забавено и нередовно поради недостиг на средства в общинските бюджети. В резултат на това големи групи социално слаби, особено роми, остават продължително време без социални помощи. В Рамковата програма за равноправно интегриране на ромите в българското общество се посочва необходимостта да се активизират процесите на оземляване на безимотните и малоимотните роми от държавния и общинските поземлени фондове.

В областта на благоустройството на ромските квартали - нерегулираните и без изградена инфраструктура обособени ромски квартали са един от най-сериозните социално-икономически проблеми на общността. В Рамковата програма за равноправно интегриране на ромите в българското общество се предлага да бъдат направени законодателни промени за узаконяване на определен жилищен фонд. Целта е отговарящият на изискванията за безопасно строителство жилищен фонд в ромските квартали да се узакони. Програмата предвижда разработването на различни форми на подпомагане на хората, които сами желаят да подобрят жилищните си условия.

В сферата на медицинското обслужване - показателите за здравето състояние на големите малцинства и по-конкретно за ромското население са силно влошени в сравнение със средните показатели за страната. Необходимо е да се създадат условия за подобряване на имунизацията сред ромите, да се рехабилитират и оборудват лекарски практики в райони с преобладаващи етнически малцинства. Към настоящия момент се провеждат програми за обучение на общопрактикуващи лекари, медицински сестри за работа с тези групи.

В системата на наказателното правосъдие - ромите не винаги получават справедливо отношение от страна на прокуратурата, следствието и полицията. През 1999 и 2000 г. различни проучвания показват, че непропорционално висок брой роми, и в по-малка степен турци, са се оплаквали от физическо посегателство по време на арест и досъдебно производство.

ЛИТЕРАТУРА

1. ООН, 2000, България, Обща оценка за страната.
2. Организация за сътрудничество и икономическо развитие, 2001, България, Тематичен преглед на националната образователна политика.
3. ПРООН, 1999, Международно сътрудничество за развитие. Доклад за България за 1998.
4. ПРООН/УНДЕСА, 2000, Социалната интеграция на ромите, НПО "Информационен център против бедността", София.
5. Световна банка, 1998, Бедността в преход.
6. Илона Томова, Циганите в преходния период, МЦПМКВ, София, 1995.
7. ФОО, Ромските училища в България, София, 2001.
8. Fact Marketing & Social Surveys, Human rights in school: practicing and teaching.
9. Dena Ringold, Roma and the transition in Central and Eastern Europe: Trends and Challenges, The World Bank, Washington D.C., 2000.
10. Ilona Tomova, Ethnic Dimensions of poverty in Bulgaria. Report for the World Bank, 1998.

11. UNDP, National Human Development Report. Bulgaria. Vol. 1. Trends and Opportunities for Regional Human Development, Sofia, 1999.
12. UNDP, Development Cooperation Report. Bulgaria 1999, Sofia, 2000.
13. UNDP, Early Warning Report, Bulgaria, Sofia, 2001.

Алинея 2

Описание

В раздела “Интеграция на малцинствата” на Управленската програма на правителството “Хората са богатството на България” въз основа на състоянието към месец октомври 2001 г. са направени следните констатации:

“Антидискриминационното законодателство и механизмите за неговото прилагане не са достатъчно ефективни. Липсват конкретни механизми и инструменти за реализирането на основните принципи на Рамковата програма за равнопоставено интегриране на ромите в българското общество. Основните цели на програмата по отношение на осигуряването на трудова заетост, задоволително равнище на здравния статус, териториалното устройство на ромските квартали, десеграцията на ромските училища, изучаването на майчин език не са постигнати. Националният съвет по етническите и демографските въпроси, който трябва да решава тези проблеми, не разполага с достатъчно правомощия и административен капацитет, не са предприети конкретни мерки за ефективно прилагане на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства.”

Държавни органи за управление

В управленската програма на правителството се формулира като приоритетна цел “изграждането на адекватен институционален механизъм, който да обхваща всички равнища на различните видове власти с ясно очертани отговорности и правомощия” и във връзка с това се поставя задачата да се създаде “държавна агенция за малцинствата като орган за осъществяване на държавната политика към малцинствата”.

Понастоящем към Министерския съвет функционира Национален съвет по етническите и демографските въпроси (НСЕДВ). Той е създаден с Постановление на Министерския съвет № 449 от 4 декември 1997 г. Според чл.1 на Правилника за устройството и организацията на НСЕДВ той е “орган за осъществяване на консултации и сътрудничество и координация между правителствените органи и неправителствените организации с цел формиране и реализиране на националната политика по отношение на етническите и демографски въпроси и миграцията”. НСЕДВ внася предложения за актове на Министерския съвет, има координационни и помощни функции във връзка с изпълнение на целите, за които е създаден, организира изследователска дейност по въпроси, засягащи неговата дейност, изготвя становища по проекти на нормативни актове, имащи отношение към предмета на неговата дейност.

НСЕДВ се състои от председател, секретар и членове. В състава му са включени представители на 10 министерства на ниво заместник-министър и 4 държавни ведомства, представени лично от техните директори. Това са министерствата на външните работи, отбраната, вътрешните работи, образованието и науката, труда и социалната политика, регионалното развитие и благоустройството, правосъдието, културата, финансите, здравеопазването, както и Държавната агенция за българите в

чужбина, Дирекцията по вероизповеданията (към Министерския съвет), Агенцията за бежанците и Националният статистически институт. В НСЕДВ членуват и 34 неправителствени организации на етническите малцинства и по-специално - 21 ромски, 4 турски, 3 еврейски, 1 арменска, 1 влашка, 1 аромънска, 1 каракачанска, 1 татарска и 1 гръцка.

Трябва да се каже, че НСЕДВ е държавно-обществен орган, в който не са достатъчно ясно определени критериите за членство на неправителствените организации на малцинствата, реда за вземане на решения, както и начина, по който са обвързани етническите и демографските въпроси.

На основата на анализа на тези и други недостатъци се стигна до идеята на мястото на НСЕДВ да се създаде държавна агенция за малцинствата, което залегна в раздела "Интеграция на малцинствата" в управленската програма на правителството "Хората са богатството на България". Понастоящем се работи върху създаването на този държавен орган, чрез който ясно да се очертаят отговорностите на държавата в нейната политика към малцинствата и който да сътрудничи на равнопоставена основа с техните организации.

В изпълнение на проект, финансиран от Световната банка (виж по-надолу), се работи и върху подобряване на координацията при решаване на проблемите на малцинствата на вертикално равнище – между НСЕДВ, регионалните и местните структури на държавната власт и органите на местно самоуправление, както и на хоризонтално равнище между НСЕДВ и различните министерства и ведомства.

Организационно-техническото обслужване на НСЕДВ се осигурява от администрацията на Министерския съвет. Понастоящем в тези рамки функционира обслужващо звено, ръководено от секретаря на съвета, в което освен него има още трима служители. От септември 2001 г. е привлечен консултант по проектната дейност по програма ФАР.

Капацитетът на НСЕДВ беше значително усилен благодарение на дарение на Световната банка (IDF Grant TFO23842) в размер на 483 000 щатски долара за осъществяването на проект "Интеграция на етническите малцинства" с краен срок на изпълнение 1 юли 2003 г. Във връзка с работата по проекта НСЕДВ, който е основен изпълнител, е привличал за различни периоди от време седем консултанти, от които понастоящем работят четирима.

Към НСЕДВ по предложение на ромските организации-членки са изградени работни групи от роми експерти по проблемите на образованието, здравеопазването, икономическото развитие, териториалното развитие, селското и горското стопанство, културата, медиите, защитата от дискриминация и положението на ромските жени.

Бюджетните средства в рамките на бюджета на Министерския съвет, предоставени на НСЕДВ за осъществяване на специфични разходи по неговия предмет на дейност бяха за 2001 г в размер на 136 хиляди лева. От тях бяха усвоени 104 317 лева, от които за подпомагане на медиите на малцинствата - 15 283 лева, за културни изяви и празници на малцинствата - 16 470 лева, за създаване и подпомагане на дейността на ромски информационно-културни центрове - 47 880 лева, за институционална подкрепа на малцинствени организации - 10 164 лева, за образователни дейности сред малцинствата - 7 360 лева, организационно-административни разходи - 7160 лева.

За изминалата 2002 г. на НСЕДВ бяха предоставени и усвоени за специфични разходи 162 935 лева – от тях за подпомагане медиите на малцинствата 39 180 лева, за културни изяви и образователни дейности – 91 098 лева, за институционална подкрепа на малцинствени организации – 20 938 лева, организационно-административни разходи – 11 719 лева.

Министерството на образованието и науката (МОН) създаде специален отдел “Духовно развитие и културна интеграция” към дирекция “Средно образование”. Отделът е съставен от три сектора: “Културна интеграция”, “Религия” и “Таланти”. Почти половината от състава на отдела, е ангажиран пряко в дейности по интеграцията на етническите малцинства у нас. МОН откри и процедура по формирането на Консултативен съвет по образованието на етническите малцинства като държавно-обществен орган за осъществяване на консултации, сътрудничество и координация между МОН, НСЕДВ към МС, други министерства и ведомства и юридически лица с нестопанска цел, които работят в областта на образованието. Целта на Консултативния съвет е да подпомага формирането и реализирането на национална политика по отношение интеграцията на учениците от етническите общности в България и разработването на стратегии и конкретни мерки за образователната политика по отношение на тях. Малцинствената проблематика е сериозно застъпена и в Националната програма за защита на децата на България, с чието изготвяне също бе ангажиран отдел “Духовно развитие и културна интеграция”.

Към Министерството на културата е създаден през 2000 г. Ромски обществен съвет по въпросите на културата. Включва дейци на културата – роми. Председателят на съвета (ром по произход) е главен експерт в министерството. През март 2002 г. към Министерството на културата се създаде и Обществен съвет по културното многообразие с председател директорът на дирекция “Регионална културна политика”.

Към областните администрации (28 на брой) функционират областни съвети по етническите и демографските въпроси, които работят по приети от тях програми. По правило председателят на такъв съвет е областният управител или негов заместник, а секретарят – областен експерт по етническите и демографските въпроси (в 26 от областите са назначени общо 30 експерти, които по правило принадлежат на етническите малцинства, от тях 17 са роми). Съветите включват експерти от областната администрация, кметове на общини, представители на териториални звена на централната изпълнителна власт, на регионални доставчици на комунални услуги, представители на обществени организации и неправителствени организации на малцинствата, развиващи дейност в областта, както и общинските експерти по етнически и демографски въпроси. Според наличната информация в близо половината от общо 263 общини са назначени общински експерти. Съществува и малък брой общински съвети по етнически и демографски въпроси. Те се занимават с конкретни проблеми на етническите малцинства, като предоставят информация на областните съвети.

Факти и предприети мерки

Рамкова програма за равнопранно интегриране на ромите в българското общество

Рамковата програма за равноправно интегриране на ромите в българското общество (Рамковата програма) беше подготвена по инициатива и с най-активното участие на ромските организации в страната, като в процеса бяха включени най-широки кръгове на ромската общественост. Тя беше приета от Министерският съвет с негово решение от 22 април 1999 г. Решението предвиждаше “министрите и ръководителите на ведомства и Националното сдружение на общините в България в срок от 3 месеца да създадат експертни групи с представители на ромските неправителствени организации за прилагане на програмата”, като “дейността на експертите да бъде заплащана от съответното ведомство”. Съгласно т. 5 на решението “организацията и координацията по изпълнението на решението по т. 3 се възлагат на секретаря на Националния съвет по етническите и демографските въпроси към Министерския съвет”.

Стратегическата цел на Рамковата програма е премахване на неравностойното третиране на ромите в българското общество. Елиминирането на условията за проява на дискриминацията спрямо ромите се извежда като един от основните политически приоритети на българската държава. Това е един от мотивите за създаването на държавен орган за предотвратяване на дискриминацията, чиято дейност да е публична, със структури съобразно административното деление на страната. (Този въпрос намира своето решение във внесените от Министерския съвет проект на Закон за предотвратяване на дискриминацията, в който се предвижда създаването на Комисия за защита от дискриминация като независим специализиран държавен орган, който да прилага закона и да санкционира проявите на дискриминация (виж също така текста след **Член 4, алинея 1, Предприети мерки**).

Програмата предвижда още:

Спешни действия за осигуряване на трудовата заетост на ромите и по-специално разработване и реализация на програми за квалификация и трудова заетост; създаване на специален фонд с държавно участие, с цел отпускане на заеми, които да се употребяват за наемане на роми на работа;

Опростяване, активизиране и стимулиране на процеса по оземляване на безимотните и малоимотни роми;

Подобряване на системата на социално подпомагане, като се подобри гражданския контрол върху нея;

Подобряване качеството на образованието на ромските деца, като се изработи и пристъпи към осъществяването на дългосрочна стратегия за десегрегация на т. нар. “ромски училища”, премахване на практиката нормално развити деца от ромски произход да бъдат насочвани към специални помощни училища, противодействие срещу проявите на расизъм в класната стая, осигуряване възможност за изучаване на ромски език в училище, подготовка на кадри с университетско образование, както и програми за ограмотяване и квалификация на възрастни роми;

Постигане на задоволително равнище на здравния статус на ромите;

Защита на етническата специфика и култура на ромите в България, присъствието им в националните медии, равнопоставеността на ромските жени;

Подобряване на жилищните условия на ромите, регулация на ромските квартали, тяхното благоустрояване, узаконяване на жилищния фонд.

В първите години след приемането на Рамковата програма не бяха предприети конкретни мерки за нейната практическа реализация. Не беше изпълнено по-специално взетото от Министерския съвет решение за създаване на експертни групи към министерствата, ведомствата, Националното сдружение на общините в България с представители на ромските неправителствени организации, докато от своя страна ромските организации - членове на НСЕДВ, излъчиха свои представители за тези експертни групи (в седем направления).

В последната четвърт на 2001 г. беше възстановена работата на “ромската част “ на НСЕДВ. Понастоящем усилията на НСЕДВ са насочени към изпълнение в сътрудничество с министерствата и другите ведомства на т. 3 от Решението на Министерския съвет от 22 април 1997 г. за създаване на експертни групи с представители на ромските организации.

С цел конкретизиране и изпълнение на целите на Рамковата програма, НСЕДВ в рамките на проекта, финансиран от Световната банка, изпълнява проект “Оценка за изпълнението на Рамковата програма за равнопоставено интегриране на ромите в българското общество и изработването на оперативен план за действие”, с краткосрочни, средносрочни и дългосрочни приоритети, с разпределени отговорности по различните видове дейности и съответни финансови разчети.

Друга основна задача във връзка с изпълнението на Рамковата програма е да бъдат максимално обвързани проектите по ФАР, насочени към интеграция на ромите, с програмата. Понастоящем НСЕДВ работи по следните проекти по програмата ФАР:

- BG 9907.01 “Интеграция на ромите”. По проекта бяха подписани два договора през месец октомври 2001 г., като в края на 2002 г. беше отчетена тяхната реализация.

1. *Достъп до образованието* на стойност 200 000 евро, целящ повишаване на образователното ниво на ромското население като ключов фактор за неговата интеграция. (виж по-подробно след **Член 14, алинея 2, Описание**).
2. *Урбанизация на ромските квартали* на стойност 300 000 евро. Поставените задачи в техническото задание за изготвяне на градоустройствен план на терен в съседство на ромския квартал “Лозенец” в Стара Загора, както и по регулация, узаконяване на терени и строителство на 11 къщи в Пазарджик бяха реализирани в срок до края на декември 2002 г.

- BG0104.01 “Интеграция на ромите” с краен срок за изпълнение – декември 2004 г. (виж по-подробно след **Член 14, алинея 2, Описание**).

- “Създаване и въвеждане на законодателство за предотвратяване на дискриминацията” на стойност 210 000 евро Консултант по проекта е Северноирландската комисия за равенство. Проектът стартира през септември 2002 г. и е за срок от 6 месеца.

- “Урбанизация и социално развитие на райони с преобладаващо малцинствено население” на стойност 6 030 000 евро с двегодишен срок за изпълнение. Осъществява се в сътрудничество с ПРООН. Проектът, който стартира през ноември 2002 г., предвижда подобряването на техническата и социална инфраструктура на райони с

преобладаващо малцинствено (и по-специално – ромско) население в общините Лом, Стара Загора, Пазарджик, Омуртаг, Венец и Дулово.

- “Проучване на жилищните условия на ромското население в Република България” на стойност 160 000 евро със срок за изпълнение 4 месеца. Проектът, който стартира през декември 2002 г. Целта на проекта е да се направи цялостно проучване на жилищните условия на градското ромско население в България и да се препоръчат държавни мерки за тяхното решително подобряване.

- BG0104.02 “Интеграция на ромите – достъп до здравните услуги” на стойност 1 000 000 евро с краен срок за изпълнение - декември 2004 г. НСЕДВ координира проекта с Министерството на здравеопазването. Предвижда се по-специално оборудване за 15 общопрактикуващи лекари, работещи сред ромското население.

-BG0102.06 “Интеграция на ромите – социално приобщаване” с краен срок за изпълнение – декември 2004 г. НСЕДВ координира проекта с Министерството на труда и социалната политика по следните три компоненти:

1. Разработване на 4 специфични програми за трудова заетост на ромите – на стойност 1 333 000 евро.
2. Подпомагане на развитието на 12 ромски културно-информационни центрове – на стойност 966 000 евро.
3. Развитие на предприемачество – обучение и подкрепа на 300 души от малцинствените групи и инвалидите – на стойност 1 000 000 евро.

През 2000 г. Банката за развитие при Съвета на Европа одобри отпускането на заем в размер на 3 млн. долара за строителство и рехабилитация на ромски къщи в квартал “Христо Ботев” на гр. София. През м. март 2002 г. Министерският съвет излезе с решение по този въпрос. Проектът се реализира от Софийска община, като общата му стойност, включваща собствени средства на общината в размер на 52,5%, е 6 319 000 щатски долара. В ход е изграждане на 75 двуетажни и триетажни жилища за ромското население в квартал “Христо Ботев”, доизграждане на техническата инфраструктура на квартала, ремонтване на училището, детската градина и поликлиниката. За 2001 г. са усвоени 1 400 000 лева за изграждане на инфраструктурата.

През 2001 г. Банката за развитие при Съвета на Европа одобри финансирането на изграждане на жилища за ромското население в гр. Пловдив на стойност 5.4 млн. евро. Проектът се реализира едновременно от пловдивската община и Министерство на регионалното развитие и благоустройство. Собственото финансиране от общината е 6 100 500 евро. Първият етап на проекта включва изграждането на 72 жилищни единици в квартал “Тодор Каблешков”. До момента са изградени 40 жилища.

Община Лом е инвестирала 800 000 евро в 12 проекта за изграждане на канализационна мрежа в ромските квартали на града.

Община Стара Загора е реализирала 70% от инвестиционния си проект за изграждане на канализационна мрежа в ромския квартал “Лозенец”.

Проблемите, пред които е изправена Република България при осъществяването на социално-икономическите промени, определиха като главен приоритет на правителството ограничаването на безработицата и съкращаването на нейната продължителност сред хората в най-тежко положение на пазара на труда. Сред групите в неравностойно положение са и безработните от ромски произход. Високото равнище на безработица сред тази група през последните няколко години е следствие от несъответствие между ниската квалификация на предлаганата работна сила и високите изисквания на работодателите в условията на пазарна икономика. Преобладаващата част от ромите са без образование и без професионална квалификация, което ги прави

неконкурентноспособни на пазара на труда и засилва социалната им изолация в обществото. От друга страна на пазара на труда в момента се реализират редица програми и мерки за социално-икономическо интегриране на безработните лица от рисковите групи в това число и от ромски произход. Тяхната основна цел е да се предоставят на ромската общност адекватни възможности за трудова реализация и професионална квалификация. Включването на безработни от ромската общност с приоритет в различни програми и мерки подпомага тяхното по-бързо интегриране в обществото. Следва да се отбележи, че административната статистика на бюрата по труда не съдържа съгласно нормативната уредба информация за етническия произход на безработните лица. Поради това не могат да се представят точни данни за включените в отделните програми лица от ромски произход.

- *Програма за ограмотяване, квалификация и заетост* (осъществявана от Министерството на труда и социалната политика (МТСП)) – насочена е към безработни, представители на етнически групи на пазара на труда, които са с ниско образование или без образование и не притежават квалификация. Програмата предвижда обучение (до 5 месеца), професионална квалификация и преквалификация в сферата на промишлеността и селското стопанство, както и насочване и устройване на работа чрез бюрата по труда. През 2001 г. са включени 214 безработни, в това число 15 за ограмотяване и 172 за квалификация. През 2002 г. се реализират 9 утвърдени програми в общините Видин, Нова Загора, Братя Даскалови, Вятovo, Луковит, Берковица, Монтана, Козлудуй, Лом, Ямбол, Стралджа, Самоков. За периода януари – юли 2002 г. е осигурено професионално обучение и квалификация на 50 лица.
- *Национална програма “От социални грижи към осигуряване на заетост”* (осъществявана от МТСП) – разчетена е за срок на действие до 2005 г. и е насочена към безработни, които са на социално подпомагане, самотни майки и други неравносвойно поставени групи на пазара на труда. Основна цел на програмата е осигуряване на заетост и социална интеграция на дългосрочно безработни, които са обект на месечно социално подпомагане, чрез целево разкриване на работни места в общополезни дейности. Програмата стартира пилотно от 1 септември 2002 г. в 11 общини. От 1 ноември 2002 г. тя започна да се реализира в цялата страна, като се предвижда до края на 2003 г. за 100 000 безработни да бъде създадена субсидирана заетост. В бюджета за 2003 г. са предвидени необходимите средства. Част от лицата ще бъдат включени в курсове за ограмотяване като обучението ще се съчетава със заетост при непълнен работен ден (не по-малко от 6 часа).
- *Проект “Красива България”* – от 1998 г. създава временна заетост в 42 града. Включва професионално обучение на неквалифицирани и трайно безработни за работа в строителството. Приблизително 20% от обучените (около 1 800 души) са от етническите малцинства. От 1998 г. до сега процентът на безработните роми, включени в проекта, е вариал от 25% до 70% от всички наети или 6 900 безработни от ромското малцинство са намерили временна трудова заетост. За периода януари – юли 2002 г. са работили 733, нововключени са 1 654 души и са обучени 2 636 за 4 691 395 лева.
- *Програми за временна заетост в общополезни дейности: Национална програма за временна заетост, Програма за временна заетост през зимните месеци и специализирани програми* (осъществявани от МТСП) – целта е осигуряване на минимален доход на безработни лица, които разчитат на социални помощи, чрез включване в заетост. С предимство са безработни, подпомагани или подлежащи

за подпомагане от общинските служби за социално подпомагане. За периода януари – юли 2002 г. са работили 9 288 лица и са изразходвани 6 198 302 лева.

- През октомври 2002 г. се прие нова *Правителствена стратегия за социална политика*, която е част от интегрирания подход на правителството за осъществяване на реформи в икономиката и обществения живот. Изключително широкият ѝ обхват я превръща в своеобразен обществен договор с българските граждани за подобряване на социалния им статус през следващите 3 години.

Функционират и регионални програми за заетост, насочени към ромското население:

- “Подобряване условията на живот в община “Търговище”, област Търговище;
- “Обществено полезни дейности”, общини Омуртаг и Антоново, област Търговище;
- “От обучение към заетост”, област Перник;
- “Ограмотяване, квалификация и заетост”, област Софийска;
- “Шанс за продължително безработните лица с основно и по-ниско образование на територията на община Плевен”, област Плевен.

През октомври 2002 г. стартира проект “Обучение и техническо подпомагане на Министерството на труда и социалната политика за развитие на програма за интеграция на ромското малцинство” с изпълнител фондация “Партньори България” по поръчка и с подкрепата на Американската агенция за международно развитие. Целта на проекта е да подпомогне МТСП във формирането на неговата политика към ромското малцинство в областта на трудовата заетост и социалното подпомагане.

Паралелно с горепосочените програми в страната се реализират редица мерки за стимулиране на работодателите да наемат безработни лица, част от които са от ромски произход, а именно: насърчаването на работодателите да наемат продължително безработни, насърчаване на безработните към самостоятелна заетост.

(Според проведени независими социологически проучвания над 60% от хората на социално подпомагане са от ромски произход.)

В областта на здравеопазването:

В изпълнение на проект “Преструктуриране на здравния сектор”, финансиран от Световната банка са оборудвани с медицинска апаратура практики за общопрактикуващи лекари в първичната здравна помощ в ромски квартали на Видин, Сливен, и Кюстендил на обща стойност 60 000 лева.

Осигурено е медицинско оборудване по смисъла на Националната здравна карта на цялата селска мрежа за първична здравна помощ, което обхваща и селата с компактно ромско население.

Във всички ХЕИ са разкрити имунизационни кабинети, в които на ромите (деца и възрастни) без личен лекар се извършват безплатно задължителните имунизации, заложиени в Националния имунизационен календар на страната.

Във връзка със случаите на полиомиелит в Бургаска област беше извършена повсеместна имунизация с полиомиелитна ваксина на всички подлежащи деца през 2001 г. В трите проведени кампании бяха обхванати 96-97% от ромските деца.

По решение на Министерския съвет от 1 януари 2003 г. всички деца (до 18 години) ще бъдат задължително безплатно обхванати от системата на здравното осигуряване, а също така ще се въведе пряк прием в детските и акушеро-гинекологични кабинети. Необходимите средства са предвидени в държавния бюджет за 2003 г.

(Виж също така информацията под членове 5, 14 и 15.)

Член 5

- 1 Страните по конвенцията се задължават да насърчават създаването на условия, необходими на лицата, принадлежащи към национални малцинства, за да поддържат и развиват своята култура, както и да съхраняват най-важните елементи на своята идентичност, а именно - религия, език, традиции и културно наследство.**
- 2 Без това да засяга мерките, предприети в рамките на общата им политика за интегриране, страните по конвенцията се въздържат от провеждане на политика или дейност, насочени към асимилиране на лица, принадлежащи към национални малцинства, против тяхната воля, като защитават тези лица от всяко действие, целящо такава асимилация.**

Алинея 1

Описание

Конституцията и законодателството на Република България гарантират правото на лицата, принадлежащи към етнически, религиозни и езикови малцинства, да поддържат и развиват своята култура, както и да съхраняват и развиват най-важните елементи на своята идентичност. Постепенно се активизират, за да създават необходимите условия за това, държавните институции, които имат задължения в тази област - НСЕДВ, Министерството на образованието, Министерството на културата, Дирекцията по вероизповеданията, Българската национална телевизия и Българското национално радио.

В Република България няма държавна религия. Що се отнася до източното православие, конституционното определение “традиционно” не създава никакви законови преференции.

(Виж също така информацията под членове 8, 9, 12, 13, 14)

Правна рамка

Няма законодателство в Република България, което да определя изброително кои религии са признати.

“Официалният език в републиката е българският” се постановява в Член 3 на Конституцията.

Държавни органи за управление

Министерство на образованието, Министерство на културата, Национален съвет по етническите и демографските въпроси към Министерския съвет, Дирекция “Вероизповедания” към Министерския съвет, Българска национална телевизия, Българско национално радио.

Предприети мерки

Ангажиментите на Република България по Рамковата конвенция определят и приоритета във вътрешната политика за създаване на условия за поддържане и развитие на културата, религията, езика, традициите и културното наследство на лицата, принадлежащи към малцинства.

За равнопоставеността на културите на малцинствата се създават условия за гарантиране на културния диалог и публичната изява на културното многообразие. Развитие на културния процес не би бил възможен без утвърждаването на толерантна културна среда. Законът за закрила и развитие на културата работи в посока на утвърждаване на горепосочените процеси. Подобни законови гаранции са предмет и на Закона за народните читалища, Закона за радиото и телевизията и Закона за авторското право и сродните му права.

В своята практика на децентрализацията на управлението и дейностите Министерството на културата отива още по-напред. То реализира своята политика чрез оптимизиране на потенциала на съществуващата в страната културна инфраструктура и по този начин стимулира по-ефективното използване на възможностите за публична изява на културата на общностите в тяхната естествена среда. В тези си усилия Министерството партнира с различни организации, предимно от третия сектор, особено при търсенето на алтернативни начини за финансиране на дейностите за съхраняване и развитие на културата на малцинствата. Основен принцип на културната политика е принципът за позитивното действие, формулиран в чл. 4, ал. 2 на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства. Изгражда се система от критерии за осигуряване на всеобщ достъп до публична реализация, които са еднакви за всички. Стратегически важно е подпомагането на онези представители на етнически и религиозни общности, които не успяват все още да заемат полагащото им се място в общото културно пространство.

База за осъществяване на процеса на равноправно културно интегриране на малцинствата в българското общество е развитието на културния плурализъм:

Политиката за подкрепа на развитието и равноправното интегриране на малцинствените култури в българската национална култура.

Интегриране при запазване на собствената културна идентичност.

Широко взаимодействие между равнопоставени култури, което изключва отношения на подчиненост и осигурява условия за развитие на културата на малцинствените общности.

Толерантност към различията, тяхното зачитане и разширяване на диалога между културите.

Развитието на малцинствените култури допринася за общото обогатяване на националната култура.

Министерството на културата предприе следните конкретни действия:

Краткосрочна стратегия (до края на 2001 г.) за равноправната културна интеграция на ромите, с цел достъп до публичното пространство; формиране на устойчиво,

информирано и активно поведение от страна на представителите на тази етно-културна общност в страната.

Създадена е информационна база за читалищата, библиотеките, младежките и културни домове, намиращи се в близост или в рамките на квартали с ромско население. От 3 600 читалища повече от 50 функционират в кварталите с ромско население.

В процес на създаване са Ромски културен и информационно-консултантски център и Ромски музикален театър.

Проект “Библиотеки и читалища - информация за всички” е част от Националната програма за развитие на информационното общество в България. Специално внимание се обръща на възможностите за достъп на малцинствата.

През октомври 2002 г. ЮНЕСКО одобри проект на Министерството на културата за създаване на *Ромски театър* на стойност 20 000 щатски долара. Работата по проекта е в ход.

Министерството на културата и НСЕДВ подкрепят традиционните културни прояви на етническите малцинства - съборите на каракачаните, на власите, на армянците, участие на ромски състави в националните събори в Копривщица и Рожен, ежегодния национален ромски фестивал за музика и песни в Стара Загора, ромската Нова година (14 януари), Международният ден на ромите (8 април), промоции на книги, пътувания до фестивали в чужбина, чествания на календарни празници, изложби и т.н. Редовно се провеждат и традиционните фестивали на турската култура и автентичен фолклор в Кърджали, Разград и други по-малки населени места.

През октомври 2002 г. НСЕДВ подкрепи със 8 250 щатски долара – от проекта, финансиран от Световната банка, турне на български ромски симфоничен оркестър, съвместно с музикалната група на Пако Суарес – в България, Испания и Португалия. Турнето беше подкрепено и от община Шумен (с около 17 000 лева), фондация “Отворено общество” и други спонсори.

През 2002 г. започна реализацията на проект на Министерството на културата и ПРООН БУЛ/00/02 “Гражданско развитие и участие чрез мрежата на читалищата”, в който има компонент за “приобщаване на етнически групи към живота на общността”. Проектът на стойност 2 475 000 щатски долара е с продължителност 3 години, като се финансира от Американската агенция за международно развитие, програма “Матра” на холандското правителство и ПРООН. (Трябва да се отбележи, че, както сочат резултатите от социологическите проучвания, традиционната форма на българското читалище продължава да бъде привлекателна за лицата, принадлежащи на малцинства.)

В Министерството на културата е обособен сектор към Дирекция “Регионална културна политика”, който работи за защита и развитие на културата на етническите малцинства. Назначени са представители на етническите общности от арменски, ромски и турски произход.

Обществени съвети по културната интеграция на малцинствата бяха създадени в редица големи градове.

Гражданските организации все по-активно участват в процеса на културната интеграция на малцинствата.

Идеята за равенство на етническа основа и за толерантност между културите на малцинствата и на мнозинството е в основата за изграждане на цялостна концепция за проучване, развитие и защита на културата на етническите малцинства, която да утвърждава културното многообразие, като основно предимство на националната култура, както и да осигурява и защитава културните права на всички хора, живеещи в Република България.

Децентрализацията на културата е приоритет в дейността на Министерството на културата в работата му с малцинствените групи. Ведомството съдейства за активизирането на дейността на местните власти за участие в различни национални и международни програми, за финансиране на проекти, свързани с развитие на културата на малцинствата и тяхното взаимодействие. Необходимо е да се подготвят специалисти, които да могат да създават, координират и контролират приложението на подобни проекти, ангажимент за което да поемат експертите от сектора. Все още има недостиг от администрация в областта на културата сред малцинствата.

В тази връзка е необходимо след създаването на Ромския културен център в столицата да се изгради и мрежа в страната от подобни институции, която да разпространява и разширява дейността им. Съществен принос за решаването на този проблем ще даде стартирания през 2002 г. проект по програма ФАР “Социално приобщаване”. Един от неговите компоненти е свързан с изграждането на 12 ромски информационни и културни центрове на територията на цялата страна. Наред с информационната дейност центровете ще дават възможност за подобряване на общото и професионално образование на ромите, ще опосредстват контактите им с властите, ще работят за съхраняване и развитие на тяхната култура и т.н.

Средствата, които се отделят от бюджета за подкрепа на културата на национално и регионално ниво за подкрепа на културата на малцинствата, все още са крайно недостатъчни. Усилията на Министерството на културата са насочени към търсене на алтернативни начини за финансиране на такива дейности.

1.1.1.1.1.1.1 Алинея 2

Описание

Наред с мерките, които бяха предприети след 10 ноември 1989 г. за демократизиране на българското общество и възстановяването на правата и свободите на лицата, принадлежащи към малцинства, в Конституцията (чл.29, ал.1) се прокламира принципът на пълен отказ от насилствена асимилация. Това е основен приоритет във вътрешната политика на държавните институции, законодателството, съдебната и административна практика. Българското общество също се ръководи от този принцип.

Правна рамка

В Република България не съществува изрично законодателство, отнасящо се до “обща интеграционна политика”.

В Конституцията се постановява, че “никой не може да бъде подлаган на мъчение, на жестоко, безчовечно или унижаващо отношение, както и на насилствена асимилация” (чл. 29, ал. 1).

Държавни органи за управление

Практически всички държавни структури Народното събрание и редица негови комисии като Комисията по правата на човека и вероизповеданията, Комисията по образованието и науката и Комисията по културата, Министерският съвет, отделните министерства и ведомства, органите на съдебната система и др. чрез дейността си гарантират спазването на основния принцип за недопускане на политика или дейност, насочени към асимилиране на лица, принадлежащи към етнически, религиозни или езикови малцинства, против тяхната воля, както и защитата на тези лица от всяко действие, целящо такава асимилация.

Съществува ли обща интеграционна политика?

В програмата на правителството има специален раздел за “Интеграция на малцинствата”, (в **Част първа** и след **Член 4. Аlineя 2** са цитирани отделни пасажии от него).

В този свой документ правителството заявява, че негов приоритет е грижата за съхранение и развитие на малцинствената идентичност. Рамковата конвенция и договореностите на Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ) дават принципната основа, върху която правителството осъществява политиката си в тази област.

Постигането на приоритетите на правителството при осъществяване на политиката за интеграция на малцинствата в българското общество и за развитието на българския етнически модел трябва да се извършва в диалог при вземането на решения между държавата, общините и неправителствените организации, с прякото участие на организациите на малцинствата в изработването и реализацията на политиката.

По-нататък в документа се формулират следните задачи:

Създаване на специализирано антидискриминационно законодателство;

Създаване на реални политически, социално-икономически и културни предпоставки за пълноценната интеграция на малцинствата в обществото;

Ефективно използване на средствата, предоставяни за интеграцията на малцинствата;

Съхраняване и насърчаване на културата на различните малцинства и създаване на подходящи условия за изразяване на етническата, езиковата и религиозната им самобитност;

Формиране на правителствена стратегия за развитие на изоставащите в икономическо отношение райони, населени с лица, принадлежащи към малцинствата.

Краткосрочният период (до края на 2001) включва следните действия:

Проучване на антидискриминационната част от българското законодателство, на страните-членки на ЕС и на страни кандидатки за членство в ЕС;
Създаване на звена, занимаващи се с проблемите на малцинствата в централната, областната и общинската администрация;
Осъществяване на мониторинг върху изпълнението на Рамковата програма за равноправно интегриране на ромите в българското общество и подготовка на необходимите изменения и допълнения;
Представяне на Национален доклад за мерките, предприети в изпълнение на принципите, заложи в Рамковата конвенция за защита на националните малцинства;
Ускоряване темпа на реализация на проектите по линия на програмата “ФАР” на ЕС и Световната банка;

Средносрочният период (до края на 2002) включва следните действия:

Създаване на Държавна агенция за малцинствата като орган за осъществяване на държавната политика към малцинствата;
Приемане на Закон за предотвратяване на дискриминацията;
Ратифициране на допълнителния Протокол № 12 към Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи.

Дългосрочният период (до края на мандата на правителството) включва следните дейности:

Приемане на стратегия за развитие на изоставащите в икономическо отношение райони с компактно малцинствено население;
Осигуряване на последователно и ефективно прилагане на Рамковата конвенция за защита на национални малцинства с приемането на конкретни мерки от законодателен и друг характер.

(Виж също така информацията след чл. 4, ал. 2.)

Член 6

- 1 Страните по конвенцията насърчават дух на толерантност и диалог между различните култури да приемат действени мерки за поощряване на взаимното уважение, разбирателството и сътрудничеството между всички лица, живеещи на тяхна територия, независимо от етническата, културната, езиковата или религиозната им идентичност, по-специално в областта на образованието, културата и средствата за масово осведомяване.**
- 2 Страните по конвенцията се задължават да приемат подходящи мерки за защита на лицата, които могат да бъдат подложени на заплахи или дискриминационни, враждебни или насилствени действия, поради тяхната етническа, културна, езикова или религиозна идентичност.**

Алинея 1

Описание

Поддържането и укрепването на дух и толерантност и диалог чрез утвърждаването на предпоставки за запазване на културното многообразие е един от приоритетите на Република България, който предполага действията на държавните институции. В същото време е необходимо още повече да се активизират усилията за насърчаването на дух на търпимост и диалог между различните култури и на разбирателството и сътрудничеството между лицата, принадлежащи към различни етнически, религиозни и езикови групи. От особено значение е сътрудничеството с неправителствените организации, които имат значителен принос за прогреса в тази област.

Правна рамка

Преамбюлът на българската Конституция обявява “хуманизмът, равенството, справедливостта и търпимостта като “общочовешки ценности”, към които народните представители обявяват верността си.

Член 37, ал. 1 от Конституцията постановява: “Държавата съдейства за поддържане на търпимост и уважение между вярващите от различните вероизповедания, както и между вярващи и невярващи.”

Според чл. 2, ал. 1, б) на Правилника за устройството и организацията на НСЕДВ към Министерския съвет, този орган “разработва и предлага на Министерския съвет ...конкретни мерки за запазване на толерантността и разбирателството между българските граждани от различни етнически и религиозни групи”.

Член 7 на Международната конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация, която по силата на чл. 5, ал. 4 от Конституцията е част от българското законодателство, постановява, че “държавите-страни по Конвенцията се задължават да предприемат незабавни и ефективни мерки, по-специално в областта на преподаването, образованието, културата и информацията, с оглед да се води борба срещу предразсъдъците, които водят до расова дискриминация, както и да подпомагат разбирателството, толерантността и приятелството между народите и расовите и етническите групи, както и за пропагандиране на целите и принципите на Устава на ООН, Всеобщата декларация за правата на човека, Декларацията на ООН за премахване на всички форми на расова дискриминация и тази Конвенция.”

Държавна структура

Народното събрание, Министерски съвет, отделните министерства, вкл. Министерството на образованието и науката, Министерството на културата, НСЕДВ и др..

Факти

В утвърденото през септември 2002 г. от министъра на образованието и науката “Указание за интегриране на децата и учениците от малцинствата” се формулира като обща стратегическа цел “превръщането на културното многообразие в източник и фактор за взаимно опознаване и духовно развитие на подрастващите и създаването на атмосфера на взаимно уважение, толерантност и разбирателство”. В други документи на Министерството на образованието и науката се подчертава необходимостта от

въвеждане на межкултурно възпитание в рамките на изучаването на обществените науки и гражданското образование. Формирането на толерантност, разбирателство и взаимно уважение между представителите на различните етнокултурни общности е заложено като изискване от министерството и е формулирано като критерий за оценяване работата на учителите. Същевременно трябва да се каже, че като цяло българското училище все още не отделя достатъчно място на опознаването на културите на малцинствата и техния принос за развитието на българската култура, както и за формирането на дух на търпимост и разбирателство между различните култури. Тези теми засега се дискутират главно в часа на класа и в извънкласни дейности, финансирани от неправителствени организации. Понастоящем се разработват учебни планове и програми, в които се предвижда при преподаването на роден край, история, литература, пеене и музика да се включат теми, чрез които учениците да се запознаят с традиционните етнически малцинства в България, като бъдат включени и образци на литературата и изкуството на изтъкнати творци от техните среди.

През 2000 г. и 2001 г. от Института за перспективни изследвания на отбраната към Военна академия “Г. С. Раковски” в сътрудничество с Международния център по проблемите на малцинствата беше извършено проучване на тема “Нагласи към етническа толерантност и сътрудничество във Въоръжените сили на Република България”. Беше направена експертна оценка, на основата на която бяха определени най-важните актуални и потенциални проблеми при социалната интеграция на етническите малцинства в условията на Българската армия. На основата на получените резултати през учебната 2002-2003 г. в учебната програма на висшите военни училища и Военната академия са включени подходящи модули за запознаване на курсантите с културата на етническите малцинства в България с цел преодоляване на предразсъдъците и скъсяване на дистанциите между представителите на различните етнически групи.

През 1999 г. Фондация “Междуетническа инициатива за човешки права” подготви проект за межкултурно образование, насочен към всички деца от 7 до 11 г., в който е представена историята на заселването по българските земи, културата, обичаите, поминъка, религията и позитивния опит в общуването на различни етнически общности - българи, турци, роми, арменци, каракачани, евреи, аромъни, власи, татари, гагаузи и руснаци. Подготвени са 3 учебни пособия за ученици и учители по тази нова учебна Програма за развитие на межкултурен опит (РАМО), които са одобрени от Министерство на образованието. През 2000 г. пилотният проект стартира с обучението на педагогическите колективи на 37 училища в 5 региона със смесено население в страната, в които бяха включени и инспектори от Министерство на образованието и административни служители по образователната политика в съответните региони. След това той се прехвърли в класните стаи в тези училища. Проектът “РАМО” ще бъде наблюдаван от Министерство на образованието в продължение на две години и след това се очаква изработването на концепция за по-нататъшното му приложение масово в страната като част от обучението по гражданско образование за децата от началния курс (1 - 4 клас).

Министерството на културата, съвместно с областни и общински администрации, създават условия за интензифициране на диалога между културите на отделните етнически малцинства и мнозинството чрез осигуряване на все по-широк достъп за представяне на малцинствените култури по време на провеждащите се културни инициативи на национално и регионално ниво. Стимулира се и съществуването на

различни прояви, на които се представя културата само на отделни етнически общности. Всички тези дейности се утвърждават все по-стабилно в националния културен календар, с което обогатяват значително неговото съдържание.

Едновременно с това трябва да отбележим, че в политиката на Министерството на културата е залегнало като основен принцип, че културната интеграция е неделима част от цялостната социално-икономическа интеграция на малцинствените групи в българското общество. Като пример за практическа реализация на тази стратегическа позиция може да бъде даден пилотния проект “Културно многообразие и културно предприемачество” по програмата “Културна политика и културно многообразие” на Съвета на Европа, организиран у нас от Министерството на културата, съвместно с Евро-българския културен център през 2001 г. Обнадеждаващите резултати дадоха основание да се продължи неговата реализация и през настоящата година.

Друг положителен пример за ефективно сътрудничество на ниво държавна администрация, което маркира широко поле за двустранни и многостранни проекти, е активното участие на България в Програма MOSAIC на Съвета на Европа.

През последните години Фондация “Отворено общество”, “Проект Права на човека”, Международният център по проблемите на малцинствата и културните взаимодействия и Фондация “Междуетническа инициатива за човешки права” организираха и финансираха различни проекти за обучение на представители на малцинствата в придобиване на основни журналистически умения, осигуряване на присъствието на малцинствата в медиите - като водещи, автори на предавания, при подготовката на предавания, програми и публикации, отразяващи проблемите на различните етнически общности с акцент върху взаимодействието между мнозинството и малцинствата и между различните малцинства.

Все още са недостатъчни и в количествено, и в качествено отношение телевизионните предавания с межкултурна насоченост. Специално внимание заслужава публицистичното предаване “Заедно” по Първа програма на Националната телевизия, в което често се излъчват документални филми, посветени на различни етнически конфликти, на позитивния опит в межкултурното общуване, на културата на различните етнически общности в страната. Един път месечно се излъчва предаване, посветено на ромите “Пространства”, което се осъществява от екип, в който водещо участие имат творци от ромски произход. Много кабелни телевизии започнаха да излъчват периодични предавания с интеркултурна насоченост. Такива са например “Етнопалитра” на ЕвроКом, “Напук” на Общинска телевизия Пловдив, “Етно-око” на Благоевградската телевизия и др.

Националното радио “Христо Ботев” излъчва межкултурна програма в предаването “Етноси” и в тематични предавания в ежедневната рубрика “Добър ден”. Сутрешният блок на Програма “Хоризонт” излъчва периодични тематични блокове за правата на малцинствата, насочени към формирането на търпимост и толерантност. Фондация “Междуетническа инициатива за човешки права” от 1997 г. излъчва ежеседмично радио-предаване по частното “Дарик радио”, посветено на музиката, изкуството и межкултурния диалог в България и на Балканите, а от 2000 г. финансира поредица от регионални радиопредавания с межкултурна насоченост - “Комшулук”, “Ритъмът на предградиято” и “В един и същи ритъм” по Радио Пловдив и др.

Специализирани периодични издания с изцяло интеркултурна тематика са списанието “Етнорепортер” на Фондация “Междуетническа инициатива за човешки права”, списание “Етнодиалог” на Обществения съвет на етническите малцинства в България.

Вестниците “Стършел” и “Весела България често посвещават страници на хумора на различните етнически малцинства в България.

Българското национално радио излъчва програми на турски език три пъти по половин час дневно в делниците и два пъти по половин час и един път едновременно в събота и неделя. Те включват новини, коментари, репортажи на турски език. Има предавания за литературата, която се създава на турски език в България.

По Българската национална телевизия всеки ден от 17 часа се излъчват новини на турски език. С подкрепата на фондация “Отворено общество” ефирна телевизия в Кърджали излъчва програми и на турски език.

НСЕДВ финализира през януари 2003 г. в рамките на проекта, финансиран от Световната банка, 9 търга на обща стойност около 90 000 щатски долара, за поощряване на печатни, телевизионни и радио медии, които представят живота и културата на малцинствата, както и взаимодействието между различните култури.

НСЕДВ също така организира в рамките на проекта, финансиран от Световната банка, серия от семинари с журналисти от централни, регионални и малцинствени медии на тема “Етническа толерантност и мултикултурализъм”. Досега са проведени 8 семинара в различни градове на страната. Предстои провеждането на още 3.

Алинея 2

Описание

Българското законодателство предвижда наказателна отговорност за престъпления срещу лица, които могат да бъдат обект на заплахи или актове на дискриминация, враждебност и насилие на етническа, расова или религиозна основа. Наред с разпоредбите на наказателните закони съществуват и разпоредби в някои други закони, които дават възможност за борба с актове на насилие и подбуждане към насилие или дискриминация.

Правна рамка

Наказателноправни разпоредби:

По-тежките форми на дискриминация са обявени за престъпления в българското законодателство. Съответните наказателни разпоредби са включени в Глава трета от **Наказателния кодекс** – “Престъпления против правата на гражданите”: раздел I – “Престъпления против националното и расовото равенство”, раздел II – “Престъпления против изповеданията”, раздел VI – “Престъпления против трудовите права на гражданите” (виж по-горе информацията по чл. 4, ал. 1, “Правна рамка”).

Административноправни и административнонаказателни разпоредби:

Закон за радиото и телевизията

Чл. 10. (1) При осъществяването на своята дейност радио- и телевизионните оператори се ръководят от следните принципи:.....

5. недопускане на предавания, внушаващи нетърпимост между гражданите;
6. недопускане на предавания, които възхваляват или оневиняват жестокост или насилие или подбуждат към ненавист въз основа на расов, полов, религиозен или национален признак.

Чл.17. (2) Радио- и телевизионните оператори са длъжни да не допускат създаване или предоставяне за разпространение на предавания в нарушение на принципите на чл. 10 и предавания, внушаващи национална, политическа, етническа, религиозна и расова нетърпимост, възхваляващи или оневиняващи жестокост или насилие, или са насочени към увреждане на физическото, умственото и моралното развитие на малолетните и непълнолетните.

Чл. 122. Лицензът се отнема при:

2. системни нарушения на разпоредбите по чл. 6, ал. 3, чл. 7, 10, чл. 13, ал. 4 и чл. 19;

Чл. 126. (1) За нарушение на разпоредбите на чл. 10, ал. 2 и 3, чл. 11 - 14, чл. 16 - 18, чл. 73, чл. 75 - 80, чл. 82 - 86, чл. 90 - 92 и чл. 107, ал. 3 на радио- и телевизионните оператори се налага имуществена санкция от 2 хил. до 15 хил. лв.

(2) При повторно нарушение се налага имуществена санкция в двоен размер.

Чл.126а. (4) При системно нарушение на закона от регистрирания оператор регистрацията се заличава.

Държавни органи за управление

Според Член 6. Ал.1 от Наказателно процесуалния кодекс правосъдие по наказателни дела се осъществява само от съдилищата, установени с Конституцията. Наказателната отговорност за предвидените в Наказателния кодекс престъпления се осъществява по съдебен ред съгласно разпоредбите на Наказателно-процесуалния кодекс.

Административните санкции по реда на Закона за радио и телевизия се налагат от Съвета за електронни медии, орган, установен със самия закон. Те подлежат на съдебен контрол.

Факти

През последните години роми станаха обект на насилие от страна на полицейски служители в някои селища на страната като едни от последните случаи бяха в Септември, Криводол и Мечка. Расистки нападения на частни групи и лица имаше в Морозово и Хаджи Димово. В няколко случая обект на нападения от частни групи и лица станаха и религиозни групи. Разследванията на случаите на насилия и враждебност не винаги бяха адекватни. Това показва и недостатъците на правната рамка, което стимулира нейното подобряване.

С оглед създаване на по-добра организация на дейността по спазване правата на гражданите, през август 2000 г. в Национална служба "Полиция" е създадена Специализирана комисия по правата на човека. На нея е възложено планиране на мероприятия за подобряване дейността на полицията по отношение спазването на правата на гражданите; методически контрол; организация на обучението на

ръководния и изпълнителски състав по правата на човека и международните стандарти за работа на правоохранителните органи; осъществяване на контакти и сътрудничество с международни организации, занимаващи се с правата на човека. За всяка регионална дирекция е определен координатор, който поддържа връзка със Специализираната комисия в Национална служба “Полиция” и организира на местно ниво дейността, свързана със спазване правата на гражданите. Създадена бе концепция за обучение на служителите от НСП на три нива - ръководен състав, регионални координатори и обучаващи по проблемите на правата на човека, която предизвика и международен интерес при представянето и на международни конференции. На базата на тази концепция се разработват проекти, с които се кандидатства пред международните институции за осигуряване на необходимото финансиране.

Комисията по правата на човека при Дирекция на Национална служба “Полиция” е разработила декларация, която е неразделна част от заповедта за задържане. Декларацията съдържа волеизявлението на задържания във връзка с неговите права: право на адвокатска защита, право на медицински преглед, включително и на лекар по свой избор и за своя сметка, право на преводач, в случай, че не разбира български език, право да се свърже с близък родственик или трето лице, на което да съобщи факта на задържането си.

Разработен е Наръчник по правата на човека и полицейската практика, предназначен за обучение на сержанти. В наръчника са разгледани отделните полицейски правомощия през призмата на правата на човека и свободите, регламентирани в Европейската конвенция за правата на човека.

С Окръжно № 1497/15.08.2000 г. директорът на НСП даде указания на полицейските служители да обръщат особено внимание на зачитането на човешките права на арестуваните лица. В него се подчертава необходимостта от разследване на дисциплинарни прояви на служители на полицията, свързани с нарушаване на човешките права, както и да се проверяват всички жалби, сигнали на граждани и публикации в медиите за насилие, незаконно задържане и други нарушения на правата на човека от страна на служители на полицията.

По линия на защита на правата на човека от НСП и други органи на МВР са разработени и реализирани редица проекти с български и международни организации, по-важните от които са следните:

- Проект по Програмата за междууправителствените дейности на Съвета на Европа (СЕ), предвиждащ издаване на учебни материали в областта на правата на човека. Вече е направена българска версия на видеокасетата “Полицията и правата на човека - нека бъдем внимателни”, преведени са две учебни пособия за преподаватели, издадени са информационни брошури;

- Съвместен проект със Световната организация против изтезанията и център АСЕТ, в рамките на който са проведени 6 семинара за 180 полицейски служители. Участниците в семинарите са попълнили въпросници, засягащи проблемите на полицейското насилие и процедурата за подаване на жалби, както и вътрешните взаимоотношения в полицейските служби. Резултатите от попълнените въпросници бяха представени пред ръководството на НСП с цел подобряване на организационните практики в полицейската дейност;

- Провеждане на семинари за 500 ръководни служители от НСП по правата на човека, финансирани от Отдела за техническа помощ към Министерството на финансите, САЩ;

- Проект по Програмата за укрепване и развитие на демократичната стабилност (ADACS). В рамките на Седмицата на полицията и правата на човека на СЕ през ноември 2001 г. в гр. Хисаря бе организиран обучителен семинар за регионалните координатори. Участваха лектори от СЕ и от български правозащитни организации.

- Работна среща на експерти по проблемите на полицейската етика, проведена по инициатива на СЕ, с цел обсъждане на Кодекса за поведение на служителите от НСП.

Изготвена е бланка - образец за доказани случаи на нарушение на правата на задържани лица, която се попълва от регионалните звена на полицията с цел централизирано събиране и обработка на информация.

НСП изготвя отговори по доклади на правозащитни организации, осъществяващи постоянен мониторинг върху дейността на полицията, както и на Комитета за предотвратяване на изтезанията по Европейската конвенция и по Конвенцията на ООН за предотвратяване на изтезанията.

Установени са партньорски отношения с редица правителствени и неправителствени организации - Център за подпомагане на хора, преживели изтезания (АСЕТ), Български Хелзинкски комитет, Център за обучение на магистрати, Български адвокати за правата на човека, Проект "Права на човека".

България получава добра оценка за осъществената дейност и напредъка си в областта на спазването на правата на човека на заключителната конференция на Програмата на СЕ "Полиция и права на човека 1997 - 2000".

През 1999 г. започна изпълнението на пилотен проект "Работа на полицията с етническите малцинства", който се осъществява от Районната дирекция на вътрешните работи - Пловдив по програма на Ноу-Хау фонда на Великобритания за сътрудничество с Националната служба "Полиция" и МВР. Проектът се осъществява от 6-то РПУ - Пловдив, на територията на което живеят граждани от ромски и друг етнически произход.

За периода 1999 -2002 г. в 6-то РУ на МВР в Пловдив бяха проведени девет курса на обучение на служители от охранителна полиция от РПУ в Пловдив, Сливен, Пазарджик, Монтана, София. Целта е полицейските служители да се запознаят по-добре с историята, традициите и вярванията на различните етнически групи в страната. Такива курсове бяха проведени също в РПУ - Лом при РДВР -Монтана и в ПУ "Надежда" при РПУ Сливен.

Курсовете бяха положително оценени както от участниците, така и от чуждестранни представители и от ромските организации. В оценките бе подчертано, че прилагането на формите и методите на взаимодействие в работата на полицията с ромските организации и ромската общност и обучението на служители за работа с ромското население допринася за повишаване на ефективността в действията на полицията и за издигане на авторитета и пред обществото.

Предвид постигнатите резултати и необходимостта от подобряване на профилактичната дейност на полицията в районите, населени с компактни маси ромско население, и в контекста на по-нататъшното изпълнение на Рамковата програма за равноправно интегриране на ромите в българското общество, ще продължи обучението на полицейски служители в Учебния център в 6-то РПУ - Пловдив и поэтапното

прилагане на проекта на национално ниво с включването на СДВР, РДВР - Хасково, Варна, Бургас, Шумен, Добрич, Плевен и др.

В рамките на проекта по програма ФАР БГ9907.01 “Интеграция на ромите” с бенефициент НСЕДВ в Полицейската академия през 2002 г. бяха проведени два двуседмични курса за по 25 полицаи-сержанти и курсанти от академията (предимно роми), един двуседмичен курс за 25 полицаи-офицери и един семинар с ръководители на регионални и районни полицейски управления. Целта на проведените занятия е да се усъвършенстват уменията за работа в мултикултурна среда като се повиши ефективността на полицията при спазване на съвременните стандарти в областта на правата на човека

През 2002 г. в Полицейската академия са проведени и два едноседмични курса на тема “Полицейска дейност в мултиетнично общество” с лектори от Кралство Испания, като са обучени над 40 офицери от системата на МВР.

През септември 2002 г. в Министерството на вътрешните работи е създадена постоянна работна група по правата на човека, която е председателствата от зам. министър и в която участват представители на компетентните дирекции и националните служби. Целта на групата е да създаде организация за комплексно решаване на проблемите, посочени в докладите за България от страна на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията, както и на други проблеми, свързани с правата на човека.

Член 7

Страните по конвенцията осигуряват зачитане правото на всяко лице, принадлежащо към национално малцинство, на свобода на мирните събрания, свобода на сдружаване, свобода на изразяване и свобода на мисълта, съвестта и вероизповеданието.

Описание

Свободата на мирно събрание и свободата на сдружаване е гарантирана в българската Конституция и в някои законодателни актове за всички граждани на България. Законодателството позволява разнообразни форми на сдружаване - организации с нестопанска цел (асоциации и фондации), вероизповедания, политически партии, частни гражданско-правни дружества и търговски дружества. Повечето от тези форми (с изключение на политическите партии) са отворени за членуване и на чужди граждани. Законът за събранията, митингите и манифестациите урежда процедурата за провеждане на мирни събрания на открито.

Правна рамка

Свободата на събранията и сдружаването е прокламирана в **Конституцията**:

Член 43, ал. 1. Гражданите имат право да се събират мирно и без оръжие на събрания и манифестации;

Чл.43 ал. 2. Редът за организиране и провеждане на събрания и манифестации се определя със закон;

Чл.43 ал. 3. За събрания на закрито не се изисква разрешение.

Член 44, ал.1. Гражданите могат свободно да се сдружават.

Член 44, ал. 2. Забраняват се организации, чиято дейност е насочена срещу суверенитета, териториалната цялост на страната и единството на нацията, към разпалване на расова, национална, етническа или религиозна вражда, към нарушаване на правата и свободите на гражданите, както и организации, които създават тайни или военизирани структури или се стремят да постигнат целите си чрез насилие.

Член 11, ал. 4. Не могат да се образуват политически партии на етническа, расова или верска основа, както и партии, които си поставят за цел насилствено завземане на държавната власт.

Според тълкуванието на Конституционния съд в неговото решение №1 от 29 февруари 2000 г. “тогава може да се твърди, че една партия е на етническа основа, когато нейният устав не допуска в нея да членуват лица, спадащи към други етноси”.

Член 44, ал. 3. Законът определя организациите, които подлежат на регистрация, реда за тяхното прекратяване, както и взаимоотношенията им с държавата.

1.1.1.1.1.1.2 Наказателен кодекс

Чл. 166. Който образува политическа организация на религиозна основа или който чрез слово, печат, действие или по друг начин използва църквата или религията за пропаганда против народната власт или нейни мероприятия, се наказва с лишаване от свобода до три години, ако не подлежи на по-тежко наказание, като съдът може да постанови и задължително заселване.

Закон за политическите партии:

Чл.3, ал.2. Политическите партии провеждат своите публични прояви, отправят обръщения и съставят документите си на български език.

Чл.12, ал.2. Съдът постановява разпускане на политическа партия само в случаите, когато:

1. с дейността си нарушава системно изискванията на този закон;
2. дейността ѝ противоречи на разпоредбите на Конституцията;
3. има влязло в сила решение на Конституционния съд, с което политическата партия е обявена за противоконституционна;
4. са изминали повече от пет години от последната ѝ регистрация за участие в избори (парламентарни, президентски или местни).

Законът за юридическите лица с нестопанска цел урежда начина на формиране, дейността и регистрацията на сдруженията и фондациите с нестопанска цел. Някои от ограниченията за формирането и дейността на сдруженията с нестопанска цел са формулирани както следва:

Чл. 13. (1) Юридическото лице с нестопанска цел се прекратява:...

3. с решение на окръжния съд по седалището на юридическото лице с нестопанска цел, когато.... б) извършва дейност, която противоречи на закона или е противна на общественения ред или на добрите нрави.

Законът за събранията, митингите и манифестациите урежда реда за провеждането на мирни събрания. За събрания на закрито не се изисква никакво уведомление или

разрешение от властите. Задълженията на организаторите, както и ограниченията на мирните събрания на открито, които местните власти могат да поставят, се уреждат както следва:

Чл. 8. (1) За свикване на събрание или на митинг на открито организаторите най-малко 48 часа преди началото му писмено уведомяват общинския народен съвет или кметството, на чиято територия ще се проведе, като посочват организатора, целта, мястото и времето на събранието или митинга.

(2) В неотложни случаи за събранието или митинга на открито уведомлението по предходната алинея може да се направи в едномесечен срок.

Чл.12. (2) Председателят на изпълнителния комитет на общинския народен съвет или кметът може да забрани провеждането на събранието, митинга или манифестацията, когато има несъмнени данни, че:

- 1. са насочени към насилствено изменение на конституционно установения обществен и държавен строй или срещу териториалната цялост на страната;**
2. застрашават обществения ред в съответното населено място;
3. застрашават народното здраве при предварително обявена епидемична обстановка;
4. нарушават правата и свободите на другите граждани.

Забраните на местната администрация могат да се обжалват пред районния съд, чието решение е окончателно.

Държавни органи за управление

Спазването на разпоредбите на Конституцията и законите, гарантиращи свободата на сдружаването, е задължение на органите на държавната и изпълнителната власт, на съдебната и местната власт.

Факти

Принципът на плурализъм в съвременното българско общество се отразява в съществуващия голям брой регистрирани политически партии, граждански сдружения, включително и неправителствени организации, културни организации, клубове и пр. Стотици организации на малцинствените общности свободно провеждат дейността си в съответствие с Конституцията и Закона за лицата и семейството.

С Решение № 4 от 21 април 1992 г. по конституционно дело No.1 / 91 г. (**Приложения**), Конституционният съд е отхвърлил искането на 93-ма народни представители от състава на Великото народно събрание, към което впоследствие са се присъединили и 53-ма народни представители от състава на 36-то Народно събрание, за обявяване противоконституционността на Движението за права и свободи на основание чл. 11, ал. 4 от Конституцията на Република България, както и искането на 53-ма народни представители от 36-то Народно събрание за установяване на неизбираемост на народните представители от същото Народно събрание, избрани с листата на Движението за права и свободи в изборите, проведени на 13 октомври 1991 г.

Според Конституционния съд “целта ѝ (на разпоредбата на чл.11 ал.4) не е да установи една забрана, насочена срещу определена категория или категории лица, отличаващи се по етнически, расов или верски признак. Целта е да не се допусне създаването и функционирането на политически партии в ограничените рамки, които даден

етнически, расов или верски признак поставят, затворени за лица, които не носят този признак, изградили програмните си цели и задачи върху ценностите, идеите и интересите на “своя” кръг членове, привърженици и избиратели, изразяващи политическата воля само на този кръг и действащи във и върху структурите на държавната власт единствено съобразно тази воля.”

Член 8

Страните по конвенцията се задължават да признаят на всяко лице, принадлежащо към национално малцинство, правото да изповядва своята религия или убеждения, както и правото да създава религиозни институции, организации и сдружения.

Описание

В Република България съществуват много религиозни общности от различен тип и с различна големина.

Източноправославното вероизповедание е традиционната религия на българите. Българската православна църква е била защитник на българската идентичност през вековете и основата, около която през 18-я и 19-я век се разгръща процесът на българското национално възраждане. През 1870 г. тя е възстановена институционално под името Българска екзархия с ферман на султана на Османската империя като етнически обособена вероизповедна общност. След освобождението на България през 1878 г. тя взема участие в изграждането на българската държавност и в утвърждаването на българската “национална идея” сред българите в чужбина.

Наред с Българската православна църква в страната има още Арменска апостолическа православна църква.

Мюсюлманското вероизповедание се формира по българските земи по време на османското владичество. То включва сунитското и алевитското направление, като сунитското от Ханафитската теолого-правна школа преобладава. Като религиозна общност мюсюлманите са признати чрез едно юридическо лице. Практикува се от турци, българи, роми и татари.

Израилтянското вероизповедание е традиционната религия на българските евреи, които са в основната си част сефаради с малко на брой ашкенази и романиоти. Те са обединени от едно вероизповедание под ръководството на Централния израилтянски духовен съвет. Католицизмът съществува по българските земи от векове. В България католиците са основно от западен обряд, но има и католици от източен обряд.

Протестантските (евангелските) общности в България са от два типа - традиционни протестантски общности, които се установяват на територията на днешна България по време на Османската империя или скоро след това и нови протестантски (евангелски) религиозни движения, които се появяват след началото на демократичните промени.

1.1.1.2

1.1.1.3 Наред с гореописаните, след 1989 г. в България се появиха и започнаха да развиват своята дейност и редица нови религиозни движения от най-различен тип - Общество за Кришна съзнание, Бахайска общност, Свидетели на Йехова, Църквата на Исус Христос на светиите от последните дни и др. (виж по-долу при Факти)

Необходимостта от реформа на отношението между държавата и религиозните общности е на дневен ред още от самото начало на демократичния процес в България. Завареният Закон за изповеданията и цялата практика на потискане на религиозната свобода и намесата в религиозните дела, провеждана от тоталитарния режим до 1989 г., разразилата се като следствие от това борба в самите вероизповедания след началото на демократичните промени и опитите за намеса на държавата във вътрешните им работи в първите години на прехода бяха в основата на проблемите, които възникнаха с правото да се изповядва религия от 1989 г. насам.

С решението си от 26 октомври 2000 г. по делото “Хасан и Чауш” срещу България Европейският съд по правата на човека в Страсбург направи преглед на правната уредба и на фактите, довели до разцепление на мюсюлманското вероизповедание чрез това, което съдът определи като “произволна и основана на законови разпоредби, които позволяват неограничена свобода на преценката” намеса на държавата във вътрешната организация на мюсюлманската общност и в свободата на религия на жалбоподателите.

Правна рамка

Свободата на вероизповеданията се урежда от Конституцията:

- Чл. 13. (1) Вероизповеданията са свободни.
(2) Религиозните институции са отделени от държавата.
(3) Традиционна религия в Република България е източноправославното вероизповедание.
(4) Религиозните общности и институции, както и верските убеждения не могат да се използват за политически цели.

Чл. 11 (4) Не могат да се образуват политически партии на етническа, расова или верска основа, както и партии, които си поставят за цел насилствено завземане на държавната власт.

В Република България няма държавна религия. Що се отнася до източното православие, конституционното определение “традиционно” не създава никакви законови преференции.

Няма законодателство в Република България, което да определя изброително кои религии са признати.

Чл. 37. (1) Свободата на съвестта, свободата на мисълта и изборът на вероизповедание и на религиозни или атеистични възгледи са ненакърними. Държавата съдейства за поддържане на търпимост и уважение между вярващите от различните вероизповедания, както и между вярващи и невярващи.

(2) Свободата на съвестта и на вероизповеданието не може да бъде насочена срещу националната сигурност, обществения ред, народното здраве и морала или срещу правата и свободите на други граждани.

С Решение № 5/92 и Решение № 2/98 Конституционният съд прие, че свободата на съвестта, мисълта и религията или убежденията е ненакърнима (Виж Решение № 5/92, Решение № 2/98 - Приложения).

С Решение № 5 от 11 юни 1992 г. Конституционният съд даде задължително тълкувание на разпоредбите на чл. 13 и чл. 37 от Конституцията. Съдът прие, че правото на вероизповедание е абсолютно лично, ненакърнимо и основно право на всеки български гражданин; то включва право на свободен избор на вероизповедание и възможност за свободното му упражняване чрез слово, печат, сдружаване; това право не може да бъде ограничавано по никакъв начин, освен в случаите на горепосочените членове от Конституцията, като посочените случаи са изчерпателно изброени и не могат да бъдат разширявани или допълвани чрез закон или тълкуване; религиозните общности и институции са отделени от държавата; не се допуска държавна намеса и държавно администриране на вътрешноорганизационния им живот.

В Решение № 2 от 18 февруари 1998 г. Конституционният съд “намира за уместно да подчертае, че използването на религиозните общности и институции или на верските убеждения за проповядване на верски фундаментализъм или екстремизъм е винаги грубо нарушение не само на чл. 11, ал. 4 от Конституцията, но и на други основни конституционни принципи, изразени в редица разпоредби - чл. 12, ал. 2, чл. 13, ал. 4, чл. 37, ал. 2, чл. 44, ал. 2 от Конституцията”.

Основният законодателен акт, който доскоро уреждаше отношенията между държавата и религиозните общности в България беше Законът за изповеданията. Той съдържа многобройни ограничения на правото да се изповядва религия и възможност за неоправдана намеса на държавата във вътрешноорганизационния живот на религиозните общности. Тези ограничения бяха продукт на времето, по което той бе приет - 1949 г., когато тогавашната тоталитарна система установи светски идеологически монопол. Много от разпоредбите на закона обаче не се прилагаха по силата на Решение № 5/1992 г. на Конституционния съд. В това решение Конституционният съд установи противоконституционността на редица разпоредби на закона. Съдът също така постанови “...Разпоредбите на Закона за изповеданията, които са в противоречие с чл. 13 и 37 от Конституцията, следва да се считат за отменени по силата на непосредственото действие на тези конституционни норми от момента на влизането на Конституцията в сила. Това може да се констатира инцидентно от всеки правоприлагащ орган”. Той също така постанови, по отношение на ограничителните основания, съдържащи се в чл.13 и чл.37: “...Такива ограничения в този или подобен вид съществуват и в международни договори и конвенции, по някои от които вече сме страна, както например ... Международен пакт за граждански и политически права на ООН.”

През декември 2002 г. Народното събрание прие нов Закон за вероизповеданията (ДВ, бр. 120 от 29.12.2002 г.). Законът поставя на принципно нова основа взаимоотношенията между държавата и религиозните общности. Регистрацията на религиозните институции ще се извършва в съдебната система, което пресича

всякаква възможност за намеса на изпълнителната във вътрешноорганизационния живот на вероизповеданията. Гарантират се религиозните права и свободи и са предвидени механизми за предотвратяване на дискриминацията на религиозна основа. Вероизповеданията по общия ред могат да разкриват образователни, социални и лечебни заведения. Предвидена е възможността държавата и общините да могат да подкрепят и подпомагат религиозните общности, включително и чрез субсидии, предвидени в държавния и общинските бюджети. Предвидена е също възможността държавата чрез промени в съответните специални закони да насърчи дейността на вероизповеданията посредством данъчни, кредитно-лихвени и митнически облекчения. Не на последно място новият Закон за вероизповеданията прави решителна стъпка в посока на преодоляване на разделението в Българската православна църква.

През 1998 г. парламентът прие Закона за замяна на воинските задължения с алтернативна служба.

Съгласно чл.3 от Закона “Всички мъже - български граждани, подлежащи на наборна военна служба, могат да искат замяна на изпълнението на воинските си задължения с алтернативна служба, когато не желаят да служат с оръжие в упражняване на конституционното си право на свобода на съвестта, свобода на мисълта и на свободен избор на вероизповедание.”

С няколко закона, приети след 1989 г., бе започнат процеса на възстановяване на конфискуваната собственост от вероизповеданията, забранени по времето на тоталитарния режим. Със специален закон бе възстановена недвижимата и движима собственост, необхватната от другите реституционни закони, на Католическата църква в България, конфискувана през 1953 г. (Част първа, Приложения).

Държавни органи за управление

Към Министерския съвет е създадена специализирана структура - Дирекция “Вероизповедания”. Структурата, функциите и щата ѝ са уредени със Закона за вероизповеданията, Закона за администрацията и Устройствения правилник на Министерския съвет (чл. 107), приет с Постановление № 209 от 2000.

Предприети мерки

От 1992 година насам Министерският съвет чрез Дирекция “Вероизповедания” ежегодно подпомага със средства от държавния бюджет някои регистрирани и развиващи дейност религиозни организации. Всяка година средствата се завишават. През последните няколко години гласуваната от НС държавна субсидия е следната:

За 1998 година	-	270 000 лева
За 1999 година	-	330 000 лева
За 2000 година	-	830 000 лева
За 2001 година	-	1 000 000 лева

Субсидията за вероизповеданията за 2001 е в размер 1 000 000 лева и е разпределена както следва:

за Българската православна църква - 880 000 лева, от които 120 хиляди за българските културни паметници в чужбина;

за Мюсюлманското вероизповедание - 100 000 лева;
за Арменската апостолическа православна църква и Централния израилтянски духовен съвет - 20 000 лева.

Субсидията за вероизповеданията за 2002 г. е в размер 1 030 000 лева и е разпределена както следва:

Българска православна църква - 900 000 лева;
Мюсюлманско вероизповедание - 80 000 лева;
Арменска апостолическа православна църква – 25 000 лева;
Израилтянско вероизповедание - 20 000 лева;
Представителство на Румънската православна църква в България – 5 000 лева.

През учебната 1997-1998 г. след повече от 50-годишно прекъсване се въвежда в училищата изучаването на Религия като факултативен предмет (в часовете за свободноизбираема подготовка). През тази първа учебна година изявяват желание да изучават този предмет 16 700 ученика в около 400 училища. И през следващите години броят на желаещите ученици е около 16 000. Преподава се християнската религия на ученици от 1 клас до 8 клас. През учебната 1999-2000 г. се въвежда и изучаването на Религия - Ислям. Учителите, които преподават, са богослови, завършили богословие в Софийския или Великотърновския университет (за християни) или Висшия ислямски институт (за мюсюлмани). За учебната 2001/2002 г. обучението по религия е организирано в две форми: задължително избираема (ЗИП) и свободноизбираема (СИП). През учебната 2001/2002 г. ЗИП по религия е организирана в 128 училища за изучаване на християнската религия и в 7 училища за изучаване на исляма със съответно 10154 ученици изучаващи християнска религия в 702 групи и 634 ученици, изучаващи исляма в 47 групи. В допълнение към това СИП по религия е организирана в 213 училища за изучаване на християнската религия и в 2 училища за изучаване на исляма със съответно 8674 ученици, изучаващи християнската религия в 554 групи и 39 ученици, изучаващи исляма в 3 групи.

Обучението по предмета Религия-Ислям се осъществява на български език на основание на чл. 8, ал. 1 от Закона за народната просвета, според който в детските градини, училищата и обслужващите звена официалният език е българският.

Висшето християнско богословско образование в България е организирано в два богословски факултета - към Софийския и към Великотърновския университети и в две богословски катедри към Шуменския и към Пловдивския университети. Протестантско богословие се преподава във Висшия евангелски институт в София. Там то е организирано по профили, които съответствуват на няколко отделни протестантски учения. Висше мюсюлманско богословие се преподава във Висшия ислямски институт в София.

Средно християнско богословско образование е организирано в две семинарии - в София и в Пловдив. Средно мюсюлманско богословско образование е организирано в три средни мюсюлмански училища - в Шумен, Русе и Момчилград.

През последните години е налице прогрес в практиката на гарантиране на религиозните свободи. Той се изразява в прилагане на принципа за отделяне на вероизповеданията от държавата, тяхната равнопоставеност пред закона, следвания през последните години принцип на ненамеса във вътрешните работи

на вероизповеданията, правото на свободен избор на религия. Тази позиция на българската държава намери израз и в търсенето на механизми в Европейската конвенция за правата на човека за разрешаване на спорни въпроси. В резултат на такъв подход бяха подписани две приятелски споразумения със “Свидетелите на Йехова”.

Факти

Следните вероизповедания са регистрирани от Министерския съвет (към 01.10.2001 г.):

Българска православна църква

Арменска апостолическа православна църква

Централен израилтянски духовен съвет

Мюсюлманско вероизповедание

Католическа църква

Евангелистка методистка епископална църква

Българска Божия църква

Българска евангелска църква Божия

Съюз на църквите на адвентистите от Седмия ден

Църква на адвентистите от седмия ден - реформаторско движение, канонично свързано с Генералната конференция на адвентистите от Седмия ден

Църква на адвентистите от Седмия ден - реформаторско движение към Международното мисионерско общество

Съюз на евангелските баптистки църкви в България

Съюз на евангелските съборни църкви в България

Съюз на евангелските петдесятни църкви в България

Българска евангелска църква “Блага вест”

Отворено библейско братство

Евангелска църква “Огнена вяра”

Сдружение “Свободни евангелски събрания”

Обединена Божия църква

Християнска църква “Сион”

Християнска евангелска църква “Шалом”

Християнска църква “Божия сила”

Духовно християнско общество “Изкупена Христова църква”

Новоапостолска църква

Църква на Исус Христос и на светиите от последните дни

Общество Бяло братство

Бахайска общност в България

Общество на Кришна съзнание

Българска лютеранска църква

Свидетели на Йехова

Назарянска църква

1.1.1.3.1.1.1.1 Член 9

1. Страните по конвенцията се задължават да признаят, че правото на свобода на изразяване на всяко лице, принадлежащо към национално малцинство, включва свободата да изразява мнение, да получава и разпространява информация и идеи на езика на малцинството, без намеса на държавни власти и независимо от границите. Страните по конвенцията осигуряват условия, в рамките на техните правни системи, лицата, принадлежащи към национално малцинство, да не бъдат дискриминирани по отношение на достъпа до средствата за масово осведомяване.

2. Алинея 1 не пречат на страните по конвенцията да въвеждат разрешителен режим, без дискриминация и на основата на обективни критерии, за дейността на радио- и телевизионните компании и производителите на кинематографична продукция.

3. Страните по конвенцията не пречат създаването и използването на печатни средства за масово осведомяване от лица, принадлежащи към национални малцинства. В рамките на правната уредба на радио излъчванията и телевизионните предавания, доколкото това е възможно и в съответствие с разпоредбите на алинея 1, страните по конвенцията осигуряват на лицата, принадлежащи към национални малцинства, възможността да създават и използват свои собствени средства за масово осведомяване.

4. В рамките на своите правни системи, страните по конвенцията приемат подходящи мерки за улесняване достъпа до средствата за масово осведомяване на лицата, принадлежащи към национални малцинства, с цел насърчаване на търпимост и допускане на културен плурализъм.

1.1.1.3.1.1.1.2 Алинея 1

Описание

В Република България всяко лице, включително и лицата, принадлежащи към малцинства, има право напълно свободно да изразява мнение, да получава и разпространява информация и идеи на своя майчин език.

Алинея 1

Правна рамка

Правото на свободата на изразяване се гарантира от **Конституцията**:

Член 39, ал. 1 - "Всеки има право да изразява мнение и да го разпространява чрез слово - писмено или устно, чрез звук, изображение или по друг начин",

ал. 2 - "Това право не може да се използва за накърняване на правата и доброто име на другото и за призоваване към насилствена промяна на конституционно установения ред, към извършване на престъпления, към разпалване на вражда или към насилие на личността.",

Член 40, ал. 1 - "Печатът и другите средства за масова информация са свободни и не подлежат на цензура".

ал. 2 - "Спирането и конфискацията на печатно издание или на друг носител на информация се допускат само въз основа на акт на съдебната власт, когато се накърняват добрите нрави или се съдържат призови за насилствена промяна на

конституционно установения ред, за извършване на престъпление или за насилие над личността. Ако в срок от 24 часа не последва конфискация, спирането преустановява действието си.”

Член 41, ал. 1 - “Всеки има право да търси, получава и разпространява информация. Осъществяването на това право не може да бъде насочено срещу правата и доброто име на другите граждани, както и срещу националната сигурност, обществения ред, народното здраве и морала.”;

Съгласно Решение № 2 от 14 ноември 1996 г. на Конституционния съд: “Не е установено конституционно ограничение за езика, на който може да се осъществява това право (чл. 39, ал. 1 от Конституцията). Нещо повече, съществува конституционно установено право на гражданите, за които българският език не е майчин - да ползват своя език (чл. 36, ал. 2 от Конституцията).”

В **Закона за радиото и телевизията** е фиксирано правото да бъде разпространявана информация на майчиния език на етническите общности в страната.

Член 6, ал. 3 - “Обществените радио- и телевизионни оператори... осигуряват чрез програмната си политика защита на националните интереси, общочовешките културни ценности, на националната наука, на образованието и културата на всички български граждани, без оглед на етническата им принадлежност.”

Член 7, ал. 1 - “Българското национално радио (БНР) и Българската национална телевизия (БНТ) са национален радио оператор, съответно национален обществен телевизионен оператор, които..... съдействат за развитието и популяризирането на българската култура и българския език, както и на културата и езика на гражданите в съответствие с етническата им принадлежност.”

Член 12, ал.2 - “Програмите или отделни предавания на радио и телевизионните оператори могат да бъдат и на друг език, когато... са предназначени за български граждани, за които българският език не е майчин ...”

Член 49, ал. 1 - “Българското национално радио и Българската национална телевизия създават национални и регионални програми; предавания за чужбина, включително за българите зад граница; предавания, предназначени за българските граждани, за които българският език не е майчин, включително и на техния език.”

Член 76, ал. 2 - “Не се допуска разпространението на реклами, които са основани на национална, политическа, етническа, религиозна, расова, полова или друга дискриминация.”

Член 90, ал. 1 - “Не могат да бъдат спонсори на предавания политически партии и организации, както и религиозни организации.”

Държавни органи за управление

Със Закона за радиото и телевизията се създава Съвет за електронни медии (СЕМ) като независим специализиран орган, който регулира радио- и телевизионната дейност чрез регистрирането или издаването на лицензи за осъществяване на радио- и телевизионната дейност и чрез упражняването на надзор на радио- и телевизионните оператори за спазване на този закон. СЕМ се състои от 9 членове, от които 5 се избират от Народното събрание и 4 се назначават от президента на републиката. СЕМ избира и освобождава генералните директори на БНТ и БНР и утвърждава техните управителни съвети по предложение на генералните директори.

Факти

В съответствие с разпоредбите на Закона за радиото и телевизията през 2000 година Канал 1 на Българската национална телевизия започна ежедневна десетминутна информационна емисия на турски език. Това се възприема сред турското малцинство като недостатъчно.

През пролетта и лятото на 2000 година БНТ обяви конкурси за предавания, насочени към ромската общност. Един път седмично се излъчва половинчасовото предаване “Заедно”, което запознава зрителите с живота и проблемите на различните етнически малцинства. Един път на месеца това предаване е на ромска тематика и се реализира от сценаристи от ромски произход. Предаването се нарича “Пространства”. БНТ излъчва един път месечно и музикалното предаване “Етноси”.

БНР излъчва три пъти дневно половинчасови информационно-музикални програми само за районите с относителна концентрация на турско население. И двете програми на БНР редовно включват в своите програми предавания, посветени на проблемите на малцинствата.

По кабелната телевизия “7 дни” вече четвърта година два пъти месечно се излъчва половинчасово предаване на ромска тематика “Романо дуняс” (“Ромски свят”). По същата телевизия през 2000 г. стартира и първото след 1989 г. предаване на турски език “Белият гълъб”, което сега се излъчва по кабелната телевизия “Ден”.

Една от най-влиятелните частни радиокompании в страната - Дарик радио, стартира своя регионална програма на турски език, която засега се излъчва от гр. Кърджали. И други частни телевизионни и радио-оператори предприемат подобни стъпки.

СЕМ включи в процедурите за лицензиране изисквания за продуциране на програми за малцинствата, свързани с техния бит, култура, социална интеграция. Заложени са и стимулиращи критерии за създаване на програми на майчин език, особено в смесени региони.

Лицензирана е кабелна телевизия във Видин, предназначена за ромската общност на ромски език. Лицензирана е кабелна телевизия в Разград за лица, принадлежащи към турското малцинство.

По случай традиционни религиозни празници религиозните ръководители на някои религиозни малцинства и по-специално на мюсюлманското, арменогрегорянското и юдейското отправят послание към вярващите и към цялата общественост, включително и на малцинствени езици.

Алинея 2

Описание

Близо 180 частни радиостанции и приблизително 80 кабелни и частни ефирни телевизии работят на територията на страната.

Държавни органи за управление

Държавната комисия по далекосъобщения (ДКД) и Съветът за електронни медии (СЕМ) са органите, които извършват лицензирането на телевизионните и радио-операторите на територията на страната в съответствие със Закона за радиото и телевизията и Закона за далекосъобщенията.

Алинея 3

В съответствие с принципите на свобода на словото и разпространение на информация, гарантирани в Конституцията, нито една държавна институция не може да упражнява контрол върху обема и обхвата на информацията, тематичната и жанрова структура на печатните медии. В същото време, всички изследвания на печатните медии показват, че именно в тях относително най-ясно е фиксиран един подчертано негативен образ на ромската общност.

След началото на демократичните промени малцинственият периодичен печат, преодолявайки сериозни организационни и финансови трудности, постепенно възстановява своето присъствие. За да излизат, периодичните печатни издания на малцинствата разчитат на дарения от фондации и частни лица. Принос имат програми за подкрепа на малцинствените медии на фондацииите “Отворено общество”, “Международен център по проблемите на малцинствата и културните взаимодействия”, “Фондация за развитието на гражданското общество” и други. До скоро в този процес държавата на практика не участваше. През 2001 г. НСЕДВ е подкрепил малцинствени издания с минималната сума от 15 283 лева, а през 2002 г. – с 39 180 лева. През януари 2003 г. в рамките на проекта, финансиран от Световната банка, се финализират 9 търга за подкрепа на печатни радио и телевизионни медии, които представят живота и проблемите на малцинствата и взаимодействието на техните култури с останалите.

Излизащи понастоящем издания на етническите малцинства в България:

“Етнодиалог” - тримесечно списание, издание на Обществения съвет на етническите малцинства в България (обединяващ организации на арменците, аромъните, власите, евреите, ромите, руснаците, турците). Излиза от 2001 г.

“Клуб Заедно” - интеркултурно, двумесечно списание за тийнейджъри от различен етнически и религиозен произход. Издание на фондация “Съвет за етническа и религиозна толерантност”. Излиза от 2001 г.

Арменска периодична преса

“Ереван” - седмичник на арменски и български език - политически, културен и информационен вестник, издание на Асоциацията на арменските културни и образователни организации. Излиза от м. октомври 1944 г. без прекъсване.

“Вахан” - седмичник на арменски и български език, арменски информационен седмичник, издание на Арменския съюз за образование и култура “Хамазкаин”. Излиза от м. октомври 1991 г.

“Арменци” - на български, частно месечно издание за политически и исторически въпроси. Излиза от м. ноември 1991 г.

Еврейска периодична преса

“Еврейски вести ” - на български, издание на Организацията на евреите в България “Шалом”, основан на 1 ноември 1933 г. Издава се от 1944 г. без прекъсване.

“Барберан” - на български, издание на възстановената организация “Ашомер Азаир”. Издава се от 1993 г.

Ромски периодичен печат

“Дром Дромендар” - на български и епизодично на ромски, независим месечен вестник. Издава се от м. септември 1995 г.

“Романо обективо” - на ромски, издава се от 1996 г., а от 1998 г. като “Обектив”, издание на Българския хелзинкски комитет. Издава се също и годишник със синопсис на български.

“Житан” - на български, независимо месечно списание. Издава се от 1998 г.

“Андрал - Отвътре” - на български и ромски, месечно независимо списание. Издава се от 1999 г.

“Джипси рай” - на български, независимо списание. Издава се от 1999 г.

“Акана” - на български, вестник - проблемно-информационно издание. Издава се от 2001 г.

Турски периодичен печат

“Филиз” - на турски, детски седмичен вестник. Издаван от ДПС в периода от 1992 до 1996, а от м. декември 1996 г. излиза като независимо издание.

“Балон” - на турски, месечно детско списание, издава се от 1994 г.

“Гьонюл” - на турски, месечно образователно и културно издание на Балканската фондация за образование и култура, издава се от 1995 г.

“Кайнак” (“Извор”) – на турски, месечно списание на Турския културен център в България, издава се от 1999 г.

“Делиорман” – на турски, издава се тримесечно от Турски културен център “Делиорман” и Литературно сдружение на творците – турци от региона, издава се от 2002 г.

“Сабах” – на турски, седмичен вестник, издание на фондация “Утро”, издава се от 2002 г.

Аромънски периодичен печат

“Арманлъ” - на български и аромънски, месечен бюлетин за аромънски език и култура. Издава се от 1993 г.

Влашки периодичен печат

“Тимпул” - вестник на български и румънски, издава се тримесечно от Асоциацията на власите в България. Издава се от 1993 г.

Руски периодичен печат

“Белая волна” - вестник на български и руски, издава се тримесечно от Съюза на руските белемигранти и техните потомци в България. Излиза от 1992 г.

Други издания

“Етнорепортер” - двумесечно издание на фондация “Междуетническа инициатива за човешки права” за проблемите на малцинствата.

“Народна воля” - месечен вестник с притурка “Пирински пламен”

Периодичен печат на някои религиозни общности

“Мюсюлмани” - на турски, издание на канцеларията на главния мюфтия в България. Издава се два пъти месечно от 26 април 1990 г. Издава се отделно и на български.

“Християнска мисъл” - на български, месечно издание на адвентистите от Седмия ден.
“Християнски вестник” - на български, месечно издание на Българската Божия църква.
“Благовестител” - на български, месечно издание на Алианса на петдесетниците в България.
“Зорница” - на български, месечно издание на Конгрешанската църква.
“Витания” - на български, месечно издание на Баптистката църква в България.
“Християнска надежда” - на български, тримесечно издание на Лутеранската църква.
“Стражева кула” - на български, месечно издание на Свидетелите на Йехова.

Алинея 4

Описание

Не съществуват законови ограничения за достъпа на лицата, принадлежащи към малцинства, до средствата за масово осведомяване. Необходимо е по-широко присъствие на представители на малцинствата в електронните медии, вкл. БНТ и БНР, както и държавата да се ангажира по-ефективно във финансовото подпомагане на малцинствените медии.

Член 10

1. Страните по конвенцията се задължават да признаят на всяко лице, принадлежащо към национално малцинство, правото свободно и безпрепятствено да използва езика на своето малцинство в личния и обществения живот, както устно, така и писмено.

2. В области, населени традиционно или в значителна степен с лица, принадлежащи към национални малцинства, при заявено желание от тези лица и при положение, че това желание съответства на действителна необходимост, страните по конвенцията полагат усилия за осигуряване, доколкото е възможно, на условия за ползване езика на малцинството в отношенията между тези лица и административните органи.

3. Страните по конвенцията се задължават да гарантират на всяко лице, принадлежащо към национално малцинство, правото да бъде уведомено в най-кратък срок на разбираем за него език за причините за арестуването му, за естеството и основанийето на предявеното срещу него обвинение, както и правото да се защитава на този език, като ползва при необходимост безплатни услуги на преводач.

1.1.1.3.1.1.1.3 Алинея 1

Описание

Съществува конституционно установено право на гражданите, за които българският език не е майчин, да ползват своя език. Конституцията също така гарантира правото на всеки да изразява мнение и да го разпространява писмено или устно. Не е установено конституционно ограничение за езика, на който може да се осъществява това право.

Възприетият термин в българското право, относим към използвания в Конвенцията “език на малцинството”, е “майчин език”, определение за което се съдържа в

Правилника за прилагане на Закона за народната просвета - "езикът, на който детето общува в семейството до постъпването в училище".

Конституционният съд е приел, че използваният в българското законодателство термин "майчин език" е относим към всички лица, "за които българският език не е майчин", както и че не е необходимо определянето на малцинство, за да се ползва майчиният език.

Правна рамка

Конституция

Съгласно чл. 36, ал. 2 "Гражданите, за които българският език не е майчин, имат право наред със задължителното изучаване на българския език да изучават и ползват своя език." (информацията под член 14 също е относима).

чл. 39, ал. 1 - Всеки има право да изразява мнение и да го разпространява чрез слово - писмено или устно, чрез звук, изображение или по друг начин.

Алинея 2

Описание

В Решение № 2 от 1998 г. на Конституционния съд на Република България се посочва: " ... прилагането на чл.10, ал.2 от Конвенцията е възможно само в рамките на чл.3 от Конституцията и чл. 36, ал. 3 от Конституцията. "

Правна рамка

Конституция

чл. 3 Официалният език в Република България е българският.

чл. 36, ал. 3 Случаите, в които се използва само официалният език се посочват в закона.

Използването на език, различен от българския, е регламентирано в следните разпоредби на законодателството:

Граждански процесуален кодекс

Чл.5 - Съдебният език е българският. Когато в делото участват лица, които не знаят български, съдът назначава преводач, с помощта на когото тези лица извършват съдопроизводствените действия и им се обясняват действията на съда.

Чл. 478 постановява, че когато някое от участващите лица не знае български език и езикът, с който си служи е непознат на нотариуса, последният назначава преводач.

Наказателно-процесуален кодекс

чл.11, ал.1 Наказателното производство се води само на български език.

ал. 2 Лицата, които не владеят български език, могат да се ползват от родния си или друг език. В тези случаи се назначава преводач.

Чл. 90, ал. 1 - когато обвиняемия не владее български, назначава се преводач.

Закон за съдебната власт

чл.105, ал.1 Съдебният език е българският.

ал. 2 Когато участник в процеса не владее български език, съдът назначава преводач. Разноските на преводача по наказателни дела от общ характер са за сметка на съда.

Алинея 3

Описание

Правото на всяко лице, принадлежащо към етническо, религиозно или езиково малцинство, да бъде уведомено в най-кратък срок на разбираем за него език за естеството и основанието на предявеното срещу него обвинение, както и правото му да се защитава на своя език като ползва безплатен преводач в наказателния процес, е законово уредено. Правото на лицата, принадлежащи към етнически, религиозни или езикови малцинства, да бъдат уведомени на разбираем за тях език за причините за арестуването им не е законово уредено във фазата на предварителното производство. Правната рамка и практиката по правоприлагането дават основание за предприемане на реформа с цел това право да се гарантира по адекватен начин.

Правна рамка

Наказателно-процесуален кодекс

Чл. 206. ал.1 изрично подчертава правата на задържаното лице да научи в какво е заподозряно, да прави съответно бележки, възражения и обяснения.

ал.2- По отношение на обясненията на лицето по предходната алинея се прилагат съответно разпоредбите на **чл. 73 ... чл. 89 - 91**:

Чл. 73. (1) Защитникът може да участва в наказателното производство от момента на задържането на лицето или на привличането му в качеството на обвиняем.

(2) Органът на досъдебното производство е длъжен да обясни на обвиняемия, че има право на защитник и му осигурява възможност да се свърже с него. Той не може да извършва никакви действия по разследването, докато не изпълни това си задължение.

Чл. 90. (1) Когато обвиняемият не владее български език, назначава се преводач.

Законът за Министерството на вътрешните работи дава правомощия на полицейските органи да задържат лица при следните случаи:

Член 70. (1) Полицейските органи могат да задържат лица:

1. извършили престъпление;
2. които след надлежно предупреждение съзнателно пречат на полицейски орган да изпълни задължението си по служба;
3. които показват тежки психични отклонения и с поведението си нарушават обществения ред или излагат живота си на явна опасност;
4. малолетни нарушители, които са напуснали своите домове, настойници, попечители или обществените домове, където са били настанени;
5. при невъзможност да се установи самоличността в случаите и по начините, посочени в чл. 68;
6. които са се отклонили от изтърпяване на наказанието лишаване от свобода или от местата, където са били задържани като обвиняеми в изпълнение на полицейска административна мярка или по разпореждане на орган на съдебната власт;
7. в случаи, определени от закон.

Член 70. (3) Задържаното лице има право да обжалва пред съда законността на задържането. Съдът е длъжен да се произнесе по жалбата незабавно.

Член 70. (4) От момента на задържането им лицата имат право на адвокатска защита.

Член 71. На лицата, задържани при условията на Член 70, ал. 1, т. 1-5, не могат да им бъдат ограничавани други права освен правото на свободно придвижване. Срокът на задържането в тези случаи не може да бъде по-дълъг от 24 часа.

Държавни органи за управление

Арестуването е в прерогативите на полицията, която е в системата на Министерството на вътрешните работи. В зависимост от стадия на наказателния процес отговорност за назначаване на преводач имат полицията, следствието и съда.

Член 11

1. Страните по конвенцията се задължават да признаят на всяко лице, принадлежащо към национално малцинство, правото да използва своето фамилно (бащино) име и лични имена на езика на малцинството и правото на тяхното официално признаване, съгласно условията, предвидени в правната им система.

2. Страните по конвенцията се задължават да признаят на всяко лице, принадлежащо към национално малцинство, правото да излага публично на езика на неговото малцинство обозначения, надписи и друга информация от частен характер.

3. В области, традиционно населени със значителен брой лица, принадлежащи към национално малцинство, страните по конвенцията се стремят в рамките на своите правни системи, включително, ако това е уместно, и на споразумения с други държави, и отчитайки своите специфични местни условия, да поставят надписи за традиционни местни наименования, имена на улици и други топографски обозначения с обществено предназначение и на езика на малцинството, ако съществува достатъчна необходимост от такива обозначения.

Алинея 1

Описание

Лицата, принадлежащи към малцинства, могат да използват свободно имената си - собствено, бащино, фамилно, както са традициите на техните общности. Тези имена са официално и законово признати.

На 5 март 1990 г. Народното събрание прие Закон за имената на българските граждани (Държавен вестник, бр. 20 от 9 март 1990 г.). Законът даваше възможност чрез две съдебни процедури - бързо производство до края на 1990 г. и по исков ред да се разгледат молбите за възстановяване на насилствено променени имена, като молбите се освобождаваха от всякакви такси.

На 15 ноември 1990 г. Великото народно събрание прие Закон за изменение на Закона за имената на българските граждани (Държавен вестник, бр. 94 от 23 ноември 1990 г.),

който отмени съдебната и за три години въведе административна процедура за възстановяване на насилствено променените имена, а също така допусна възстановяването или промяната на бащините или фамилните имена да се извършва и без характерните за именната традиция на българската народност наставки -ов-, -ова, (-ев, -ева). Според една справка, предоставена от Министерския съвет в канцеларията на Председателя на Републиката, към 28 февруари 1991 г. бяха подадени 598123 молби за възстановяване на името, от които 376759 бяха решени по съдебна процедура, а за останалите 221364 беше в ход административна процедура. Родители имаха възможност да възстановят имената и на децата си. След 1993 г. процедурата се промени, като смяната трябваше да става чрез съда. Този ред се запази до 1999 г., когато беше приет Законът за гражданската регистрация. Този закон предвиждаше българските граждани, на които имената са били принудително променени, да могат да възстановят предишните си имена по реда на бързите съдебни производства по Гражданския процесуален кодекс, при което тези производства се освобождаваха от държавни такси. По същия ред можеха да променят имената си и българските граждани (в случаите, когато са непълнолетни - с молба на двамата родители или настойници), родени след като имената на техните родители или на един от тях са били принудително променени. През 2001 г. Законът за гражданска регистрация претърпя промяна, като отново възстановяването на имената се прие да става по административна процедура.

Към настоящия момент остава открит въпросът за възстановяването на насилствено променените имена на починалите. Също така не винаги при участието в гражданския оборот на лицата, чиито имена са били насилствено преименувани, или на техните наследници е безпроблемно установяването на еднозначно съответствие между първоначалните, насилствено променените и възстановените имена. Това е така, защото в информационните масиви на редица ведомства, включително и в съдилищата, това съответствие не е въведено. В резултат на това при административното обслужване на тези граждани от тях се иска да посочат насилствено променените си имена, като например - при издаването на свидетелство за съдимост.

Правна рамка

Законът за гражданската регистрация предвижда следното:

Чл. 13 - бащиното име на всяко лице се образува от собственото име на бащата и се вписва с наставката -ов или -ев и окончание съобразно пола на детето, освен когато собственото име на бащата не позволява поставянето на такива окончания или те противоречат на семейната, етническата или религиозната традиция на лицето.

Чл.14 - Фамилното име на всяко лице е фамилното или бащиното име на бащата с наставка -ов или -ев и окончание съобразно пола на детето, освен ако семейната, етническата или религиозната традиция на лицето не налагат друго.

Чл.14, ал.2 - Всяко лице при встъпване в граждански брак може да вземе за фамилно име или да добави към фамилното си име фамилното или бащиното име на другия съпруг.

Чл. 19, ал. 1 - Промяната на собствено, бащино или фамилно име се допуска от съда въз основа на писмена молба на заинтересувания, когато то е осмиващо, опозоряващо или обществено неприемливо, както и в случаите, когато важни обстоятелства налагат това.

ал. 2 - Лице от български произход, придобило или възстановило българското си гражданство, може да промени бащиното и фамилното си име с наставка “-ов” или “-ев” и окончание съобразно пола му, както и да побългари собственото си име по реда

на бързите производства по Гражданския процесуален кодекс. Тези производства се освобождават от държавни такси.

ал. 3 - По реда на ал. 2 могат да възстановят предишните си имена и българските граждани, на които тези имена са били принудително променени.

ал. 4 - По същия ред могат да променят имената си и българските граждани, родени след като имената на техните родители или на един от тях са били принудително променени.

ал. 5 - По същия начин по молба на двамата родители или на настойниците могат да се възстановят или променят имената на непълнолетни, ако имената на техните родители или на единия от тях са били принудително променени. При несъгласие между родителите въпросът се решава от съда след изслушване на непълнолетните.

ал. 6 - Длъжностните лица по гражданско състояние по молба на наследниците на починало лице са длъжни да издават удостоверения за идентичност на принудително променените му имена с предишните или възстановените.

Чл. 20. При придобиване или възстановяване на българско гражданство лице от български произход, ако желае, може да приеме бащино или фамилно име с наставка - ов или -ев и окончание според пола му, както и да побългари собственото си име. Тези изменения в имената се отразяват в указа на президента на Република България, с който придобиват или възстановяват българското си гражданство.

Алинея 2

Описание

Няма законови пречки за поставянето на надписи и друга информация от частно естество публично освен на български и на други езици.

Търговският закон позволява това за изписване на фирмите на какъвто и да е език наред с официалния български език (виж по-долу).

Правна рамка

Член 7, ал. 3 на Търговския закон - “Търговецът изписва фирмата си задължително на български език. Той може да я изписва допълнително и на чужд език.”

Алинея 3

Правна рамка

Процедурата и изискванията за наименоване и преименуване на обекти се дават с Указ на Държавния съвет № 1315 от 11 юли 1975 г. (Държавен вестник, бр. 55 от 18 юли 1975 г.). С него се урежда наименоването и преименуването на обекти от национално и местно значение. Правната уредба, установена с този указ, е очевидно остаряла, което се вижда от неговия Член 2, съгласно който “наименованията се дават в съгласие с народните традиции и с принципите на социалистически патриотизъм и пролетарски интернационализъм”. Член 4 на указа изисква “наименованията да отразяват богатството и красотата на българския език, да са благозвучни, разбираеми, лесни за произнасяне и кратки, да внушават чувство на достойнство и гордост у строителите на развитото социалистическо общество.”

В своето Решение № 2 от 18 февруари 1998 г. Конституционният съд счита, че с член 11, ал.3 Рамковата конвенция за защита на националните малцинства “прибягва до

уреждането на една правна възможност, осъществяването на която зависи от две предварителни условия - отчитане на специфични местни условия на съответната държава; наличие на достатъчна потребност от обозначаване на езика на малцинството. По нататък Съдът счита, че “очертаната в чл. 11, ал. 3 правна възможност не противоречи на Конституцията. Основно човешко право на всяко лице е да опознава света около себе си на майчиния си език. Това право е гарантирано и в българската Конституция в общия контекст на ползване на майчиния език - чл. 36, ал. 2. От друга страна - подчертава Съдът - Конвенцията изрично подчертава чрез посочените в нормата на чл. 11, ал. 3 условия, че предвидената там правна възможност няма приоритетен характер пред официалната топонимна система на съответната държава, тъй като тази система е елемент от държавния суверенитет. В Обяснителния доклад към Конвенцията изрично се посочва, че тази разпоредба не предполага каквото и да е официално признаване на местни названия на малцинствените езици.”

Член 12

1. Страните по конвенцията, ако е необходимо, приемат мерки в областта на образованието и научноизследователската дейност за насърчаване познанията за културата, историята, езика и религията на техните национални малцинства, също както и на мнозинството.

2. В този контекст, страните по конвенцията по-специално осигуряват възможности за обучение на преподаватели и достъп до учебници, и улесняват контактите между ученици и преподаватели от различни общности.

3. Страните по конвенцията се задължават да утвърждават равни възможности за достъп до образование на всички степени за лицата, принадлежащи към национални малцинства.

Алинея 1

Правна рамка

Член 15, ал.1 от **Закона за народната просвета** изисква образователните институции да създават условия за “изграждане на свободна, морална и инициативна личност, уважаваща законите, правата на другите, тяхната култура, език и религия”.

Закон за закрила и развитие на културата

Член 2 - Основните принципи на националната културна политика са:

6. насърчаване на културното многообразие при съхраняване единството на националната култура;

Чл. 24. (1) Създава се Национален фонд "Култура". ... средствата от Фонда се изразходват за:

6. програми и проекти за защита свободата на културни изяви на гражданите, в това число на етническите, религиозните и езиковите общности.

Държавни органи за управление

Министерство на образованието и науката, Министерство на културата, Българска академия на науките.

Факти

След период на подценяване и сериозно възпрепятстване на научните изследвания към културата, историята, езика и религията на малцинствата в България през последните 12 години те станаха предмет на засилен научен интерес в институтите на БАН и в университетите в страната. Водещо място в научните изследвания на културата, историята, езика и религията на малцинствата в България заемат Софийският университет “Св. Климент Охридски”, Институтът по етнография към БАН, Институтът по социология към БАН, Институтът по история към БАН, Институтът по фолклор към БАН, Нов Български Университет, Пловдивският и Шуменският университети. В бъдеще би следвало да се засили преподаването на история и култура на големите малцинствени общности в педагогическите факултети и да се отдели специално внимание на обучението на млади специалисти в областта на образованието, медицината, социалното дело и публичната администрация за работа в мултикултурна среда, съобразена с културните особености на големите малцинства в страната.

През 2002 г. Министерството на културата, съвместно с Института за фолклор при БАН, започнаха работа по реализацията на проекта на ЮНЕСКО “Живи съкровища”. Той е свързан с издирването на носителите на автентичен фолклор от всички етнически общности в страната, както и изработването на номенклатура на техните традиционни дейности и умения, съхранени и развивани през вековете и подлежащи на специална протекция. Фактът, че България е първата страна-членка на ЮНЕСКО, която получи подкрепа за реализация на нейна територия на този проект, говори за признанието на тази световна организация не само за богатството и многообразието на националния фолклор, но и за доброто ниво на неговата съхраненост.

Защитата и проучването на фолклора на малцинствените общности е един от приоритетите при създаване на нови културни институции. В тази връзка създаването на Ромски музикален театър се свързва не само с представянето и популяризирането на ромските традиционни музика и танци, но и с полагането на допълнителни грижи за тяхното съхраняване.

През последните години няколко неправителствени организации осигуриха финансирането, организацията и публикациите на исторически, етноложки, социологически и лингвистични изследвания на редица малцинствени общности. Така например Международният център по проблемите на малцинствата и културните взаимодействия в периода 1995-2001 г. е издал 30 тома с научни изследвания за малцинствата в България и на Балканите, подпомогнал е финансово издаването на още 23 научни труда в тази област, на 7 речника или учебни помагала за изучаване на турски, ромски, аромънски и румънски език. Освен това Международният център е подкрепил финансово издаването на стихосбирки, сборници с приказки и легенди и художествена проза на 18 ромски и турски автори. Фондация “Отворено общество” оказва финансова помощ на академични учени и колективи за изучаване на културата, историята и религията на малцинствата. Макар и в по-малка степен, други неправителствени организации също спонсорират подобна дейност.

Нов факт в научния живот на страната е засиленият интерес на представители на малцинствата към собствената им история, култура и език. Освен традиционно силното изучаване и представяне на собствената култура от страна на евреите и арменците в България, зачестиха научните, педагогическите и публицистичните публикации на турски и ромски автори.

В часовете по майчин език турските деца изучават по-задълбочено историята и културата на своята общност. В арменските и еврейските училища и паралелки също се преподава история и култура на съответните общности. Проблемът е, че тези знания остават затворени сред представителите на малцинствените общности, а в общообразователните межкултурни програми за всички деца в страната са застъпени сравнително слабо. Поради липса на достатъчно преподаватели и учебни материали, поради редица пречки от организационно и финансово естество, в училищата не се изучава романи като майчин език на ромските деца.

С активната помощ на неправителствени организации започна създаването на речници, граматика и учебни материали за историята и културата на малцинствата в България, както и на подготовката на преподаватели за преподаване на историята и културата на малцинствата в училище. Фондация “Междуетническа инициатива за човешки права” издаде 11 притурки за историята и културата на ромите към учебниците по родна реч, литература, история и музика за учениците от първи до единадесети клас и 5 методически указания за учителите по тези предмети. Те бяха одобрени от Министерство на образованието и науката като редовни учебни пособия. С финансиране от Съвета на Европа фондацията подготви преподаватели от 35 училища за работа с тези учебни материали и осъществи пилотен проект по апробацията им в училища, в които учат ромски и български деца. За да продължи успешно проектът се нуждае от по-нататъшно съдействие от страна на Министерството на образованието и науката. Тиражът от учебни пособия е напълно изчерпан. Проектът продължава в около 25 училища без никакво финансиране.

Балканска фондация “Дайвърсити” издава учебни пособия за изучаване на ромски език и педагогически материали в помощ на учителите по български език, които обучават деца от ромската и турската етническа общности. Тя организира ежегодни международни семинари по етнолингвистика, насочени предимно към изучаване на лингвистичните проблеми на ромските и турските деца при изучаването на официалния български език.

Алинея 2

(виж информацията под чл. 12, ал. 1)

Алинея 3

(виж информацията под чл. 14)

Член 13

1. В рамките на своите образователни системи, страните по конвенцията признават на лицата, принадлежащи към национални малцинства, правото да създават и управляват свои собствени частни учебни заведения за образование и професионално обучение.

2. Упражняването на това право не предполага каквото и да е финансово задължение за страните по конвенцията.

Алинея 1

Описание

Разпоредбите на вътрешното законодателство, които регламентират реда и условията за откриване и функциониране на частни училища е еднаква за всички български граждани. Няма пречки за откриване на частни училища на етническите малцинства в България, но тази възможност досега не е реализирана. В страната са открити и функционират частни духовни училища и частни езикови училища, в които се обучават и представители на малцинствата.

Правна рамка

Закон за народната просвета

В съответствие с чл. 10 на **Закона за народната просвета**, училищата и детските градини са “държавни, общински и частни”.

В съответствие с чл.11 на същия закон се регламентира откриването на частните училища от български физически и юридически лица, които не са на бюджетна издръжка и ползват собствена материална база, със заповед на министъра на образованието и науката, след представяне на изискваните съгласно Правилника за прилагане на Закона документи.

Чл. 30 регламентира откриването на духовни училища от религиозните институции в страната за деца, завършили основно образование. Образованието, получено в тези училища, се приравнява към светското, ако са спазени държавните образователни изисквания за съответната степен на образование.

Правилник за прилагане на Закона за народната просвета

Чл. 23, ал.1 - Духовните училища се откриват със заповед на Министъра на образованието и науката по предложение на съответния централен орган на признатата религиозна институция в страната.

Законът за висшето образование дава основание за разкриване на частни висши училища по процедура, в съответствие с нормативната база и дейността на Националната агенция за оценка и акредитация на висшите училища в България (чл. 15).

Съгласно чл. 12, ал. 1 на Закона за народната просвета частни училища и детски градини с чуждо участие могат да се разкриват само като съвместно участие с български физически и юридически лица. Разкриването на чужди училища и детски градини може да стане само по двустранна договореност между Република България и друга чужда институция (чл. 12, ал. 2).

Факти

В страната има три частни средни духовни мюсюлмански училища в градовете Шумен, Момчилград и Русе, които имат право да издават дипломи за завършено средно образование. Предметите, които се изучават, трябва да отговарят на държавните образователни стандарти за средно завършено образование. В тях се изучават също Свещения Коран, история на исляма, арабски език, ислямско право, етика и др.

В София е открит Висш ислямски институт, който има разрешение да подготвя религиозни водачи.

През юли 1999 г. Министерството на образованието и науката издаде разрешително за откриването на Висш евангелистки теологически институт в София, който да

функционира като религиозен институт. Той успя да консолидира религиозните училища на няколко протестантски изповедания и продължава процеса с останалите.

Алинея 2

Описание

Една десета от субсидията, която държавата отпуска за мюсюлманското вероизповедание се заделя за мюсюлманските образователни институти.

1.1.1.3.1.1.1.4 Член 14

1. Страните по конвенцията се задължават да признаят на всяко лице, принадлежащо към национално малцинство, правото да изучава езика на своето малцинство.

2. В области, населени традиционно или в значителна степен с лица, принадлежащи към национални малцинства, ако съществува достатъчна потребност, страните по конвенцията се стремят, доколкото е възможно и в рамките на своите образователни системи, да осигурят възможност лицата, принадлежащи към тези малцинства, да изучават езика на малцинството или да бъдат обучавани на този език.

3. Алинея 2 на този член се прилага без това да накърнява изучаването на официалния език или преподаването на този език.

Алинея 1

Описание

Гражданите, за които българският език не е майчин, имат право да изучават своя език, което е гарантирано както от Основния закон, така и от необходимите за тази цел нормативни актове.

Правна рамка

Конституцията (Част първа) гарантира:

Член 36, ал.2: “Гражданите, за които българският език не е майчин, имат право наред със задължителното изучаване на българския език да изучават и ползват своя език.”

Законът за народната просвета постановява в чл. 8, ал. 2 - Учениците, за които българският език не е майчин, освен задължителното изучаване на български език, имат право да изучават своя майчин език в общинските училища при защита и контрол от страна на държавата;

Чл. 9 - Всеки гражданин осъществява правото си на образование в избрано от него училище и вид обучение съобразно личните си предпочитания и възможности.

В Правилника за прилагане на Закона за народната просвета (чл. 5, ал. 4) се казва: “Майчиният език по смисъла на този правилник е езикът, на който детето общува в семейството си до постъпване в училище.”

Указ № 183 на Министерския съвет от 5 септември 1994 г. за изучаването на майчин език в общинските училища постановява следното:

Член 1, ал.1 - Учениците, за които майчиният език не е български, получават обучение по майчин език от първи до осми клас в общинските училища, като факултативен предмет; ал. 2 постановява изучаването да става четири часа седмично.

Член 2, ал. 4 постановява, че учебниците, по които се изучава майчин език, не се заплащат от учениците.

Член 5 постановява, че финансирането на обучението по майчин език се поема от общинските бюджети.

Наредба № 4 на Министерството на образованието и науката от 2 септември 1999 г. относно образователния минимум и образователния план, постановява следното:

Член 12 - учебните часове за задължително избираема подготовка се разпределят между учебните предмети от културно-образователните области и майчин език, като за всеки от тях могат да се дават до 72 учебни часа годишно в IX и X клас и до 108 учебни часа в XI и XII клас.

В Закона за степента на образованието, общообразователния минимум и учебния план (чл. 15, ал. 3) се казва: В задължително избираемата подготовка се включва и изучаването на майчин език съгласно чл. 8, ал. 2 от Закона за народната просвета.

Наредба № 5 на Министерството на образованието и науката от 30 май 1994 г. за определяне броя на учениците и на децата в паралелките и в групите на училищата, детските градини и обслужващите звена:

Член 19, ал. 1: Минималният брой на учениците за образуване на групи за свободноизбираема (факултативна) подготовка е 13 ученици. Групата се дели на две при над 26 ученици. ал. 3: Групи за свободноизбираема (факултативна) подготовка се образуват при по-малък от посочения брой ученици по решение на общинските съвети за училищата в малките селища, но не с по-малко от 7 ученици.

Наредба № 8 на Министерството на образованието и науката от 6 декември 1999 г. за определяне броя на децата в паралелките и в групите на училищата, детските градини и обслужващите звена:

Член 24: Паралелките се делят по задължителноизбираема подготовка при най-малко 11 ученици в група. Сборни групи се образуват при минимум 12 и максимум 20 ученици в група.

Законодателната промяна, осъществена с приемането на Закона за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план, е в преминаването на "майчиния език" от "свободно избираем предмет" в "задължително избираем предмет". По този начин е гарантирано законово неговото изучаване в редовното, т.е. "задължителното" учебно време и при редовни преподаватели, като оценката по този предмет влиза в списъка на годишните оценки като балообразуваща, което в случая на "свободно избираемите предмети" не е така. Остава нерешен нормативно въпросът за образуването на сборна група от желаещи да изучават своя майчин език, когато те са по малко от 12, или за разделянето на паралелка, когато желаещите да изучават своя майчин език са по-малко от 11.

1.1.1.3.1.1.1.5 Алинея 2

Описание

В Министерството на образованието и науката има назначени експерти по турски език, арменски език и по иврит.

През учебната 2001-2002 г. майчиният език продължи да се изучава предимно според Постановлението на Министерския съвет от 5 септември 1994 г. като свободноизбираем предмет в общинските училища по 4 часа седмично от 1 до 8 клас. Това означава, че той се изучаваше в часове извън редовното учебно време като при слаба годишна оценка ученикът преминаваше в следващ клас и не бе задължен да се явява на поправителни изпити. От новата 2002-2003 учебна година турският език като майчин беше въведен в първи клас като задължителноизбираем предмет, при което децата и техните родители трябваше да изберат един предмет измежду три възможни предмета - турски, английски и хореография. През всяка следваща учебна година по този схема ще бъдат обхващани новите първокласници.

Изучаването на турски език като майчин се осъществява по изготвени и утвърдени от Министерство на образованието и науката примерни учебни програми и по учебници и учебни речници за първи до осми клас. За учебната 2001-2002 г. турски език като майчин изучаваха 34 860 ученика в 520 училища на страната, със 703 учители, преобладаващата част от които (над 80%) бяха правоспособни. През 2001-2002 учебна година турски език се изучаваше и като задължително избираем предмет в 9, 10 и 11 клас.

Изучаването на турския език извън редовното учебно време, което е характерно особено за училищата, където децата-турци са по-малко (в допълнителни “последни” часове, понякога след едночасово или двучасово прекъсване на учебните занятия) затруднява учебния процес и предизвиква недоволства сред родителите и учениците. Учебните помагала са морално и физически остарели и не достигат - от 1993 г. не са издавани нови учебни помагала.

В регионите с голям брой ученици, изучаващи турски език и съответен голям брой учители - Шумен, Бургас, Русе и Кърджали, има назначени експерти по майчин език в Инспекторатите по образованието. В останалите райони организационните функции се поемат от експерти по организация и управление или експерти по езици.

Турски език като чужд език се изучава в частните средни духовни мюсюлмански училища в Шумен, Русе и Момчилград, както и в частните училища - “Балканско училище” на фондация “Балкански колежи” и Частна езикова гимназия “Дружба” на “Българо-турска демократическа фондация”.

В Шуменския университет “Константин Преславски” и в Педагогическия колеж в Кърджали се подготвят учители по турски. Турски се преподава в Центъра за източни езици на Софийския университет “Св. Климент Охридски” и във Висшия ислямски институт в София.

За учителите се осигуряват курсове по квалификация в Турция.

Арменски, иврит и гръцки се изучават като майчини езици в училища в София, Пловдив, Сливен и други по-малки селища. За тях все още няма сформирани групи за обучение в задължително избираемата подготовка след осми клас.

Арменският език се изучава като майчин по 4 часа седмично в 76-о ОУ в София “У. Сароян”, с 23 ученика-арменчета, и в Пловдив - училище “Виктория Крикор Тютюнджян” (около 350 ученика). Арменски се изучава и в други градове, където има образувани сборни групи в т. нар. “съботно-неделни” училища.

Румънски език се изучава в качеството на задължително избираем предмет в откритата в София в началото на учебната 1999-2000 г. Профилирана гимназия с интензивно изучаване на румънски език. Понастоящем са сформирани една паралелка с около 25 ученика в 8 и 9 клас и една паралелка с 12 ученика в подготвителния 8 клас. Около две-трети от учениците са аромъни. Останалите изучават румънски като чужд език. За власите, които живеят главно по поречието на Дунав и Тимок не са създадени условия за изучаване на румънски като майчин език, което предизвиква недоволство сред тях.

В София има еврейско училище - "Димчо Дебелянов", в което около една трета от учениците са евреи, а останалите българи, няколко турци, по един ром и кореец. Изучават се **иврит** и английски. В 6 града - София, Русе, Видин, Пловдив, Бургас и Кюстендил има също така и т. нар. "неделни училища" за изучаването на иврит.

Съзнавайки огромната възпитателна роля на образованието в борбата срещу расизма и антисемитизма, България подкрепи безрезервно Декларацията от Стокхолм за образование за Холокоста и Декларацията на европейските министри на образованието, приета на конференцията в Краков през октомври 2000 г. В изпълнение на нейната препоръка в българските училища се предвижда обучение за Холокоста. България също така подкрепя идеята на Съвета на Европа за обявяване във всички училища на Европейски ден в памет на Холокоста.

Гръцки език като майчин се изучава като свободно избираем профил в 9-то основно училище в Сливен, където учат децата на семействата, членуващи в културно-просветното дружество на каракачаните "Речица". В останалите регионални дружества на Федерацията на културно-просветните дружества на каракачаните гръцкият език се изучава на клубно ниво, с учители, завършили гръцка филология в курсове по новогръцки език към Атинския университет.

Ромски като майчин език на практика не се изучава, въпреки опитите в началото на 90-те години той да се въведе в първи клас в някои общински училища. Обучението започна през 1992 г. с около 4000 ромски деца, а през 1999 г. този брой намалю до около 500. Част от трудностите са свързани с липсата на установена книжовна норма. От друга страна съществува недостиг на подготвени преподаватели и учебни помагала за по-високите класове.

Някои квартални училища са известни повече като "ромски" или "цигански училища", поради факта, че се намират в ромските квартали и се посещават изключително от деца от ромски произход. Има много малко изключения в по-малките градове, където до 5% от учениците не са от ромски произход. Това са ученици, които са изключени от други училища, или постъпват в тези училища, за да вземат свидетелствата с по-високи оценки за завършен седми и осми клас. Курсът в тези училища е обикновено до четвърти клас, или до осми клас. Само в най-големите ромски квартали курсът е до 11-ти или 12-ти клас. Кварталните ромски училища са общо-образователни. В по-горните класове се набляга на придобиване на професионални умения. Текущото сред учителите е голямо. Материално-техническата база в тези училища е на изключително ниско равнище в сравнение с тази в другите училища.

В някои смесени по своя етнически състав училища се създават отделни паралелки за деца от ромски произход. По този начин се нанасят непоправими последици върху неукрепналата психика на учениците от една страна, а от друга учебният процес е на доста по-ниско равнище в сравнение с този на смесените паралелки.

Разумното смесване на учениците от ромски и български произход, при което ромските не надхвърлят 30-35%, е най-добрата практика на интегриране на ромските деца към българското образование и култура. Този вид смесване позволява прогрес в нивото на обучение на всички деца, като същевременно предразполага към добри условия за бърза еманципация на ромските.

В специалните училища, които са предназначени за ученици с психически и физически увреждания, има значителен брой ученици от ромски произход. Според някои изследвания, всяко трето дете в тях е от ромски произход, като значителен брой от тях са напълно здрави деца. Причините са комплексни, но най-често доминират следните: комисиите за подбор на тези деца не отчитат факта, че децата от ромски произход не знаят български език, или много слабо го ползват и поради това не са много контактни; безплатната храна е мотивът за значителна част от ромските семейства да търсят тези училища за децата си; и за съжаление, има случаи при които учители умело изтъкват пред родителите предимствата на тези училища, а спестяват недостатъците им.

На основата на задълбочен анализ на състоянието на образованието на децата и учениците от малцинствата през септември 2002 г. министърът на образованието и науката утвърди *“Указание за интегриране на децата и учениците от малцинствата”*. В него се формулират следните общи стратегически цели:

1. Интеграция и съхраняване на етнокултурната идентичност на децата и учениците от малцинствените общности чрез образованието и извънкласните форми на обучение.
2. Преодоляване на специфичните проблеми, които нарушават принципа за равен достъп до качествено образование.
3. Създаване на предпоставки за по-успешната социализация на младежите от различните малцинствени етнически общности.
3. Превръщане на културното многообразие в източник и фактор за взаимно опознаване и духовно развитие на подрастващите и създаване атмосфера на взаимно уважение, толерантност и разбирателство.

В указанието се посочват специфичните проблеми за учениците от ромски произход:

1. Изолация на ромски деца в училища по ромските квартали.
2. Нормално развити деца от ромски произход масово са насочвани към специални помощни училища.
3. Прояви на расизъм в класната стая.
4. Не се изучава майчин ромски език в училище.
5. Ниска степен на грамотност и квалификация на възрастните роми.

Поставят се за изпълнение следните стратегически задачи, свързани с интеграцията на децата и учениците от ромската етническа общност:

1. Подготовка за процес на извеждане на децата и учениците от учебните заведения по ромските квартали и създаване на възможност за равен достъп до качествено образование.
2. Преустановяване на съществуващата практика нормално развити деца да попадат в училища за деца с умствена изостаналост.

За децата и учениците от турската етническа общност се поставят следните стратегически цели:

1. Мотивиране на децата и учениците и на техните родители за получаване на образование и ценз, необходими за по-успешната им социализация и професионална реализация;
2. В училища, в които преобладават ученици от турската етническа общност, да се назначат служители с подходяща подготовка и образование на длъжност "помощник на учителя". С дейността си те ще спомагат за решаването на възникващите езикови и други проблеми, свързани с адаптацията на учениците с турски етнически произход към учебния процес.
3. Във връзка с подобряване качеството на учебния процес по майчин език, да се създаде работна група от преподаватели по турски език и експерти, която да приема стратегия за пълно обезпечаване на учениците с учебници и учебни помагала по турски език.

За децата и учениците от другите етнически общности указанието предвижда: Чрез структурните си звена по места МОН да подпомогне съответните нестопански организации в създаването и провеждането на извънучилищни форми за изучаване на арменски език.

В градовете, в които не се покриват нормативните изисквания за образуване на групи и паралелки за изучаване на иврит, методически да се подпомагат нестопанските организации в създаване на извънучилищни форми за изучаване на езика.

За решаването на най-наболелите проблеми в образованието на етническите малцинства и особено тези на ромите към МОН се формира Консултативен съвет като постоянно действащ консултативен орган, който да консултира министъра по следните въпроси:

- а) създаване и реализиране на национална образователна стратегия по отношение на интеграцията на учениците от малцинствените общности у нас;
- б) предлагане на конкретни мерки за интеграция на ромските деца сред връстниците им от другите етнически общности по места;
- в) разработване и предлагане на конкретна образователна политика за обогатяване на учебните програми с познания за традиционните етнически общности у нас;
- г) координация на образователните усилия в тези насоки с неправителствения сектор;
- д) създаване на банка от информация за национално значими образователни инициативи на НПО и други институции и ведомства.

През септември 2002 г. Народното събрание прие изменение в Закона за народната просвета, с което от учебната 2003-2004 г.: "Подготовката на децата за училище една година преди постъпването им в първи клас е задължително и се извършва в подготвителни групи или в подготвителни класове в училище, като родителите и настойниците се освобождават от заплащането на такси." (ДВ, бр. 90 от 24.09.2002 г.)

МОН приключва работата и предстои да бъде представена за широко обсъждане проект за “Стратегия за интеграция на децата и учениците от етническите малцинства”.

Със средства по проекта, финансиран от Световната Банка, НСЕДВ финализира търг за изпълнението на проект “*Оценка на съществуващите практики за гарантиране на децата от малцинствата на равен достъп до образование и изработване на препоръки за устойчиви решения на образователните проблеми на малцинствата*”. През февруари предстои сключване на договор, като срокът за изпълнение е 4 месеца.

Със средства на Японския фонд за социално развитие и с подкрепата на Световната банка МТСП в сътрудничество с НСЕДВ осъществява компонента от комплексен проект “Подобряване благосъстоянието на децата в България”, имаща за цел да се подготвят деца в предучилищна възраст от семейства в неравностойно положение (главно от ромски произход) за постъпване в първи клас. През лятото на 2002 г. беше осъществен първият етап от проекта – 4 месечно обучение, което обхвана 1335 деца, като бяха изразходвани около 600 000 лева. Понастоящем се осъществява вторият етап, който предвижда в 8 месечно обучение да бъдат обхванати около 2 600 деца, като за целта ще бъдат изразходвани около 1 400 000 лева.

В края на 2002 г. приключи изпълнението на компонентата “Достъп на ромите до образованието и обучението на представители на ромите за работа в публичната администрация и полицията” на проект по програма ФАР БГ9907 Поощряване интеграцията на ромите” на стойност 200 000 евро. В рамките на проекта беше проведено обучение за работа в мултикултурна среда (с участието на ученици роми) на 50 учители и подготовка на 50 помощници на учителя, както и бяха изготвени и издадени учебни помагала за интеркултурно образование. Като част от проекта беше изготвена длъжностна характеристика на длъжността “помощник на учителя”, която се планира да бъде въведена в системата на образованието през 2003 г.

В разработваните учебни планове и програми по роден край, история, литература, пеене и музика се предвижда включването на теми, чрез които учениците да се запознаят с традиционните етнически малцинства в България, като бъдат застъпени и образци на литературата и изкуството на изтъкнати творци от техните среди. От септември 2002 г. се реализира пилотен проект на МОН съвместно с фондация “Амалипе” за преподаване на ромска култура в 15 училища на област Велико Търново.

НСЕДВ през януари 2003 г. провежда търг за изпълнение на проект БГ 0104.04.01 “Интеграция на ромското население” на стойност 2 115 000 евро. Целта на проекта е подпомагане на интеграцията на учениците роми в образователния процес чрез създаване на условия, стимулиращи тяхната активност в учебния процес, както и чрез подобряване на квалификацията на 300 учители и подготовката на 100 младежи и девойки за придобиване на квалификация, съответстваща на длъжността “помощник на учителя”. Проектът е със срок на изпълнение края на 2003 г.

През август 2002 г. министърът на образованието и науката утвърди Наредба №6 за обучение на деца със специални образователни потребности и/или с хронични заболявания. С наредбата се слага край на безпрепятствения прием на деца с нормални умствени възможности в специалните така наречени “помощни училища”.

1.1.1.3.1.1.1.6

1.1.1.3.1.1.1.7 Алинея 3

Официалният език в българските училища е българският.

Правна рамка

Конституцията (чл. 36) постановява изучаването на българския език като право и задължение на гражданите, а изучаването на майчин език се осъществява наред със задължителното изучаване на български език.

Законът за народната просвета (Част първа, Част втора - чл. 12, 2) постановява следното:

Член 8, ал. 1 - “В... училищата официалният език е българският. Училищното обучение осигурява условия за усвояването на книжовния български език”;

Член 16, ал. 4 - държавно образователните изисквания се отнасят до... “усвояването на книжовния български език”;

Член 24, ал. 2 - “Държавните зрелостни изпити са три и се определят с учебния план, като единия от тях е по български език и литература”.

Член 15

Страните по конвенцията се задължават да създават необходимите условия за ефективното участие на лицата, принадлежащи към национални малцинства, в културния, социалния и икономическия живот, както и в обществените дейности, по-специално онези, които ги засягат.

1.1.1.3.1.1.1.8 Описание

1. Участие в културния живот

Гаранции за ефективното участие на всички граждани, включително и на лицата, принадлежащи към малцинства, се съдържат в цялата законова и нормативна база, регламентираща държавната политика в културната сфера. Практическите мерки в тази насока са в две посоки: от една страна създаване на условия за ефективно участие в конкурси за финансиране на културни проекти, а от друга - изграждане на експертно-консултативни органи с представители на различни етно-културни общности.

Правна рамка

Конституцията (чл. 54, ал. 1) гарантира правото на всеки български гражданин да се ползва от националните и общочовешките културни ценности, както и да развива своята култура в съответствие с етническата си принадлежност.

Тази разпоредба се прилага посредством **Закона за закрила и развитие на културата** (Част първа, Част втора, чл. 5, чл. 12) и **Закона за народните читалища** (Част първа, Част втора, чл. 5, чл. 12).

Държавни органи за управление

Министерството на културата (Съвет към Дирекция “Регионална културна политика”), НСЕДВ, органи за местно самоуправление (областни и общински съвети).

Факти

През последните две години правителството финансира с неголеми средства чрез НСЕДВ и Министерството на културата някои културни прояви на малцинствата. Създаденият към Министерството на културата Съвет по ромска култура работи в тясно сътрудничество с Евробългарския културно-информационен център, създаден през 1999 г. с активното участие на министерството

Редовно се провеждат фестивалите на ромската култура в Стара Загора, Сливен, Шумен, както и традиционно провежданите в Кърджали, Разград и в други по-малки населени места фестивали на турската култура и автентичен фолклор. Културните инициативи на каракачаните, арменците, евреите, власите, аромъните, руснаците, гърците, които имат своя организационна структура в лицето на културно-просветни дружества, са примери за по-добро взаимно познаване и за успешно установяване на толерантност към традициите, културата, религията и езика на лицата, принадлежащи към етнически, религиозни и езикови малцинства.

II. Участие в социално-икономическия живот

Социално-икономическото положение на представителите на отделните малцинства е различно. Данните, отразявани в годишните доклади за човешкото развитие в България (Програма на ООН за развитие - ПРООН) показват, че районите с концентрирано малцинствено население са с нисък индекс на човешко развитие (средна аритметична стойност от индексите на очакваната продължителност на живота, състояние на образованието и БВП на глава от населението). От доклада за 2002 г. се вижда, че областите със значително малцинствено население – Сливен, Силистра, Пазарджик, Разград, Търговище, Кърджали и Монтана заемат съответно от 28-о до 22-о място (от общо 28 области) в класацията по индекс на човешко развитие. На последно място е класирана област Сливен с 9,6% ромско малцинствено население. Ромите са най-уязвимата група за негативните социални и икономически последици от извършвания се преход към пазарна икономика и от икономическите реформи. Сред значителни части от ромското население настъпи голямо обедняване (виж текста към чл. 4, ал. 1, раздел Факти и цитираната там литература).

Преодоляването на значителните различия в развитието между отделни региони на страната е заложено в Националния план за развитие и Националния план за развитие на селското стопанство. Разработването на тези документи от страна на правителството през 2000 г. беше предпоставка за отпускане на пред-присъединителната помощ от ЕС в рамките на програмите SAPARD и ISPA за подготовка за усвояването на структурните фондове след приемането на България в ЕС. Изоставащите райони ще бъдат приоритет на правителствената стратегия за развитие на изоставащите в икономическо отношение райони, населени с лица, принадлежащи към малцинствата, включена в програмата на правителството.

НСЕДВ проведе търг в рамките на проекта, финансиран от Световната банка за изработване на Стратегия за развитие на районите със смесено по своя етнически и религиозен състав население като част от предстоящата да бъде приета Национална стратегия за развитие.

Държавни органи за управление

Министерство на труда и социалната политика, Министерство на регионалното развитие и благоустройството, Министерство на селското стопанство и горите, НСЕДВ.

III. Участието на лица, принадлежащи към етнически малцинства, в политическия живот

Представители на турското етническо малцинство участват в политическия живот на страната основно чрез Движението за права и свободи, регистрирано по Закона за политическите партии. Една малка част от тях са привърженици на политическите партии Национално движение за права и свободи и Демократическа партия на справедливостта, които са представени само в местната власт.

Движението за права и свободи е участвало в изборите за Велико народно събрание през 1990 и спечелва 23 мандата в него. В изборите за Народно събрание през 1991 г. получава 24 мандата, през 1994 г. – 15 мандата, през 1997 г. – 19 мандата. На изборите за 39-то Народно събрание, проведени през 2001 г. с листата на коалицията ДПС - Либерален съюз – Евророма са избрани 21 депутата. В същото време от листите на други парламентарни групи са избрани двама роми и по един арменец и евреин.

Установената демократична практика, според която всяка от парламентарно представените партии или коалиции може да излъчи заместник-председател на парламента гарантира участието и на по-малките коалиции в управлението му. И в настоящото Народно събрание един от заместник-председателите е турчин, депутат от ДПС.

ДПС е коалиционен партньор в правителството, избрано през 2001 г. В съответствие с коалиционното споразумение от квотата на ДПС в състава на правителството са включени двама министри турци – министърът на земеделието и горите и министърът без портфейл. От квотата на ДПС са назначени турци - заместник-министри в министерствата на отбраната, финансите, земеделието и горите, екологията и водите и регионалното развитие и благоустройството, главен секретар на Министерството на външните работи, парламентарен секретар на Министерството на земеделието и горите, двама областни управители, както и седем заместник-областни управители, временно управляващият посолството на Република България в Баку, председателят на Държавната агенция за закрила на детето. Български граждани от турски произход има сред ръководствата на други ведомства и държавни органи.

На последните местни избори, проведени през 1999 г. с листите на ДПС са избрани 24 кмета на общини, 486 общински съветници и значителен брой кметове на кметства. В коалиция с други партии с участието на ДПС са избрани кметовете на още 5 общини. В същото време турците и ромите не са достатъчно представени на експертно ниво в държавната администрация.

Регистрирани са 7 политически партии, чиито симпатизанти са предимно български роми. Партиите “Свободна България” и “Бъдеце за всички” взеха участие в последните местни избори и спечелиха съответно 102 и 4 места в местната власт като общински съветници и кметове на малки населени места. В

различните състави на парламента са избирани един или двама роми в листите на големите партии.

Незадоволително е участието на ромите като държавни служители. Там, където са назначени - министерства, ведомства, агенции, полиция, са на ниски длъжности и в малък брой.

Като експерти по проблемите на малцинствата работят роми и в държавната администрация: в НСЕДВ, Министерството на образованието и науката, Министерството на културата и Държавната агенция за младежта и спорта. Роми са назначени за щатни експерти и на регионално ниво - в областни и общински администрации.

Към 21 октомври 2002 г. на работа в МВР има 158 служители от ромското малцинство, от които 4 офицери и 89 сержанти работят в Охранителна полиция към Национална служба "Полиция".

В Националната служба за социално подпомагане не се води статистика за служителите в системата по етнически произход, но във връзка с актуален въпрос на народен представител са изисквани справки от областните служби за социално подпомагане, от които се установи, че в системата работят 322 служители, които отговарят на изискванията за заемане на длъжността и се самоопределят като роми.

Член 16

Страните по конвенцията се въздържат от мерки, които, променяйки съотношението на населението в области, населени с лица, принадлежащи към национални малцинства, целят ограничаване на правата и свободите, произтичащи от принципите, провъзгласени в тази Рамкова конвенция.

Описание

При определяне на границите на областите и общините са налице достатъчно гаранции за недопускане на условия, които да позволят промяна на етническия състав на отделните населени места. Гаранции в това отношение дава стриктното прилагане на разпоредбите на чл.5 от Европейската харта за местно самоуправление относно предварителното консултиране с населението чрез референдум за всяка промяна на границите на общините. Решенията за административно-териториални промени се извършват само при съгласие на населението, изразено чрез референдум.

Установеното през 1999 г. ново административно-териториално деление на ниво област не засегна правата и свободите, които произтичат от конвенцията.

Правна рамка

Според чл. 135, ал. 1 от **Конституцията** "територията на Република България се дели на общини и области." А ал. 2 гласи: "други административно-териториални единици и органи на самоуправление в тях могат да бъдат създавани със закон."

1.1.1.3.1.1.1.9 Закон за местното самоуправление и местната администрация

1.1.1.3.1.1.1.10 Закон за административното и териториално деление

Европейска харта за местно самоуправление (1985 г.) Подписана от България на 03.10.1994 г., ратифицирана на 10.05.1995, в сила за България от 01.09.1995 г.

С решение на Министерския съвет № 224 от 27 април 2000 г. бе одобрена процедура за определяне на българска национална делегация в Конгреса на местните и регионални власти в Европа (КМРВЕ), консултативен орган на СЕ, представляващ местните и регионални власти, и състоящ се от лица на изборни длъжности (кметове и съветници). Съгласно одобрената процедура, 12-членната българска делегация се утвърждава от МС по предложение на управителните съвети на Националното сдружение на общините в България и на регионални сдружения и асоциации.

Държавни органи за управление

Президентът на републиката, Министерският съвет, областните управители, Министерство на териториалното развитие и благоустройството са държавните институции, които отговарят за промените на общинските и областните граници.

Член 17

1. Страните по конвенцията се задължават да не създават пречки за упражняването на правото на лицата, принадлежащи към национални малцинства, да установяват и поддържат, свободно и безпрепятствено, контакти през границите с лица, законно пребиваващи в други държави, и по-специално с тези, с които те имат обща етническа, културна, езикова или религиозна идентичност или общо културно наследство.

2. Страните по конвенцията се задължават да не създават препятствия за упражняването на правото на лицата, принадлежащи към национални малцинства, да участват в дейността на неправителствени организации, както на национално, така и на международно ниво.

Алинея 1

Описание

Лицата, принадлежащи към етнически, религиозни и езикови малцинства, имат пълната свобода да пътуват до други страни и да поддържат контакти с лица, с които имат обща етническа, културна, езикова или религиозна идентичност. Българските власти не създават никакви пречки за това. За българските граждани не се изискват входни визи за страните по Шенгенското споразумение за престой до 90 дни.

Гаранции за спазване изискването на чл. 17 от Рамковата конвенция се съдържат в културните спогодби, сключени между България и всички страни, които имат свои етно-културни общности, живеещи на територията на страната. На принципа на реципрочността България изгражда предпоставки за спазване на същите права и на лицата, принадлежащи към българските общности в други страни.

Редица съвместни инициативи, реализирани през последните години, показват, че международното сътрудничество формира във все по-голяма степен разбирането за

взаимно доверие и активен културен диалог между лицата, принадлежащи към малцинства, с лица, с които имат обща етническа, културна, езикова и религиозна идентичност и наследство. Така например:

На основата на съществуващите в страната арменски спортни, благотворителни, културни, образователни и религиозни организации българските арменци осъществяват преки контакти с арменците в Румъния, Гърция, Турция и Сърбия. Най-тесни са връзките им с Гърция, където има сродни по характер арменски неправителствени организации. В рамките на ежегодния международен юношески лагер в Халкидики, Гърция, през последните две години деца от България летуват там благодарение на арменските благотворителни организации на България и Гърция. През същия период бяха разменени гостувания между България и Гърция на арменски хорове, театрални колективи и други. Много тесни са контактите на арменските общности в България и Румъния поради факта, че в Румъния се намира седалището на духовния водач на епархиите на Арменската апостолическа църква в Румъния и България.

През последните няколко години чувствително се засилиха контактите между общностите на власите в България и съседните страни. При съдействието на местните власти започнаха да се побратимяват влашки селища в района на Видин с влашки селища от Румъния и Сърбия. От пет години ежегодно (с изключение на 2002 г.) се провежда фестивал на влашката песен и танц във Видин-Раброво, който се превърна в средище на културен обмен между власи от България, Румъния, Сърбия, Македония, Албания, Украйна и Молдова. Власите от България участват в ежегодния поетичен фестивал на власите в Яш, Румъния и на срещи на писателите в Скопие. В Раброво се провежда и мини-фестивал с участие на власи от Румъния и Сърбия.

След настъпилите демократични промени в България организациите на етническите общности на аромъните възстановиха контактите с почти всички аромъни по света и особено с аромъните на Балканския полуостров. През август 2001 г. в Констанца, Румъния, се проведе симпозиум на тема “Вечността на влахите на Балканите - аромънска история и цивилизация” и Международен аромънски фолклорен фестивал, на които представители на Центъра за аромънски език и култура в България и Дружеството на аромъните взеха активно участие. През ноември същата година в Скопие, Република Македония се проведе вторият по ред Фестивал на аромънска поезия и Вторият симпозиум за литература и култура, на които участваха аромъни от България. Много добри изяви има фолклорният фестивал на аромъните от Дорково, който през последните две години взе участие в международните влашки фестивали в Раброво, България, Серес, Гърция и Констанца, Румъния. От 1992 г. ежегодно 8-10 млади аромъни се записват във висши учебни заведения в Румъния, като на част от тях румънското правителство осигурява стипендии. През септември 2002 г. с помощта на НСЕДВ в местността “Цигов чарк” в Родопите се проведе първият фестивал посветен на аромънския фолклор.

Националната федерация на културно-просветните организации на гърците в България поддържа връзки с над 77 национални федерации на гърците по света, като по активни са тези с федерациите на гърците в Германия, Русия и САЩ

По инициатива на читалище “Юмер Лютфи”, Кърджали и общините от областта с център Кърджали от 1997 година се провежда на две години Балкански фестивал за турски фолклор. В него участват състави от България, Турция, Македония, Румъния, Гърция и Сърбия. Традиционни станаха връзките между Тракийския университет в Одрин и Шуменския университет “Епископ Константин Преславски”, които съвместно организират симпозиуми, посветени на турския

фолклор на Балканите с участието на учени от България, Турция и други балкански страни. Установени са връзки между филиала на Пловдивския университет “Паисий Хилендарски” в Кърджали “Любен Каравелов ” и Тракийския университет в Одрин, Турция. Неотдавна в Кърджали бе учредено Дружество за българо-турско приятелство, което развива интензивна дейност за подобряване на взаимоотношенията между гражданите на България и Турция, както и на живеещите на територията на Кърджалийска област етнически групи. Турски фолклорни състави и литературни групи изнасят програми из цялата страна.

Правна рамка

В чл. 2, т. 2, 4 и 5 от Правилника за устройството и организацията на НСЕДВ е отбелязано, че Националният съвет:

2 - координира с държавните органи и с неправителствените организации конкретни мерки в изпълнение на поети международни задължения от страна на Република България в областта на правата на българските граждани, принадлежащи към малцинствените групи...;

4 - подпомага контактите на различни етнически групи със сродни на тях в чужбина и съвместно с Агенцията за българите в чужбина съдейства за провеждане на външната политика на Република България;

5 - поддържа контактите със сродни държавни органи в чужбина, както и с международни организации със сходни задачи и сфери на действие.

Алинея 2

Описание

В Република България има регистрирани няколко стотици неправителствени организации на малцинствата, които свободно развиват дейност. Много от тях изпитват финансови затруднения. През последните две години държавата чрез НСЕДВ и Министерството на културата подкрепя с ограничени средства някои техни дейности. **(Част първа, Част втора - чл. 7)**

Член 18

1. Страните по конвенцията полагат усилия за сключване, ако е необходимо, на двустранни и многостранни споразумения с други държави, по-специално - съседни държави, с цел осигуряване защитата на лицата, принадлежащи към съответните национални малцинства.

2. Страните по конвенцията, ако е уместно, приемат мерки за насърчаване на транс граничното сътрудничество.

1.1.1.3.1.1.1.11 Алинея 1

Описание

Политиката на България в това отношение насърчава двустранното сътрудничество чрез двустранни спогодби със свои съседни и по-отдалечени страни, с конкретно съдържание и проекти.

Положителен пример за ефективно сътрудничество на ниво държавна администрация, което маркира широко поле за двустранни и многостранни проекти е активното участие на България в Програма MOSAIC на Съвета на Европа.

Правна рамка

Споразумение между правителството на Република България и правителството на Република Турция за сътрудничество в областта на културата, образованието и науката:

Член 2 - Договарящите се страни съдействуват за основаване на катедри в университетите си за взаимно изучаване на езика и литературата на другата страна, за организиране на конференции, курсове за подпомагането и улесняването на изследванията в тази насока.

Член 4 - Договарящите се страни насърчават контактите между своите научни и образователни институции. Те съдействуват за размяната на научни работници, преподаватели от средните и висши учебни заведения, педагози, методисти, студенти и ученици за обмяна на опит, изнасяне на лекции, професионална практика и др.

Член 9 - Договарящите се страни насърчават сътрудничеството в областта на театъра, музиката, операта, балета и т.н., като подпомагат организирането на взаимни инициативи и посещения в тези области.

Член 10 - Договарящите се страни поощряват организирането във всяка от тях на художествени, занаятчийски и фолклорни изложби от другата страна.

Член 13 - Договарящите се страни поощряват сътрудничеството в областта на литературата, като за тази цел съдействуват за облекчаване обмена на литератори, писатели, издатели и издания и превеждането на свои литературни произведения на езика на другата страна.

Член 14 - Договарящите се страни поощряват сътрудничеството в областта на фолклора.

Република България има договори за приятелство, сътрудничество, добросъседство със следните съседни държави: Румъния, Гърция, Турция. През февруари 1999 г. беше подписана декларация на министър-председателите на Република България и Република Македония, която даде необходимия импулс за развитие на двустранните отношения.

Алинея 2

Описание

Присъединяването на Република България към Рамковата конвенция на Съвета на Европа за трансгранично сътрудничество между териториалните общности или власти, предприетите законодателни мерки, както и положените усилия за развитие на двустранното сътрудничество по отношение на трансграничното сътрудничество, заявява нейната подкрепа към развитието на процесите в тази област. Това дава възможност за насърчаване и регламентиране на това сътрудничество, за разширяване

възможностите за участие на местните и регионални власти при вземане на междудържавни решения, засягащи интересите на териториалната общност.

Насърчаването на транс-граничното сътрудничество (ТГС) и сътрудничеството в рамките на еврорегионите създава предпоставки за реализиране на съвместни инициативи в икономическата, социалната и културната области. Конкретен пример в това отношение са проектите, разработвани съвместно от екипи от различни страни в Югоизточна Европа по програми на Съвета на Европа и Европейския съюз.

България разглежда също така ТГС в контекста на подготовката за присъединяването си към ЕС като инструмент за постигане на устойчив икономически растеж и балансирано развитие на отделните европейски региони.

Правна рамка

Европейска рамкова конвенция на Съвета на Европа за транс-гранично сътрудничество между териториалните общности или власти (1980г.)
Ратифицирана на 07.05.1999 г., в сила за България от 08.08.1999г.

Законът за регионалното развитие (1999 г.), който определя развитието на трансграничното сътрудничество като цел на държавната политика за регионално развитие и предвижда обозначаването на райони за трансгранично сътрудничество и развитие като специфични райони за целенасочено въздействие в рамките на регионалната политика на страната. Това позволява при формирането на местните и регионални планове и Националния план за регионално развитие, тези райони и тези дейности да бъдат приоритетни за местните, регионални и централни власти на страната.

Законът за местното самоуправление и местната администрация (1991 г.), който дава възможност общинските съвети като орган на местното самоуправление да вземат решение за участие на общината в сдружения на местни власти в страната и в чужбина.

Закон за общинските бюджети (1998 г.). Законът предвижда възможност в общинските бюджети да се планират средства за реализиране на международни програми и проекти на територията на общината.

Национален план за регионално развитие за периода 2000-2006, приет с постановление на Министерски съвет № 208 от 22 ноември 1999 г., който определя целите на трансграничното сътрудничество и мерките за развитие.

Междуправителствени спогодби и договори за сътрудничество, приятелство, взаимопомощ със съседните страни, които визират и развитие на процесите на трансгранично сътрудничество;

Взаимни двустранни или многостранни спогодби в областта на опазване на околната среда, взаимопомощ при бедствия и аварии, за изграждане на съвместни контролно-пропускателни пунктове и други специфични разпоредби

Държавни органи за управление

Министерство на регионалното развитие и благоустройството, органите на местната власт

Факти

Сключени са следните споразумения с **граничните** държави:

- Утвърден е Съвместен програмен документ за трансгранично сътрудничество между България и Република Македония за периода 1999-2003г.
- Утвърден е съвместен програмен документ за трансгранично сътрудничество между България и Румъния за периода 1999-2003 г. в рамките на програма ФАР-трансгранично сътрудничество
- Утвърдени финансови меморандуми за програма ФАР-трансгранично сътрудничество с Република Гърция, като последният меморандум е за 2000 г.
- Предстои утвърждаването на съвместен програмен документ за трансгранично сътрудничество между България и Гърция за периода 2000-2006 г. в рамките на програма ФАР - трансгранично сътрудничество и ИНТЕРРЕГ 3;
- Утвърдена е междуправителствена спогодба с правителството на Република Македония за откриване на два нови ГКПП и пътни връзки между двете страни.
- Утвърдена е Спогодба между правителството на Република България и правителството на Република Македония за свързване на железопътните мрежи на двете страни.
- Утвърдена е спогодба за откриване на нови ГКПП между Република България и Гърция.
- Одобрен вариант от Министерския съвет на проект на Споразумение между правителството на Република България и Република Гърция за създаване на зона за свободно движение на български и гръцки граждани, живеещи в дълбочина от 25 километра от двете страни на границата.

България изпълнява по линия на програма ФАР - ТГС сътрудничество с Румъния и Гърция.

Програмата **България - Гърция** премина първи многогодишен цикъл 1994 - 1999 с подписани финансови меморандуми за 124 млн. евро. Основно сътрудничеството е насочено към подобряването на транс-граничната инфраструктура, развитието на малките и средни предприятия, трансфера на технологии, повишаване на трудовата заетост, опазване на околната среда, обществено здравеопазване, развитие на услугите, сътрудничество между медиите и др.

Характерно за подготовката на поредния цикъл 2000 - 2006 г. е формирането на приоритетите от долу нагоре, включвайки местните и регионални власти в процеса на определяне на регионалните приоритети, задачи и проекти.

В утвърдения от двете страни съвместен програмен документ и проектите за 2001 г. приоритет са откриването на нови преходи и ГКПП, защита на природата и хармонизиране на енергийните системи на двете страни.

През 1997 г. България и Гърция създадоха първия в Югоизточна Европа **еврорегион** **“Места -Нестос”**, който бе оценен като много успешен от Асоциацията на европейските гранични райони. Еврорегионът предлага модел за сътрудничество в рамките на обединена Европа. Много добре са развити връзките между местните власти.

Пример за успешно транс-гранично сътрудничество е това между Асоциацията на родопските общини с център Смолян (член на Асоциацията на европейските погранични райони) и Асоциацията на пограничен регион Делта - Родопи от Република Гърция. През 2000 г. двете асоциации подписаха споразумение за широко сътрудничество в духа на най-добрия опит по ТГС в еврорегионите, което впоследствие цели създаването на еврорегион.

Изпълнението на програмата за **транс-гранично сътрудничество с Румъния** започна през 1999 г. Приоритети са подобряване на съществуващата инфраструктура в транспорта (паневропейски транспортни коридори № 4 и № 7), енергетиката (развитие на транс-европейските мрежи) и околната среда (смесена мониторингова система по р. Дунав) в съответствие с насоките на Европейската комисия.

Предвидено е изготвянето на План за трансгранично сътрудничество в развитието на местната и регионална инфраструктура, икономическо развитие, сътрудничество в областта на малкия и среден бизнес и културата в граничните региони. Особено внимание заслужава проекта “Облекчаване на административните и институционални пречки за свободно преминаване на лица, продукти и услуги през границата”.

Учредена е Асоциация Еврорегион “Данубиус”, чиято дейност е насочена към трансграничното сътрудничество между Република България и Република Румъния. Създаването на еврорегиона цели подпомагане на централните и местни власти за реализиране на Европейската рамкова конвенция за трансгранично сътрудничество между териториалните общности или власти, както и при търсене на решение на общи трансгранични проблеми и сближаване на населението от двете страни на границата. Конкретно се очаква насърчаване, консултиране и координиране на трансграничното сътрудничество между Република България и Република Румъния в областите на икономическото развитие, транспорта, околната среда, образованието, пазара на труда, здравеопазването, културата и земеделието. Учредяването на еврорегиона е резултат от дългогодишното сътрудничество между българските и румънски местни и регионални власти.

Извън финансираните по ФАР - ТГС програми, България развива добро транс-гранично сътрудничество и с **Македония**. През 1999 г. бе приет съвместен програмен документ за приоритетите и насоките в съвместната дейност. Програмата е разработена съгласно изискванията на ЕС. За изпълнение на заложените в нея дейности местните власти ангажират собствени финансови ресурси и съвместно търсят помощта на международните финансови институции с оглед осигуряване на адекватно финансиране.

Одобренията в програмата мерки включват сътрудничество в областта на енергетиката и транспорта (паневропейски транспортен коридор № 8), подобряване на местната инфраструктура и комуникациите, насърчаване на малкия и среден бизнес и предприемачеството, намаляване на административните и институционални пречки пред свободния транс-граничен поток на хора, стоки и услуги.

Важна част от работата на смесения българо-македонски комитет за транс-гранично сътрудничество и развитие е физическото отваряне на транс-граничното пространство чрез изграждане на три нови ГКПП.

През 2000 бе постигната договореност за създаване на програма за транс-гранично сътрудничество между **България и Турция**.

Член 19

Страните по конвенцията се задължават да зачитат и осъществяват принципите, съдържащи се в Рамковата конвенция, като въвеждат, ако е необходимо, само онези ограничения, рестриктивни мерки или изключения, които са предвидени в международноправните документи, в частност в Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи и протоколите към нея, доколкото те са приложими по отношение на правата и свободите, произтичащи от горепосочените принципи.

Република България е въвела само такива ограничения, които са предвидени в международното право и международните инструменти и не подлагат под съмнение стриктното следване на принципите на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства.

1.2 Член 20

При упражняването на правата и свободите, произтичащи от принципите, провъзгласени в тази Рамкова конвенция, всяко лице, принадлежащо към национално малцинство, зачита националното законодателство и правата на другите, в частност правата на лицата, принадлежащи към мнозинството или към други национални малцинства.

Съгласно Конституцията на Р България всички граждани, независимо от тяхната етническа, религиозна или езикова принадлежност, са равни пред закона (чл.6, ал.2) и са длъжни "да спазват Конституцията и законите" и "да зачитат правата и законните интереси на другите" (чл. 58. ал. 1)

Член 21

Никоя от разпоредбите на тази Рамкова конвенция не може да се тълкува като предполагаща каквото и да е право на лице да предприема дейност или да извършва действие, противоречащи на основните принципи на международното право и в частност на суверенното равенство, териториалната цялост и политическата независимост на държавите.

Народното събрание на Република България ратифицира Рамковата конвенция за защита на националните малцинства със следната декларация:

"Като потвърждава своята привързаност към ценностите на Съвета на Европа и желанието за интеграция на България в европейските структури, Ангажирано с политиката на защита на човешките права и на толерантност към лица, принадлежащи към малцинства, и тяхното пълноценно интегриране в българското общество, Народното събрание на Република България

ДЕКЛАРИРА:

Ратифицирането и прилагането на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства по никакъв начин не дава право на дейност, нарушаваща териториалната цялост и суверенитета на единната българска държава, нейната вътрешна и международна сигурност."

1.2.1.1.1 Член 22

Никоя от разпоредбите на тази Рамкова конвенция не може да се тълкува като ограничаваща или накърняваща правата на човека и основните свободи, които биха могли да бъдат гарантирани съгласно законите на която и да е договаряща страна или съгласно всяко друго споразумение, по което тя е страна.

Правата и основните свободи на човека в Република България са гарантирани от Конституцията и не могат да бъдат ограничавани или накърнявани от разпоредбите на Конвенцията.

1.2.1.2 Член 23

Правата и свободите, произтичащи от принципите, провъзгласени в тази Рамкова конвенция, доколкото те са предмет на съответна разпоредба на Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи и на протоколите към нея, се разбират в съответствие с тези техни разпоредби.

В Република България, по силата на Конституцията, разпоредбите на Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи и протоколите към нея са част от вътрешното законодателство и се прилагат еднакво стриктно спрямо всички лица без разлика на тяхната етническа, религиозна или езикова принадлежност.

Член 30 - не е относим към Република България.

София, 2003 г.